

MAGYAR MÚZEUMOK

2007/4

TÉL

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 13 Number 4

WINTER

125 éve született Kodály Zoltán

Zoltán Kodály Born 125 Years Ago

A Kodály testvérek (balról jobbra):
Zoltán (1882-1967), Pál (1886-
1948) és Emília (1880-1919)
The Kodály siblings (from left to right):
Zoltán (1882-1967), Pál (1886-1948)
and Emília (1880-1919)

Fotó – Photo: Fink Sándor

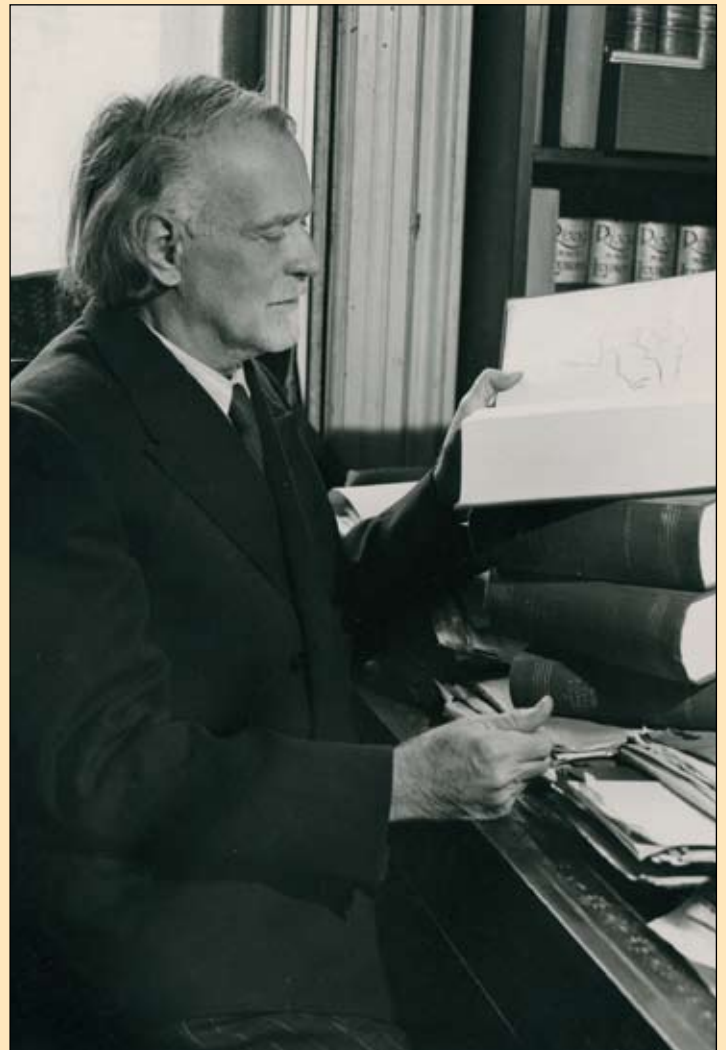
Bartók Béla és Kodály Zoltán,
ismeretségük korai időszakában
Béla Bartók and Zoltán Kodály,
during the early period of their
acquaintance

Kodály Kalotaszegen, a körösfői templom orgonájánál (1912)
Mögötte felesége, Gruber Emma és Bartók Béla
Kodály in Kalotaszeg, by the organ of the church in Körösfő (1912)
Behind him his wife, Emma Gruber and Béla Bartók

Népdalgyűjtés közben. Az MTA Zenetudományi Intézet gyűjteményéből
While collecting folk music. From the Music Institute of the Hungarian
Academy of Sciences

A Magyar Népzene Tára köteteit lapozva
Leafing the volumes of the Collection of Hungarian Folk Music

Gyöngyösbokrétások között Paulini Bélával, a Hány János
szövegírójával
Among girls of pearly bouquets with Béla Paulini, librettist of "János
Hány"

Kodály év

Ez az esztendő Kodály Zoltán születésének 125. évfordulója jegyében telt el a magyar és a nemzetközi zenei élet területén. Azonban nemcsak a zenetudomány és zeneművészet ünnepelt, hanem a múzeumok is. Ugyanis Kodály Zoltán munkásságának jelentős része, hasonlóan Bartók Bélához, a népzene kutatás révén szorosan kapcsolódott a múzeumi területhez, mindenekelőtt a Néprajzi Múzeumhoz. Kodály sokrétű, rendkívül gazdag életművében a zenepedagógia, az énekkutatás is kiemelkedő helyet kapott, ezért megemlékezéseink sorában a múzeumi, tudományos intézményi kapcsolódásokon túl a népzene kutatás és a zenei nevelés témakörének is fontosságot tulajdonítottunk. Továbbá közreadjuk a Kodály-évforduló egyik jelentős zenei eseményéről szóló interjút.

Ebben a számunkban kerül sor egy régóta tervezett áttekintésre az egyházművészeti gyűjteményekről, aminek szándéka a minél szélesebb, sokrétűbb kép megrajzolása lett volna. Azonban, ahogyan lenni szokott, csak a mindig vállalkozó kedvű kollégák ragadtak tollat, és küldték meg írásaikat. Ennek a blokknak megvalósulását Smohay András székesfehérvári művészettörténész muzeológusnak köszönöm, aki az elmúlt fél évben magára vállalta a témakör neves művelőinek megnyerését lapszámunk számára. A látványos képanyaggal rendelkező írások méltó módon kapcsolódnak az évfordulós tematikához.

A megemlékezések sorát új rovat megindítása is bővíti ez alkalommal, a *Múltidéző* címszó alatt a hazai múzeumügy mindeneddig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert momentumainak, főként dokumentumainak közreadásával. Ebben a szándékunkban Éri István és Kecskeméti Tibor kollégák segítőkész közreműködésére folyamatosan számíthatunk.

Végezetül búcsúzik a főszerkesztő, nyolc év után, elfogadva a Pulszky Társaság elnökségének felmentését; egyetértve azzal, hogy az eddig jobbra kézműves módon készült, meglehetősen statikus folyóirat helyett korszerű technikával előállított, mind formai, mind tartalmi szempontból modernbb, dinamikusabb, jóval szélesebb olvasótáborra megcélzó és el is érő, hangsúlyozottan társasági folyóiratra van szükség. Szívvel kívánom, hogy a jövő esztendőtlől az ennek megfelelően megújult szerkesztőbizottság és az új főszerkesztő tevékenységének eredményeként megjelenő folyóiratunk ne csak a szakmabelieknek, hanem a múzeumok iránt érdeklődő mind szélesebb közönségnek is felkeltse az érdeklődését, és megérdemelt sikert arathasson!

Selmeczi Kovács Attila

MAGYAR MÚZEUMOK

2007/4. TÉL

MŰHELY

Pávai István: Kodály Zoltán és a magyar múzeumok	3
Bónis Ferenc: Pillantás az alkotóműhelybe. Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum.	7
Ittész Mihály: A kecskeméti Kodály Intézetéről	9
Kodály Zoltán, a népzene kutató. Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában.	11
Tari Lujza: Kodály Zoltán szerepe a hangszeres népzene kutatásban	12
Szónyi Erzsébet: Kodály Zoltán és a zenei nevelés	16
Sebestyénné Farkas Ilona: Emlékezés Kodály Zoltánra	18
K. Tóth László: Szárnyaló Pávaének. Beszélgetés Kiss Ferencsel, új művének ősbemutatójáról és utóéletéről	21

SZÁMVETÉS

H. Kolba Judit – T. Németh Annamária – Mózessy Gergely – Smohay András: Az ország első egyházmegyei múzeuma Székesfehérváron	25
H. Kolba Judit – László Emőke – Péter Tamás: A Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár	28
Lakatos Adél – Lakatos Andor: A Kalocsai Érseki Kincstár	30
Kontsek Ildikó: A esztergomi Keresztény Múzeum.	34
Horváthné Simon Katalin: Magyarország első kőtára, a szombathelyi Sala Terrena	37
Löffler Erzsébet: Új látóvilág az egri Érseki Gyűjteményi Központ állandó kiállításában	40
Kovács Gergely: Félig kápolna, félig kiállítás. Mindszenty József a Szent István Bazilikában.	41

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Kreutzer Andrea: Az Osztrák Nemzeti Könyvtár kiállításáról	45
--	----

KIÁLLÍTÁSOK

Smohay András: Szent Imre 1000 éve. A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum millenniumi kiállítása	47
Löffler Erzsébet: Kiállítás Szent Erzsébet tiszteletéről a sárospataki Rákóczi Múzeumban	49
Tóth Csaba: Csipkerózsika-álomból ébredt életmű. Rombay István emlékkiállítása a Szombathelyi Képtárban	50
Dóra László: Egy kismúzeum, az Erdős Renée Ház vizuális szemszögből.	52

MÚLTIDÉZŐ

Éri István: Egy törvény születésének előzményeiről	54
Megemlékezés dr. Szabó Nándorról (Kecskeméti Tibor)	55
A Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának kialakulása, ahogy egy munkatársa megélte (Szabó Nándor)	56

IN MEMORIAM

Visy Zsolt: Emlékbeszéd Szentléleky Tihamér hamvai fölött	58
Kelevéz Ágnes: In memoriam Csaplár Ferenc	59

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Pató Ágnes: Újabb kiadvány a múzeumi közművelődésről.	60
Máté György: Föld és társadalom. Konferencia a Kiskun Múzeumban.	61
Basics Beatrix: Egy város keresi múltját. Dokumentumok Baja történetéből	61

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	62
E számunk szerzői	64

A címlapon

A Szmrecsányi Főoltár mestere: Három királyok imádása. Mária-oltár Felkáról, 1480 körül. Keresztény Múzeum, Esztergom

On the Cover

The master of the main altar in Szmrecsány: Adoration of the Kings. The Mary-altar from Felka, around 1480. Christian Museum, Esztergom

Fotó – Photo: Mudrák Attila

A hátsó borítón

Dorffmeister István 1784-ben készített freskóján az ókori Róma épületkompozíciója. Sala Terrena Terem, Szombathely

On the Back Cover

The fresco made by István Dorffmeister in 1784: the building-design of the Ancient Rome. Sala Terrena Hall, Szombathely

Fotó – Photo: Kovács Géza

MAGYAR MÚZEUMOK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület folyóirata

Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
XIII. évfolyam 4. szám, 2007. tél

Főszerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus
A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vizi József, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság tagjai: Bertáné Varga Judit, Kóczyáné Szentpéteri Erzsébet,
Kovács Péter, Vándor László

Fordítások: Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336

E-mail: pulszky@bot.nhmus.hu
www.pulszky.hu

Felelős kiadó: Balázs György

Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.

Műszaki szerkesztő: Németh János

Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.

Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.

Felelős vezető: Racskó József

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),

illetve postautalványon, csekkkel vagy átutalással az alábbi számlaszámon:

K&H Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként: egyéni előfizetőknek 800 Ft, közületeknek 1250 Ft.

HU ISSN 1219-4662

Megjelenik a

Nemzeti Kulturális Alap

támogatásával

nka

Nemzeti Kulturális Alap

HUNGARIAN MUSEUMS

2007/4 WINTER

WORKSHOP

István Pávai: Zoltán Kodály and Hungarian Museums	3
Ferenc Bónis: A Look Into the Workshop. Zoltán Kodály Memorial Museum and Archives	7
Mihály Ittész: About the Kodály Institute in Kecskemét	9
Zoltán Kodály, the Folk Music Researcher. Photo- and Document-Exhibition in the House of Traditions	11
Lujza Tari: The Role of Zoltán Kodály in the Research of Instrumental Folk Music	12
Erzsébet Szőnyi: Zoltán Kodály and Musical Education	16
Ilona Farkas Sebestyén: Remembering Zoltán Kodály	18
László K. Tóth: Soaring Peacock Song. Ferenc Kiss about the Premiere of his Latest Work and of its Afterlife	21

RECONING

Judit H. Kolba – Annamária T. Németh – Gergely Mózes – András Smohay: The First Diocesan Museum of Hungary in Székesfehérvár	25
Judit H. Kolba – Emőke László – Tamás Péter: The Diocesan Treasury and Library in Győr	28
Adél Lakatos – Andor Lakatos: The Archbishopal Treasury of Kalocsa	30
Ildikó Kontsek: The Christian Museum in Esztergom	34
Katalin Simon Horváth: The Sala Terrena of Szombathely, the First Lapidarium of Hungary	37
Erzsébet Löffler: New Acquisitions in the Permanent Exhibition of the Archbishopal Collection Centre in Eger	40
Gergely Kovács: Partly Chapel, Partly an Exhibition. József Mindszenty at the Szent István Basilica	41

INTERNATIONAL RELATIONS

Andrea Kreutzer: About the Exhibition of the Austrian National Library	45
--	----

EXHIBITIONS

András Smohay: Thousand Years of St. Emerich. The Millennial Exhibition of the Székesfehérvár Diocesan Museum	47
Erzsébet Löffler: Exhibition on the Workshop of St. Elisabeth of Hungary at the Rákóczi Museum in Sárospatak	49
Csaba Tóth: The Work of a Lifetime Awakened. The Memorial Exhibition of István Rombay at the Szombathely Gallery	50
László Dóra: A Small Museum, Renée Erdős House from a Visual Point of View	52

REMINISCENCE

István Éri: The Birth of an Act	54
Commemorating dr. Nándor Szabó (Tibor Kecskeméti)	55
The Forming of the National Centre of Museums and Monuments, as a Colleague Saw it (Nándor Szabó)	56

IN MEMORIAM

Zsolt Visy: In Memoriam Tihamér Szentlélek	58
Ágnes Kelevéz: In Memoriam Ferenc Csaplár	59

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Ágnes Pató: The Latest Publication on Museum Public Education	60
György Máté: Earth and Man. About the Conference-Publication of the Kiskun Museum	61
Beatrix Basics: A Town in Search of its Past. Documents from the History of Baja	61

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY	62
Autors of This Issue	64

Kodály Zoltán és a magyar múzeumok

Pávai István

Kodály Zoltán életművére meghatározó hatással volt a népzene megismerése. Legfontosabb célként a népzenenek a nemzeti kultúrába való beépítését tűzte ki. Ezen dolgozott évtizedekig zeneszerzőként, tudósként és pedagógusként egyaránt.

Az igazi népzenevel való ismerkedése a Néprajzi Múzeum fonogramgyűjteményében kezdődött. Érdekes hosszabban ideznünk idevonatkozó, nemcsak adatokat, hanem érzelmi hozzáállását is híven tükröző visszaemlékezéséből:

„A millennium idején két hétig Budapesten lehettem. Legnagyobb benyomásom a kiállítási falu volt. Egy sor ház, különböző vidékek viseletébe öltözött alakokkal, teljes felszereléssel. Jártam én azelőtt is falun, de a mi vidékünkön olyan gyönyörű népviselet, hímzés, fazekasáru nem volt látható. Örök kár, hogy nem hagyták meg azt a falut állandó kiállításnak. Alapja lehetett volna egy magyar Skansennek.

Egyik házban egy fali tábla vonta magára figyelmemet. Fehér László balladája volt, vagy egy tucat különféle dallammal, gyűjtötte Vikár Béla. Ott olvastam ezt a nevet először.

Akkor még a nagy zene tanulmánya és a zeneszerzés annyira elfoglalt, hogy csak mellékesen foglalkoztam népdalokkal. De úgy 6–7 év múlva, mikor disszertáció-témán kezdtem gondolkodni s a magyar népdalok minden megjelent gyűjteményét már átnéztem, eszembe jutott az a tábla, és fölkerestem Vikár Bélát 1903 őszén.

Nem kellett messze mennem, mert a Csillag utcai Eötvös Kollégiummal szemközt laktam, ott volt a Néprajzi Múzeum is, a hengerekkel. Mikor jelentkeztem nála, mint kezdő diák, kinek munkájához szükséges megismerni az ő gyűjteményét, kissé bizalmatlanul fogadott. Azt hitte, új elméletet akarok gyártani a magyar zenéről, ami akkoriban divatozott.

Megnyugtattam, nem elmélettel foglalkozom, zeneszerzőnek készülök, ehhez is, de tudományos céllal is, tüzetesen meg akarom ismerni a népdal élő formáját, mert amit kiadványokban találtam, nem elégít ki, s magam is gyűjteni szándékozom.

Lassan fölengedett, eljött velem a múzeum kis udvari szobájába, ott voltak felrakározva a hengerei, s egy rossz kis zongora

Kodály Zoltán és Lajtha László a Pátria-felvételek készítése idején
Zoltán Kodály and László Lajtha during period of the Pátria-recordings

alig hogy elért. Kérem, minek a zongora? »Hát Kereszty Istvánnak kell, ő dolgozik itt a hengerek lejegyzésén.« Megmutatta a fonográf kezelést, majd magamra hagyott.

Abban a kis sötét udvari szobában sok boldog órát töltöttem. Felváltva játszottam fonográfban a népdalokat és zongorán a hatásuk alatt készülő szerzeményeimet. [...]

Lejegyezni csak néhányat jegyeztem le magamnak. Kereszty bácsi, a Múzeumi Könyvtár őre volt megbízva a lejegyzéssel, hengerként 1 korona díjért. Ez fejedelmi díjazás lett volna egy diáknak. De nem akarhattam Kereszty bácsi kényerét elvenni. Mindnyájan szerettük, mert a Múzeumi Könyvtárban rendkívül előzékenyen járt kezünkre ottani kutatásainkban. Így hát lejegyzéssel nem foglalkoztam, bár Kereszty lejegyzései elég vázlatosak voltak. Helyettük ma Bartók lejegyzései vannak a múzeumban, akkor készültek, mikor a 20-as években a Néprajzi Múzeumba volt beosztva szolgálati tételle, tanítás helyett”.¹

Kodálynak egy följegyzéséből kiderül, hogy később is szeretett volna a múzeumban dolgozni, de a magyar népzene sokoldalú feltárásának munkáját mindenképpen meg akarta osztani Bartókkal, mégpedig úgy, hogy a Bartók által kevésbé preferált területeket fedje le. „Félreállni, mindenütt helyet adni neki” – fogalmazta meg saját

maga számára, egyaránt ismerve Bartók képességeit és érzékenységét. Mivel „senki se vállalta a nyomtatott és kéziratos anyag átnézését”, ezzel a munkával Kodály kezdett foglalkozni, s Bartóknak jutott a múzeumi fonográfos lejegyzőmunka. Bartók 1918 őszétől dolgozott a Néprajzi Múzeumban, s bár szerződése öt évre szólt, 1920-ban fölmentették. Ezzel kapcsolatban Kodály megjegyzi: „Bátky. Nem akarta Bartókot, mert V. fizetési osztályú nem lehet egy VI. [fizetési osztályban levő] igazgató alárendeltje”.²

1913-ban került közreadásra az Ethnographiában Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete, amely a magyar népzene gyűjtései kritikai összkiadását szorgalmazta. A publikáció szövegét Kodály fogalmazta, Bartók és Kodály együttes aláírásával jelent meg. Az összkiadásba saját gyűjtéseik mellett a korábban rögzített múzeumi népzenei anyag bevonását is szükségesnek tartották: „a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya szíves beleegyezésével Vikár Béla fonográfban fölvevett, mintegy 1500 dallamával gazdagíthatjuk a gyűjteményt, amely így összesen öt-hatezerre szaporodna. Ez a szám bizonyos relatív teljességet jelent, mert alig van fontosabb vidéke az országnak, mely néhány dallammal ne szerepelne”.³

Ferenczi Márton (Zsuki), széki primás a Pátia-felvételek stúdiójában
Márton Ferenczi (Zsuki), violin player from Szék in the studio of Pátia-recordings

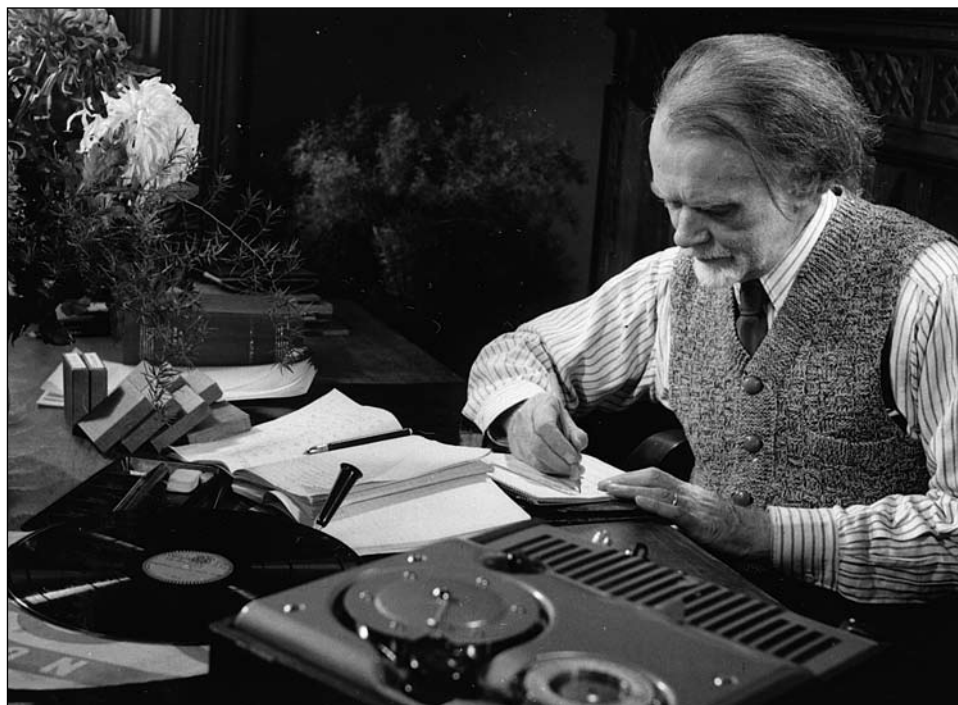
Az első világháború idején gróf Teleki Pál, a Magyar Keleti Kultur Központ alelnöke kezdeményezett átfogó néprajzi gyűjtőmunkát az orosz hadifoglyok körében, akik között számos török, tatár, finnugor és egyéb nem szláv etnikumú egyén is volt. Teleki javaslatát a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága számára Seemayer Vilibald, a Néprajzi Osztály igazgatója véleményezte. A környezetükből kiragadt hadifoglyok körében végzendő gyűjtésekkel kapcsolatos fenntartásainak ecsetelése mellett a körükben végzendő zenei gyűjtéseket sikerrel kecsegtetőnek ítélte, ha erre az akkor legmegfelelőbb szakembereket kéri fel: „Vikár Béla örökét az utolsó 4–5 év alatt nem kisebb emberek, mint hazánk egyik büszkesége, a népzene legmagasabb, legréjteltebb, legfinomabb rétegeiben a geni intuitívájával otthonos zeneköltő, zeneakadémiai tanár, Bartók Béla és congeniális társa Kodály Zoltán vették át. Ha kettőjüköt, folkloristikus közbejöttével, a magyar kultusz-kormány anyagilag kellőképp segíti, úgy gyűjtésük (tudom anyagi előnyökről való teljes lemondással azonnal reáállanak) Nemzeti Múzeumunk néprajzi és folkloristikai (valamikor volt bizonyossággal egymásba olvad) osztályainak örök érdeme és büszkesége lesz”. Sajnálhatjuk, hogy ez a terv nem valósult meg, hiszen amellet, hogy a legjobb szakemberek végezték volna a munkát,

a szándék az volt, hogy a felvételeket gramfonlemezekre rögzítsék, ami igen nagy előrelépést jelentett volna az érthetőség, lejegyezhetőség tekintetében.⁴

Megvalósult viszont a háromhetes nagyszalontai gyűjtés, amelyre Sebestyén Gyula kérte fel Kodályt, s amelynek eredménye a későbbi zenei falomográfiák előképének tekinthető. Sebestyén a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályához fordult ez ügyben technikai támogatásért. Kérelmére Kemény György segédőr válaszolt 1916. szeptember 18-i keltezésű levelében: „Hivatkozással f. hó 27.-én kelt nagybecsű levelére, Osztályigazgató úr megbízásából szerencsém van értesíteni, hogy az Aranykötet számára felveendő dalok megrögzítésében szükséges fonogramm hengereket a Néprajzi Osztály készségesen rendelkezésére bocsátja nagyságodnak, ill. Kodály tanár

a múzeum rendelkezésére kellett bocsátanunk. Később függetlenül magam a múzeumtól és a magam pénzén vettem meg a hengereket”.⁷ Erre a megoldásra a múzeumi támogatás nehézsége miatt kényszerült. Bartók 1936-ban készített a Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága számára egy jelentést a magyarországi népzene kutatás eredményeiről. Eszerint akkor 101 Kodály-gyűjtést tartalmazó henger és 447 helyszíni (hangfelvétellel nem rendelkező) Kodály-dallamlejegyzés volt a Néprajzi Múzeum gyűjteményében. Ezekon kívül kb. 400 henger és kb. 1600 helyszíni lejegyzés volt található ekkor Kodály saját magángyűjteményében.⁸

Kodály, Bartókkal és Lajthával együtt kulcsszerepet játszott a magyar népzenei gramfonfelvételek, az ún. Pátia-sorozat létrejöttében is, amelyek 1937-től készül-

Lejegyzés a Webster dróttekerceses magnetofon segítségével. Sebestyénné Farkas Ilona gyűjteményéből
Documenting with the help of a Webster wire roll tape recorder. From the collection of Ilona Sebestyénné Farkas

úrnak a 2 géppel együtt, azzal a fenntartással azonban, hogy a hengerek osztályunk tulajdonai maradnak s Kodály professzor úr azokat az anyag feldolgozása után rendelkezésünkre bocsátja”.⁵ A gyűjtés mintegy 450 dallamot eredményezett, amelyek közül Kodály 1924-es közlése szerint „mintegy 100 fonogramokban is megvan, 76 hengeren; a Folklore Fellows magyar osztálya a hengereket letétképp a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi tárában, a kottákat pedig a könyvtárban helyezte el”.⁶

Kodály, akárcsak Bartók, kezdetben a Vikár esetében már kipróbált támogatási módszerrel végezte a fonográf népdalgyűjtést: „a múzeum ellátott fonográf-hengerekkel. Ennek fejében persze a munkát

tek a Néprajzi Múzeum és a Magyar Rádió közreműködésével. „Ezek az eredeti előadás minden sajátosságával szemléltetik a népdalt, mert nem tanult művészek, hanem a nép fiai éneke után készültek” – méltatja jelentőségüket Kodály.⁹ Kodálynak köszönhetően született meg a Néprajzi Múzeum egyik becses gyűjteményi egysége, Lajtha László széki gyűjtése is a Pátia-felvételek keretében. Lajtha így emlékezik erről: „1940-ben történt. Erdélyi gyűjtőútra indultam. Sokfelé kellett volna mennem, hiszen 22 esztendő sok elmulasztott feladata várt reánk. Hosszas válogatás és latolgatás után két tervet tartottam meg. Az egyik szerint Szolnok-Doboka megye Szék községébe szerettem volna menni, hiszen ezideig a szol-

nokdobokai népzeneről semmi érdemleget nem tudunk. A másik tervem az volt, hogy Kalotaszegbe utazom, ahonnan sok és szép hangszeres muzsikának ismertük a dallamát, de csak most, újabban nyílt módunk arra, hogy ne csak a primás, hanem az egész „banda” együttes játékát is felvehessük. Mindkét gondolat egyformán kedves volt nekem. Néhány hónappal indulásom előtt elmondottam terveimet Kodály Zoltánnak s azt is, hogy alig tudok választani közülük. Kodály habozás nélkül választott s elmondotta, hogy nemrégiben széki hímzéseket látott. Ahol ilyen szép és sajátos hímzések élnek még ma is, kell ott – mondta – valami érdekes muzsikának is lennie. Lelkesen beszélt s erősen biztatott a széki útra. Így történt, hogy a vele való beszélgetés után azonnal írtam a szolnokdobokai barátainak, – akik már régebben vártak – hogy szűkebb pátriájukba indulok”.¹⁰ Kodály a széki anyag feldolgozásában is segítségére volt Lajthának. 1950-ben levelet írt kolozsvári tanítványának, Jagamas Jánosnak, arra kérve őt, hogy a helyszínen, Széken tisztázzon olyan hangszertechnikai kérdéseket, amelyek Lajtha gyűjtése alkalmával homályban maradtak.¹¹

A Magyar Népzene Tára szerkesztésére Kodály vezetésével 1949-ben létrehozott kutatói gárda 1953-ban alakult át az MTA Népzenekutató Csoportjává. A népzenei összkiadás megkezdése óta a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályának éves munkabeszámolóiban állandóan szerepelt ennek a munkának a rendszeres támogatása a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztálya által.¹² Ezen az osztályon akkoriban több Kodály-tanítvány dolgozott (pl. Vargyas Lajos, Sárosi Bálint, Tóth Margit), némelyikük az ő ajánlásával került oda. 1952. augusztus 18-i keltezéssel kézírásos ajánlást írt egyik tanítványa részére: „*Avasi Béla hallgatóm a Zen[eművészet]i. Főisk[ola]. népzenei előadásain, már ma is széleskörű népzenei tájékozottsággal bír, a múzeumban végzendő tudományos munkára kiválóan alkalmas*”. Avasi Bélát ezen ajánlása alapján Lajtha László javaslatára 1953. január 1-jétől a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályára felvették.

Számos további adat idézhető Kodály és a múzeumok sokrétű kapcsolatáról. 1921. október 29-én Debrecenből feleségéhez írt pár soros képeslapon beszámol arról, hogy aznap mindössze 6 órát töltött a városban, s fontosnak tartotta megjegyezni, hogy „*Néprajzi múzeum is van itt*”.¹³ A vidéki múzeumok közül több másikkal is kapcsolatban állt, sőt tárgyi gyűjteményeik zenei vonatkozású részeiről is tájékozódott. A népi hangszeres zenéről szóló összefoglalójában írja: „*Kecske-, vagy kosfejű dudák mellett egyes alföldi múzeumok (Szentés, Szeged) menyecske-, sőt bajuszos férfifejű dudákat is őriznek. Származásukról nincs adat. Mi ilyet magyar, szlovák vagy román dudás kezében nem lát-*

Tyúkozás, Istensegíts (Bukovina), 1914. Kodály Zoltán felvétele. A Kodály Archivum gyűjteményéből

„Tyúkozás”, Istensegíts (Bukovina), 1914. Photo by Zoltán Kodály. From the collection of the Kodály Archive

tunk. Még tisztázandó kérdés: magyar vagy más eredetű”. Ugyanott a hangszeregyüttesek összetételét dokumentáló ikonográfiai adatok felsorolásánál említi hegedű-klarinét-cimbalom-kisbőgő együttesre példaként Czanzi Ágost Elek *Szüreti ünnepély Vác vidékén* című festményét (1859) a Szépművészeti Múzeum kollekcijából. A tekerőlant készítésére és még élő használatára vonatkozóan a Csongrád Vármegyei Múzeum igazgatójától, Csallány Gábortól kapott értékes adatokat.¹⁴ Természetesen számos idevágó adalékot talált a Néprajzi Múzeum hangszergyűjteményében is, s a szegedi, szentesi, debreceni múzeumok mellett innen került ki a tanulmányát illusztráló fotóanyag egy része.

Számos levelét, köztük több kézírásosat fővárosi, vidéki és határon túli múzeumok őrzik: Petőfi Irodalmi Múzeum (Budapest), Palóc Múzeum (Balassagyarmat), Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba), Herman Ottó Múzeum (Miskolc), Arany János Múzeum (Nagykőrös), Móra Ferenc Múzeum (Szeged), Szlovák Nemzeti Múzeum Zenei Osztálya (Pozsony), Schneider-Trnavsky-hagyaték (Nagyszombati Múzeum).¹⁵ *Ótfojú hangsor a magyar népzeneben* című korszakos jelentőségű tanulmányát bővített és javított formában a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára kiadott Emlékkönyvben jelentette meg 1929-ben. A balassagyarmati múzeum igazgatóságát az alábbi sorokkal kereste föl 1952. szeptember 16-án: „*A Magyar Népzene Tára II. kötete rövidesen megjelenik, a népszokások énekeit tartalmazva (Villő, Sardó, Talalaj, Kísze, Lucázás, Betlehemezés, Köszöntők, Újév, Re-*

gölés, Háromkirályok, Balázsolás, Gergelyjárás, Húshagyó, Farsang, Szentiván-nap stb-stb.) Amennyiben a felsoroltak közül valamelyik énekes szokáshoz van megfelelő szép fényképe (9x12 cm. lehetőleg), szíveskedjék megtekintésre megküldeni a szerkesztőség fenti címére”. Több hasonló tartalmú levelet más vidéki múzeumoknak is küldött.¹⁶

A fonográfhangerek hosszú távú megőrzésével és korszerű konzerválásával kapcsolatos muzeológiai szemléletének fontos dokumentuma az a levele, amelyet 1960. március 12-i keltezéssel küldött Bartók Péternek New Yorkba. Ebben írja többek között: „*Az Edison-hengereket lakklemezre – Soundcraft, Pyral – írjuk át, hogy a viaszhangerek további kopását elkerüljük. E célból szükségünk volna egy olyan pick-up-re, amely az elektromos átírást lehetővé tenné. Úgy tudjuk, hogy ilyen vertikális tű-mozgású pick-up kapható Amerikában. Ha csak együtt kapható a készülék a meghajtó-szerkezettel – és nem nagyon drága –, úgy is megfelelő lenne. Az nem okoz zavart, ha csak a lejátszó fejet kapjuk meg. Persze, a pick-up-höz különféle vastagságú zafír-tű is kellene, mert a 60 év előtti gépeken is a vágótű más-más vastagságú volt. Remélhető, hogy kapható könnyen cserélhető lejátszó zafírvég, de ha csak egyféle van, az is megfelelő lesz. Egyben köszönettel fogadnánk, ha tájékoztatna arról is, milyen korrekciós eljárásokat alkalmaznak az átjátszásoknál, valamint van-e valamilyen újabb elv a hengerek tárolásával és konzerválásával kapcsolatban*”.¹⁷

A múzeumok közszolgálati szerepét hangsúlyozza a magángyűjteményekkel szemben, nemcsak a népzenei felvételek vonatkozá-

sában, hanem az írott zenetörténeti emlékek tekintetében is: „A magyar zene emlékeiért tűvé tenni mindent! [...] Minden ember nagy szolgálatot tehet a nemzet művelődés-ügyének, ha a maga környezetében egy kis figyelmet szentel [ilyesminek is]. Padlásán, ládába hányt, régi írások közt nem sejtett kincsek lappanghatnak. [...] Még nyomtatványokra is áll. Régi, ritka kiadások, amelyek közönyvtárainkban nincsenek meg, falusi emberek kezén vannak. Legalkalmasabb gyűjtő: [a] Nemzeti Múzeum. Aki nincs olyan viszonyok közt, hogy ajándékozhatja, ajánlja fel megvételre. Ha Múzeum nem tudja megvenni: letétbe helyezhető ott a tulajdonjog fenntartásával. Mégis biztosabb helyen van: és értékesíthető bármikor”¹⁸

Kodály a népdalban nemcsak a múltat, hanem a jövőt is látta, s ezért a múlt emlékeit konzerváló múzeumi eszme jegyében végzett feltétlenül szükséges gyűjtési és archiválási munkát nem látta elégségesnek nemzeti kulturális programja megvalósításához: „Nem az a fontos, hogy gramofonlemezre felvéve, múzeumok polcain porladjanak a dalok. Hanem, hogy minél több magyar a helyszínen, élőszóval hallja, csak így kap maradandó benyomást.”¹⁹ Számos írásából kitűnik, hogy a zeneszerző, a tudós és a népművelő Kodály nem választható szét,

Buşítia, Bartók és Kodály (Biharfüred, 1918). Kodály Zoltánné felvétele
Buşítia, Bartók and Kodály (Biharfüred, 1918).
Photo by Mrs. Kodály

bármelyik minőségével a másik kettőt erősíti. Talán ez a kodályi személyiség legfőbb sajátossága, amint ez jellemző módon kiviláglik egyik 1929-ben közzétett megfogalmazásában:

„Mit akarok a régi székely dalokkal?

Ezt kérdik még ma is egyre-másra. Még mindig vannak, akiknek a szívében kőre hullott a mag, akiknek ezek a dalok nem mondanak semmit, legfeljebb kurióznak, múzeumba valónak nézik.

Múzeum! ellenségei oda szeretnék már zárni az egész magyarságot, hogy majd üveg alatt mutogassák. (Idegenforgalom!)

Jól is illene oda „festői népviselet” mellé, gramofonlemezeken eredeti székely dalok... De hiába. A magyarság még él, nagyon is él, és egyelőre nem akar múzeumi tárgy lenni.

A székely dal is él, egy pillanatra sem hallgatott még el. Most éppen erősödik a hangja, mint friss tavaszi szellő fúj bele a magyar zeneélet csukott szobájába. Majd elvállik, ki jár jobban: aki elébe tárja keblét, vagy aki fázva húzódik köpenyébe.”

Jegyzetek

¹ Kodály Zoltán: Emlékezés Vikár Bélára [1959]. In: *Visszatekintés II. Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc.* Budapest, 1982. 403–404.

Kodály második feleségével, Péczeli Saroltával egy csomádi parasztlakodalomban, 1966 novemberében

Kodály with his second wife, Sarolta Péczeli, in a peasants' wedding in Csomád, November 1966

² Kodály Zoltán hátrahagyott írásai I. Válogatta, szerkesztette, sajtó alá rendezte Vargyas Lajos. Budapest, 1989. 213.

³ Kodály Zoltán: Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete [1913]. In: *Visszatekintés II.* 50.

⁴ NMI [=Néprajzi Múzeum Irattára] 251/1916.

⁵ NMI 267/1916.

⁶ Kodály Zoltán: Nagyszalontai gyűjtés [1924]. In: *Visszatekintés II.* 102–103.

⁷ Kodály Zoltán: Utam a zenéhez. Öt beszélgetés Lutz Besch-sel [1964-1966]. In: *Visszatekintés III. Közreadja Bónis Ferenc.* Budapest, 1989. 545.

⁸ 1936. május 11-i keltezésű NGy [= Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteménye] irat.

⁹ Kodály Zoltán: A magyar népzene [1937-1960]. In: *Visszatekintés III.* 300.

¹⁰ Lajtha László: Újra megtalált magyar népdaltípus. In: *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára.* Szerk. Gunda Béla. Budapest, 1943. 219.

¹¹ Kodály Zoltán levelei. Szerk. Legány Dezső. Budapest, 1982. 195.

¹² NGy 23/1949; Rajeczky Benjamin: Új népzene kutató munka. *Ethnographia.* 1952. 483. Vikár László: Kodály Zoltán, a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjának igazgatója. In: *Kodály emlékkönyv 1997. Magyar Zenetörténeti Tanulmányok.* Szerkesztette Bónis Ferenc. Budapest, 1997. 113.

¹³ Kodály Zoltán levelei. 57.

¹⁴ Kodály Zoltán: A magyar népzene [1937-1960]. In: *Visszatekintés III.* 364–365, 639.

¹⁵ Kodály Zoltán levelei. 363–431.

¹⁶ Kodály Zoltán levelei. 210.

¹⁷ Kodály Zoltán levelei. 275–276.

¹⁸ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai II. Budapest. Szerk. Vargyas Lajos. Budapest, 1989. 32.

¹⁹ Kodály Zoltán hátrahagyott írásai I. 32.

Zoltán Kodály and Hungarian Museums

Folk music had an overwhelming impact on Zoltán Kodály's oeuvre. During his career his most important aim became the integration of Hungarian folk music into the national culture. This was the goal he wanted to reach as a composer, as a scholar and as an educator as well. Kodály was always positive when evaluating the rule and place of museums in preserving Hungarian traditional music. The author of the article gives an outline of Kodály's connections to the museums and provides the reader with several examples of his estimation of museums.

Pillantás az alkotóműhelybe Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum

Bónis Ferenc

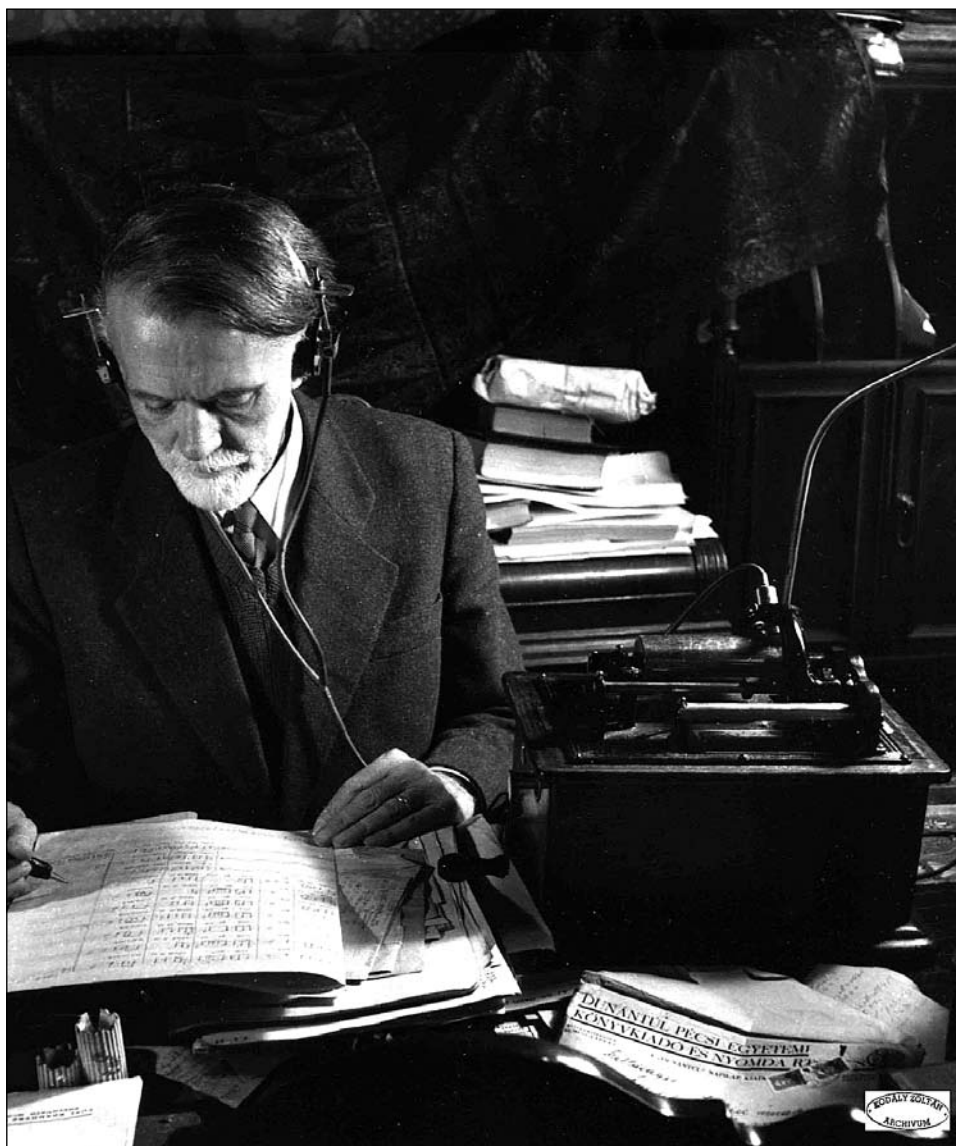
1990 tavaszán a magyar zenetörténet egyik legfontosabb alkotóműhelye nyílt meg a hazai s a külföldi látogató előtt – az egyetlen e fő műhelyek között, mely lényegében úgy maradt fenn, ahogy halhatatlan lakója elhagyta.

Kodály Zoltán 1924 októberétől haláláig, 1967 márciusáig lakott a ma nevét viselő Köröndön. A tér is, melyre ablakai néznek, az út is, melyen a körcikk alakú ház bejárata van, megőrzött egyet s mást a Magyarországon átcsapó történelmi hullámokból. Az út, amikor Kodályék odaköltöztek, Andrássy Gyulának, az 1867-es alkotmányos kormány elnökének nevét viselte. 1949-ben Sztálin út lett, 1956-ban A magyar ifjúság útja, 1957-ben a Népköztársaság útja. A teret a második világháború alatt Hitler térnek hívták. Utóbb visszakapta eredeti nevét; 1971 óta Kodály-köröndnek nevezik. – Miniatűr magyar történelem az utcátáblák tükrében.

A lakás négy utcai szobából állt, a hozzájuk tartozó mellékhelyiségekkel. Berendezése inkább célszerű volt, mint fényűző; egyénivé, varázslatossá lakóinak ízlése tette. Népi kerámiák és kézimunkák díszítették: a népdalgyűjtő utak megannyi emléke. Másfelől a hosszú művészpálya emlékei: szobrok, babérkoszorúk, egy-egy jeles

Kodály Zoltán, Yehudi Menuhin és Kodályné Emma asszony, 1958

Zoltán Kodály, Yehudi Menuhin and Mrs. Emma Kodály, 1958

Kodály Zoltán otthoni íróasztalánál fonográf-fal, 1940-es évek

Zoltán Kodály at his home desk with a phonograph, 1940s

külföldi bemutató műsora, a legközelebbi családtagok és pályatársak képe.

Az ebédlő – akárcsak a mai múzeumlátogató: ide léptek be annak idején Kodályék látogatói is – puritán, egyszerű bútorzatával lepi meg az érdeklődőt. Hozzá kell képzelnie a házigazdák szellemi sugárzását, ami ott-honná, alkotóműhellyé, a biztonság szigetévé tette e szobasort, a nehéz időkben is. A délidőben érkező kedves vendég számára mindig került még egy teríték az asztalra, az öt óra tájban érkezőt fodormenta tea és sütemény várta. A kevésbé meghitt látogatókat is itt, a viaszosvászonnal letakart ebédlőasztal mellett fogadta Kodály. Míg első felesége, Emma asszony élt: munkatárs-

női élen itt foglalkozott az újságkivágatok és az életpálya más dokumentumainak csoportosításával. Emma asszony halála után Kodály második felesége, Péczely Sarolta az ő szellemében folytatta a munkát. Az így létrejött gyűjtemény vetette meg az alapját az immár tudományos elvek szerint működő Kodály Archívumnak, és az utóbb hozzá csatlakozó, a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet segítségével életre hívott Kodály Emlékmúzeumnak.

A kedvesebb vendégeket, a próbára érkező muzikusokat egy szobával beljebb tesékelték: a Munkácsy ecsetjére méltó, XIX. századi szellemet árasztó szalonba. Ebben

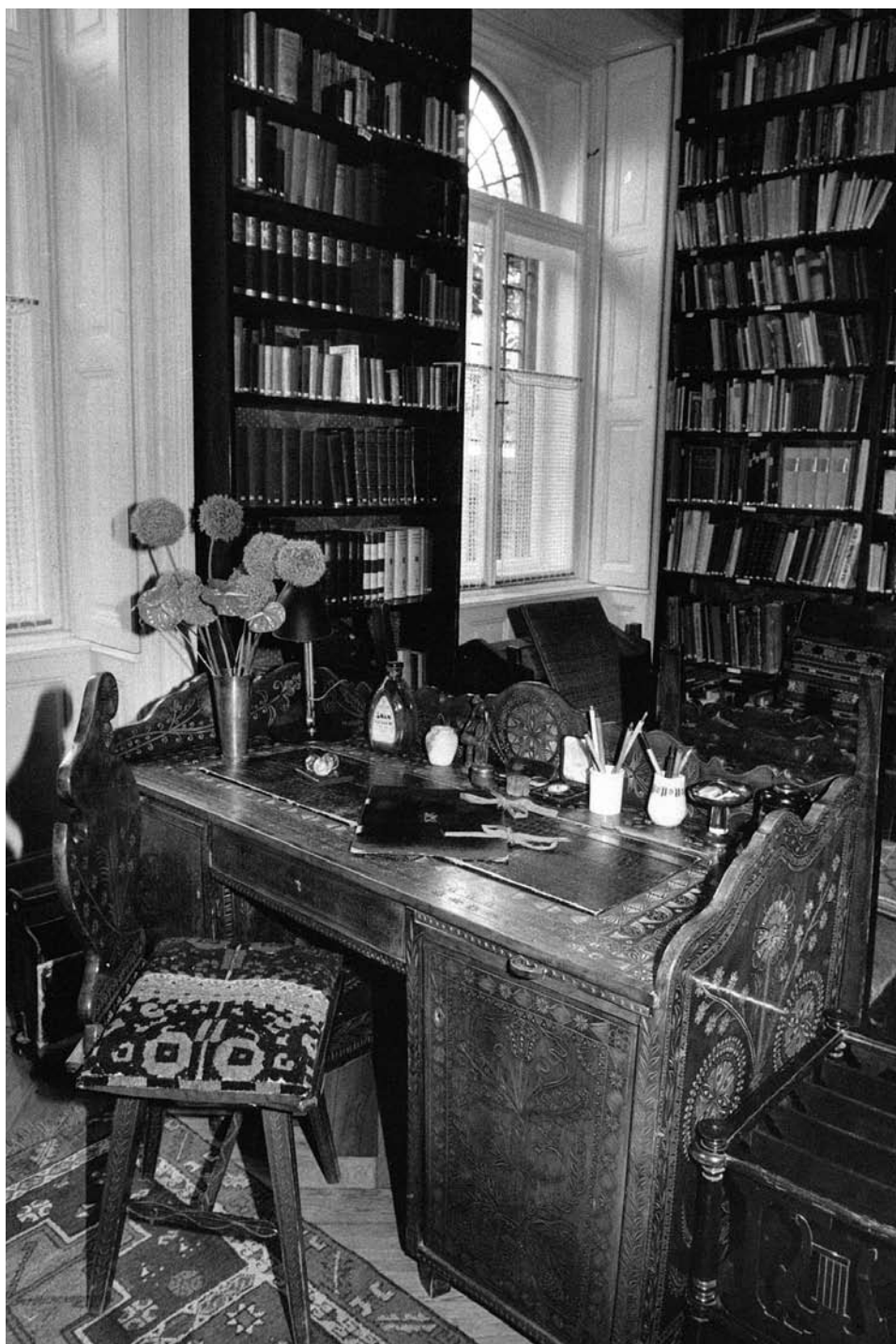
két eredeti Bösendorfer-zongora uralkodott. Az ajtó fölött Beethoven maszkja tekintett a látogatóra, a kályha körül Petri Lajos különböző korszakokban készült szoborportréi együtt éltek nagyon is eleven, soha nem szoborszerű modelljükkel. Palló Imre, Basilides Mária, Set Svanholm, Ferencsik János, Török Erzsí próbált itt, az ifjú Vásáry Tamás és a csodagyermek Perényi Miklós is játszhatott itt Kodály-műveket Kodálynak. A vendégek közül, akik az utolsó években e szobában megfordultak, Yehudi Menuhin, Aram Hacsaturján, Szigeti József, Pablo Casals, Leopold Stokowski emlékét őrzik fényképfelvételek.

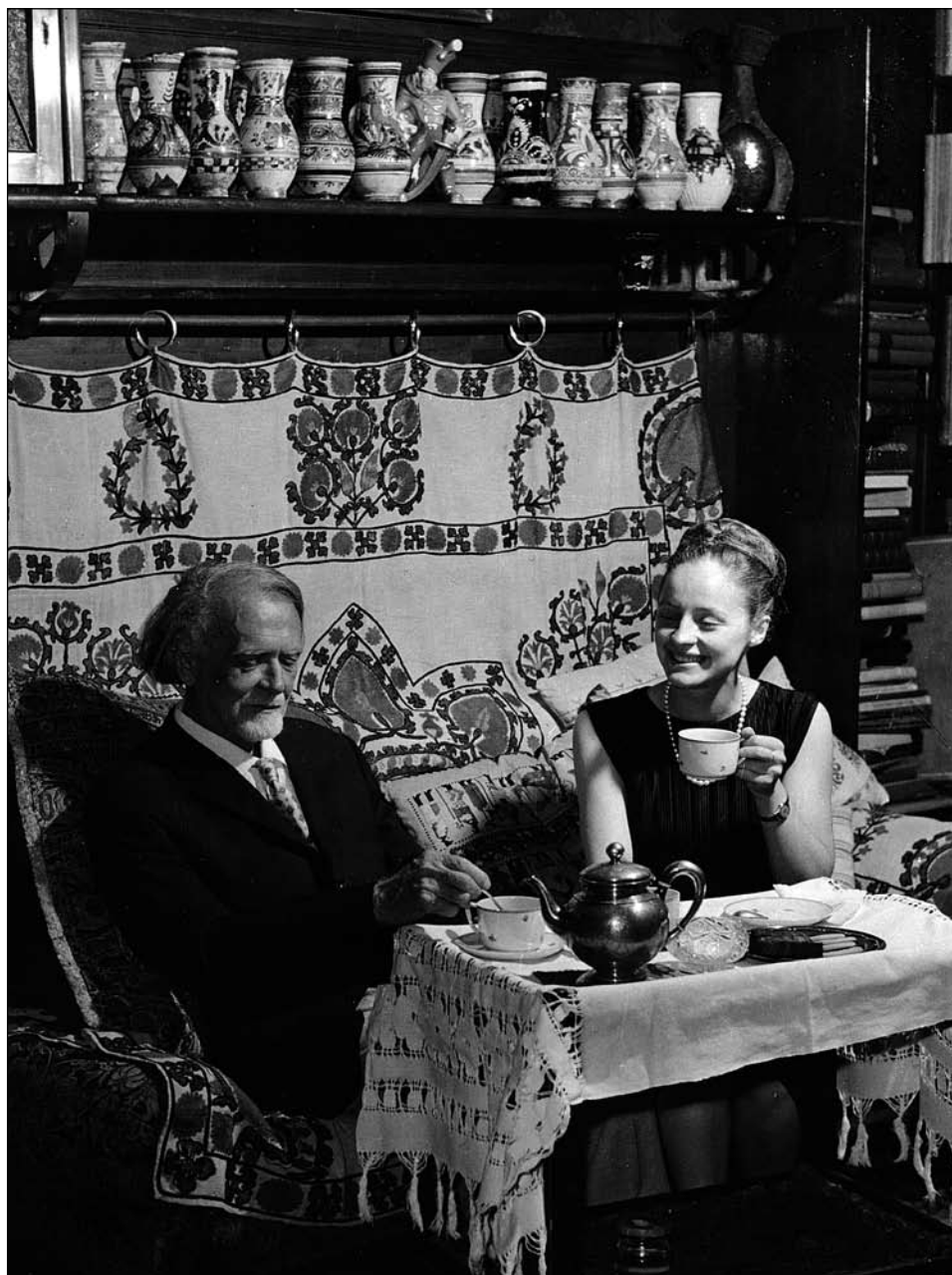
A legfelső szoba volt, faragott íróasztalával és a két falat beborító könyvtárral, a tulajdonképpeni alkotóműhely. A zenetörténet, néprajz, irodalomtörténet, magyarságtudomány alapirodalma mellett a szépirodalom és költészet válogatott remekei sorakoztak itt magyar, német, francia, angol, olasz, latin és görög nyelven. A szekrény tetején ott árválkodott Kodály ifjúkori csellója, melyen egy repeszdarab ejtette seb emlékeztetett a második világháborúra, itt-ott néhány népi hangszer és hangfelvevő masina idézte a népdalkutató múltját és jelenét. A könyvespolccal szemben található Kodály különleges íróasztala, melyet Köröstön, Erdélyben készítettett Péntek János asztalosmesterrel. A faragott asztal párdarabja egykor Bartók Béla tulajdonában volt.

Az ebédlőből balra nyíló szoba – az egykori hálószoba – ad helyet a múzeum időszakos kiállításainak. Az első kiállítás a zeneszerzői műhelybe enged gazdag betekintést, legnagyobb részben a Kodály Archívum anyagát vonultatva fel. Válogatott dokumentumok tükrében mutatja meg a felkészülés éveit, egy-egy műfaj legfőbb műfajait, egy-egy műfaj kiemelkedő alkotásait. Olykor: egy-egy mű születésének folyamatát, az embrionális kezdetektől. Azt is, hogy miképp segítette a népdalkutató a zeneszerzőt – meg azt is, hogy miképp irányította a zeneszerző önnön alkotófantáziáját az Éneklő Magyarország megteremtése felé. Ismert, népszerű remekművek kéziratával éppúgy találkozhat a szemlélő, mint soha nem hallott kompozíciókéval, az első művekkel éppúgy, mint a végsőkkel, sebtében papírra vetett, lázas ötlettel csakúgy, mint hosszan érlelt művek végső tisztázatával. Egyszóval sok mindennel, ami egy alkotóműhelyben létrejön – és kikerül onnan, vagy visszatartott kísérlet marad. A terem közepén helyezték el azt a gramofont, mellyel a gyűjtőutakon a népdalokat rögzítette, mellette található fényképezőgépe is.

Kodály Archívumról szoltunk az imént: ez önálló intézmény, de testvére a múzeumnak, vele egy fedél alatt működik. Elsődleges feladata a Kodály-dokumentumok (kéziratok, nyomtatványok, képi ábrázolások, hangfelvételek és mozgóképek) szakszerű őrzése, gyűjtése, jegyzékbe foglalása. További célja a Kodály-kutatások előmozdítása, nyilvánossághoz segítése. Szellemi irányítását Kodály Zoltánné Péczely Sarolta vállalta magára. A múzeum első időszakos kiállításának anyaga legnagyobb részben az Archívum állományából került ki, ezzel is felhívja a kutatás, a közvélemény figyelmét erre az újonnan alapított intézményre. A lakás alatt, a pincében kialakítottak egy koncerttermet, melyet különböző összeállítások, konferenciák alkalmával használnak.

Kodály dolgozószobája és íróasztala. Eősze László gyűjteményéből
The study and desk of Kodály. From the collection of László Eősze

Kodály otthonában feleségével, Péczeli Saroltával

Kodály at home with his wife, Sarolta Péczeli
Fotó – Photo: Kertész Gyula

Képek a Kodály Archívum gyűjteményéből
Photos from the collection of the Kodály Archive

*„Visszanézni megtett útra, akár hegyek közt, akár az életben, nem szerettem soha. Mindig csak arra néztem, ami előttem volt” – írta Kodály, összegyűjtött írásainak, a Visszatekintésnek előszavában. S ha most mi, e kiállításán, látszólag a „megtett útra” nézünk vissza, Kodály példájából mégis előttünk álló küzdelemhez meritünk erőt. Küzdelemhez a műveltségben és emberségben megújult Magyarorszáért. Azért, hogy tisztán énekelhessük egy szölamát annak a Kodály megálmodta „kozmosz karműnek”, melynek jeligeje: *Örvendjen az egész világ!**

A Look Into the Workshop Zoltán Kodály Memorial Museum and Archives

In the spring of 1990 one of the most important artistic workshops of Hungarian music opened up for visitors in a state which was left almost intact after it was abandoned by the artist. Zoltán Kodály lived in the flat between October, 1924 and his death in March, 1967. The flat was filled with the memories of the several trips to the Hungarian villages where he had collected folk music and songs and also the memories of his career as a composer and teacher. The Kodály Archives were founded by his widow, who enthusiastically and thoroughly collected everything that was connected with the Master. The foundation of the Kodály Memorial Museum was motivated by the existence of the archives and also by the initiatives of the Kodály Institute of Musical Education in Kecskemét. In the flat many interesting objects and relics are displayed from the period, when the composer lived and worked here and also welcomed a lot of famous visitors; besides there is a room, where temporary exhibitions are arranged.

A kecskeméti Kodály Intézetről

Ittés Mihály

Egy városban, amelyen Kecskemét is, ahol kevés a városképet meghatározó igazán régi (értsd több száz éves) épület, különösen becsben kell tartani a keveset, ami megmaradt. A „hírös városban” ezek közé tartozik a Kerényi József tervei alapján megújított-visszaalakított hajdani ferences kolostor, a Kodály Intézet otthona (Kecskemét, Kéttemplom köz 1.).

Az újjávarázsolt épület avatása, a Kodály Intézet megnyitása 1975 szeptemberében nemcsak a két éves restaurálási munka lezárását, hanem jóval régebb óta dédelgetett – időközben persze sok változáson átment – terv (sőt tervek) megvalósulását jelentet-

te. A XVIII. század első felében, több lépcsőben felépített hajdani rendház a város szívében mindenképpen ideális helynek kínálkozott a Kodály Zoltánné és a város vezetőinek megbeszélésein körvonalazódó leendő intézmény számára. A magyar zenei nevelés iránti nemzetközi érdeklődést is figyelembe véve, végül 1973-ban miniszteri rendelettel alapították meg a magyar és kiemelten a külföldi zenetanárok továbbképzését végző Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetet, mely 2005 óta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem intézménye. Az oktatási programokban kezdettől fogva érvényesül a megőrzés–átadás–megújítás elve. Ezúttal azonban a megőrzésnek és bemutatásnak más formáiról szólnak.

A Kodály útmutatása nyomán, sokak

odaadó munkája alapján kialakult magyar ének-zenetanítási módszerek és a történeti előzmények, majd a nemzetközi adaptációk anyagai – szakkönyvek, tankönyvek, kották, kéziratok, hangzó és képi dokumentumok –, amelyeket az intézmény Zenepedagógiai Archívuma őriz, közvetlenül is szolgálgják az oktatást, de a kutatóknak is hozzáférhetőek. Gazdag, sok szempontból muzeálisnak tekinthető anyag gyűlt, s gyűlik itt. Többnyire ajándékozás útján ide került különgyűjtemények teszik még zene-történeti szempontból is figyelemre méltóvá az állományt. Neves művészek és zenepedagógusok adományai, hagyatékai, s természetesen az intézet működésével összefüggő dokumentumok állnak az érdeklődők rendelkezésére. Csak néhány

legértékesebbet emelünk ki: Nádasy Kálmán, az Operaház egykori igazgatója; Andor Ilona, a neves kórusvezető, zenepedagógus; Vásárhelyi Zoltán, a Zeneművészeti Főiskola tanára, Kodály és Bartók kórusművek legendás kecskeméti bemutató karagya; Nemesszeghyné Szentkirályi Márta, az első ének-zenei iskola, a kecskeméti Kodály iskola alapító igazgatója, és mások gyűjteményei a hazai zenei élet és zenepedagógia dokumentumait őrzik. Külföldről is gazdagodott az állomány: Fasang János, Németországban élő fagott-művész muzeális kottagyűjteményét adományozta a Kodály Intézetnek; Jean Sinor, neves amerikai zenepedagógus, a Nemzetközi Kodály Társaság néhai elnökének hagyatéka is bővíti a kutatói kínálatot.

*Folyosórészlet
Corridor-detail*

*A nagyterem
The assembly hall*

*A Kodály Intézet főbejárata
The entrance of the Kodály Institute*

A nagyközönség elé természetesen csak kiadványokban, illetve kiállításokon kerül mindennek töredéke. Amellett, hogy a fehér falaiival, boltíves kerengőjével, hatalmas hársfával ékes belső udvarával maga az építészeti objektum is sok látogatót vonz, az Intézet vezetői kezdettől fontosnak tartották, hogy Kodály Zoltán életét és munkásságát, kecskeméti kötődéseit bemutató kiállításokkal, illetve alkalmi tárla-

tokkal járuljanak hozzá a város kulturális életéhez, tegyék érdekessé és élményszerűvé az Intézetbe igyekvők vagy a csak be-tévedők számára a látogatást.

Számos értékes műalkotás díszíti az épület látogatható tereit is. A bejáratnál és a kiállítási folyosón egy-egy Kodály-portré ékeskedik: Borsos Miklós szobra, illetve Varga Győző méltán sokszor „idézt” grafikája. E folyosószakaszt Fürtös Ilonának a zoltáros Dávid királyt és a Psalmus Hungaricum mesélő stílusban megidéző textilképe zárja le. Kodály Zoltánné szívessége folytán ugyancsak figyelemre méltó eredeti dokumentumot rejt az egyik fali tárló: a Kodály Zoltán kecskeméti díszpolgárságát tudató oklevél művészi értékű munka.

A kerengő további részei az oktatás miatt sajnos csak alkalmilag látogathatók, nyilvános hangversenyek vagy a Kodály Fesztiválhoz kapcsolódó kiállítások alkalmával. Állandó „dekorációként” az 1982-ben, a Kodály centenárium alkalmából készült grafikai munkák, illetve Kass Jánosnak a Psalmus Hungaricumhoz készült szuggesztív illusztrációi láthatók.

About the Kodály Institute in Kecskemét

In the town of Kecskemét only a few buildings are to be found which have significant effect on the townscape. The home of the Kodály Institute is one of them (1. Kéttemplom köz, Kecskemét). The former monastic quarters, built in the early 18th century, is in the centre of the town, thus it proved ideal to become the home of the Zoltán Kodály Institute of Music Education. The Institute was established in 1973; since 2005 it is an affiliated institution of the Ferenc Liszt Academy of Music.

Kodály Zoltán, a népzene kutató Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

A Hagyományok Háza Folklórdokumentációs Központja fotó- és dokumentumkiállítással emlékezett a 125 éve született Kodály Zoltánra.

Kodály Zoltán a XX. századi magyar kultúra meghatározó és sokoldalú személyisége. Pontosan ez a sokoldalúság, a pedagógus és zeneszerző Kodály nemzetközi és hazai sikerei kissé háttérbe szorították a tudós Kodályt. Pedig pályatársával, Bartók Bélával együtt ők teremtették meg a tudományos alapokra helyezett magyar népzene kutatást, s annak máig ható nemzetközi rangot vívtak ki. A jubileumi tárlat áttekinthető Kodály életművének azokat az állomásait, amelyek népzene kutatói szemléletének kialakulásához vezettek, illetve azokat a kutatási témaköröket, eredményeket, tudományos műhelyteremtő erőfeszítéseket, amelyek által a magyar népzene kutatás a nemzetközi etnomuzikológiai trendek élvonalába került. Fényképek, Kodály-idézetek, levél-részletek, kortársi megnyilatkozások, kottás népzenei lejegyzések illusztrálják a következő 19 témakörre osztott kiállítást: 1. Népdalemlékek, tanulmányok; 2. Találkozás Vikár Béla fonográf felvételeivel; 3. A felvidéki népzene felfedezése; 4. Pályatársak (Bartók és Kodály); 5. Erdélyi székely dalok, ötfokúság; 6. Gyűjtés az első világháború idején; 7. Hangszeres népzene; 8. Táncemlékek, tánc kutatás; 9. Széki zene, csángó zene; 10. „Cigányzene”, népies műdal; 11. A népzene előadásmódja; 12. A magyar népzene kelet és nyugat között; 13. Kapcsolatok a román és romániai magyar népzene kutatással; 14. Kapcsolatok a szláv és a szlovákiai magyar népzene kutatással; 15. Folklorizmus (Kodály véleménye a folklórmozgalmakról); 16. Népzene gyűjtés és -lejegyzés; 17. A Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportja; 18. Kodály, a tanítványok támasza; 19. A kodályi kutatói életmű.

A kiállítás szakmai tervét dr. Pávai István népzene kutató készítette. A kiállítást Eősze László zenetörténész, Kodály-kutató nyitotta meg 2007. szeptember 13-án a Hagyományok Házában. A megnyitó alkalmával Kodály gyűjtötte magyar, román és horvát énekes és hangszeres dallamok szólaltak meg Bukovinától a Dunántúlig, Nyitra vidékétől a Székelyföldig Hetényi Milán (ének és furulya), Major Levente (hegedű), Németh László (furulya) és Szabó Zoltán (duda) közreműködésével.

A kiállítás szeptember 20–25. között, a Kodály-jubileumnak szentelt XXI. Kecskeméti Népzenei Találkozó ideje alatt, a kecskeméti Erdei Ferenc Kulturális Központban volt megtekinthető. Jelenleg a Hagyomá-

nyok Háza első emeleti kerengőjén látható 2008. február 1-jéig.

Eősze László megnyitó beszéde

A Kodály-évforduló eseménynaptárában különös figyelmet érdemel a Hagyományok Házának – méreteiben ugyan szerény, tartalmát tekintve azonban rendkívül fontos – kiállítása.

Eősze László a Hagyományok Házában megnyitja a Kodály kiállítást (2007. szeptember 13.)
László Eősze opening the Kodály exhibition in the House of Traditions (13 September 2007)
Fotó – Photo: ifj. Vitányi Iván

A komponista Kodály nevét ugyanis megőrzi a *Psalmus hungaricus*, a *Budavári Te Deum*, a *Háry*, a *Székely fonó* s a többi remekmű, amíg csak élet – vagy legalábbis zeneélet – lesz a földön.

A pedagógus Kodály népszerűsége pedig nőttön-nő világszerte napjainkban is. Az ő átfogó zenei nevelési koncepciója olyan „hungaricum”, melynek terjesztésére intézetek, társaságok alakultak Japántól Angliáig és Amerikától Kínáig, Ausztráliáig – mentve, ápolva a hazánkról, mint „zenei nagyhatalomról” kialakult véleményt.

A komponista és a pedagógus mellett a közvéleményben némiképp háttérbe szorul a tudós Kodály, holott egész életművének középpontja a folklór kutatás. Ebben gyökerzik sokrétű munkásságának minden ága. A zeneszerző oeuvre jelentős része az ál-

Kodály Zoltán a népzene kutató című kiállítás plakátja. Hagyományok Háza, 2007
Poster of the exhibition "Zoltán Kodály folk music researcher". House of Traditions, 2007

tala gyűjtött népdalokra épül, s az iskolai énekkutatás tananyaga, kórusaink megújult repertoárja is ugyanezt a dallamkinccset dolgozza fel. Ma már látjuk: mindez egyetlen nagy célt szolgált, a zenei anyanyelv meghonosítását.

Ennek a tevékenységnek a történetét kívánja bemutatni ez a kiállítás a kezdetektől a teljes kibontakozásig, ezért tartom fontosnak és öröndetesnek megrendezését.

A tablón nyomon követhetjük, hogyan valósította meg Liszt Ferenc álmát több évtizedes, fáradságos munkával Kodály és Bartók. Különös szerencsénk, hogy fiatalon fogtak hozzá a falujáráshoz, ezért több mint egy évtizeden át még az integer Magyarországon gyűjthettek. Így menthették meg számunkra a Zoborvidék, Erdély és Bukovina régi stílusú dalait. Ez az eredmény nem kis részben Kodálynak köszönhető, mert ő ismerte fel, hogy a peremvidéken, vagyis a nyelvhatáron kell megkezdeni a kutatást. A Kodály által lejegyzett több mint ötezer dallam közel kétharmada (s tegyük hozzá: legértékesebb része) innen való. Tudományos publikációinak java is az itt feltárt anyagot tárgyalja.

Kodály és Bartók életre szóló, versengésmentes szövetségét közös kiinduló pontjuk – az autentikus népzene „tisza forrása” – hozta létre, és a nagy, közös cél – az európai színvonalú magyar zenekultúra megteremtése – szilárdította meg. Minden másban különböztek egymástól. Mint Molnár Antal,

Kodály első tanítványainak, majd fegyvertársainak egyike, szellemesen megállapította: „Annyira különbözik egymástól a két komponista, hogy egymás tanítói lehetnek.”

Bartók a gyűjtést horizontálisan tervezte: a magyar parasztnépeket közt kezdte, a szomszéd népeket közt folytatta, végül szinte az egész világra szeretne kiterjeszteni. Kodály viszont vertikálisan haladt: mindenek előtt saját népének gyökereit kívánta feltárni. Ezért szorgalmazta Volga menti nyelvrokainak dalainak megismerését.

A lejegyzésben Bartók az egyszeri előadás mikroszkopikus pontosságú megörökítésére törekedett, és a ritmus-rendet részesítette előnyben. Kodály inkább a tipikus kerest: több variáns egybevetésével próbálta a folyton változó valóságot megragadni – így egyesítve a tudományos és a művészeti szempontokat –, és a rendezés-

ben megmaradt az eredeti dallamnyelv alkalmazása mellett.

A különbségek nem akadályozták Bartókot abban, hogy kijelentse barátjáról, ő „a magyar parasztnépeket alapos ismerője”. Ennek a megállapításnak mintegy illusztrációja ez a kiállítás, mely feltárja egy több, mint fél évszázadon át folytatott tudományos tevékenység fontosabb állomásait, a korai gyűjtőutaktól a Magyar Népzene Tára első köteteinek a megjelenéséig, az összehasonlító népzene-tudomány megalapozásáig, a küzdelmeken át a teljes elismeréséig, az IFMC (a Nemzetközi Népzenei Tanács) elnöki posztjáig.

S az utódok vallomása is egyben ez a kiállítás: vállalása Kodály meggyőződésének, mely szerint a népdal szerepe nem merülhet ki a hagyományörzésben. Hatékony eszköze a nemzeti identitás megőrzésének is, ezért jövőnk egyik nélkülözhetet-

len biztosítéka. Kérem, hogy e gondolatok jegyében tekintsek meg a kiállított tablót!

Zoltán Kodály, the Folk Music Researcher Photo- and Document-Exhibition in the House of Traditions

The Hungarian Heritage House commemorated the 125th anniversary of the birth of Zoltán Kodály with a unique photo- and document-exhibition. Zoltán Kodály was one of the most influential and versatile characters of 20th century Hungarian culture. The international success of the teacher and composer suppressed the scholar in Kodály a little, although together with his colleague Bartók, Kodály was the one who established Hungarian folk music research and made it internationally esteemed. The jubilee exhibition presents all the phases of Kodály's career, that led him to the conception of his folk music research-work.

Kodály Zoltán szerepe a hangszeres népzene kutatásban

Tari Lujza

Ismert, hogy Kodály és Bartók Béla esetében a népzene gyűjtés megkezdésének közvetlen motivációja a magyar műzene nyelvezetének megújítása volt. A XIX–XX. század fordulójának hazai és európai szellemi légkörében azonban az értelmiséget általában is a népművészet felé fordulás, a falukutató koncepció, illetve más földrészek bennszülött népei kultúrájának megismerése iránti törekvés jellemezte. Mindez világviszonylatban is jellemző volt. Az Ethnographia című hazai néprajzi szakfolyóirat – melyben Kodály majd Bartók is az első tudományos cikket közölte – rendszeresen beszámolt az egyes országokban folyó falukutató munkákról, a külföldi és hazai múzeumok tárgyi néprajzi gyűjteményeinek kialakításáról, azok hangszeréről, a berlini, majd a bécsi Phonogramm-Archívum létrehozásáról.

Korábban már többször módomban volt felhívni a figyelmet arra, hogy Kodály Zoltán csak zeneszerzőként vallotta magát vokális alkatúnak; e megjegyzés nem áll a népzene-tudósra. Az, hogy a dallamok Kodályban alapvetően énekhangon szólaltak meg – mint többször nyilatkozta –, független a végeredménytől. Hangszeres kompozíciói ugyanis a hangszeres természetének, és a hangszeres zene törvényszerűségeinek mély ismeretéről tanúskodnak. Kodály tett is ezért. 1906-ban egy levélben írta a következőt: „A komponálás sehogy se megy, de ezzel most nem törődöm, tudom, hogy fog menni még. Azért eleget tanultam ezen a nyáron. Hangszerek dolgában legfőképp.”

1907-ben, francia útjáról hazatérve írta: „Általában úgy látom a fülem sokban fejlődött. Azok a gyönyörű francia fúvóhangszerek! surtout fagottok. Még ez a név is brutális rájuk. Sohase hittem volna, hogy a «basson» ilyen poétája lehet a zenekar-nak.”¹

Kodály felnőtt korából ismertek olyan fényképek, amikor zongorázik. Készült róla kép furulyázás közben, hegedűvel, amikor a xilofont próbálgatta. Az ifjú Kodályt a zenélés iránti vágy korán rávitte, hogy rövid idő alatt megtanuljon hegedülni, zongorázni, orgonálni, csellózni. Ha kellett, brácsázott a vonósnégyesben, s Nagyszombatban üstdobon is játszott a nyitányát bemutató iskolai zenekarban. Ő különösen érvényesnek érezte magára Schumann – néhány zenekedvelő társával együtt még gimnazistaként, a német eredetiből magába szívott – szavait: „Szeresd a hangszert, de ne tekintsd hiúságodban elsőnek, egyetlennek!”

Kodály Zoltánt tudósként a nép teljes zenéi, irodalmi, történelmi kultúrája, Európával való viszonya érdekelte. „Mindennek kell figyelni: dal, ruha, étel, élet összefügg”² – vallotta, ám sosem tévesztette szem elől a kutatás-feldolgozás sorrendjét, melyben értelem szerűen a mindenki által használt vokális népzene feltárását részesítette előnyben. Európa ilyen tekintetben egységes, így nem véletlen, hogy a XIX–XX. század fordulóján megkezdett gyűjtésekben mindenütt a vokális zenére helyeződött a hangsúly. Kodály Bartókkal együtt a hangszeres népzene súlyához és saját erejéhez mérten azonban kezdettől kiterjesztette figyelmét a pusztulóban lévő hangszeres

zenei hagyomány emlékeire, közte a parasztnépeket, sőt falusi cigányzenészek által játszott dallamokra is. Ők, más hazai értelmiségiekkel ellentétben, nem egy-egy kiruccanás erejéig vállalták a falut: számukra a falujárás életprogrammá vált. Kodály 1914 májusában a Bars megyei Mohiban, a világháború fenyegető árnyékában, utolsó terepmunkáján az egykori Magyarországon írta le gyűjtőfüzetébe, hogy miért folytatja egyre céltudatosabban a népzene-gyűjtést. „Nem csodabogarhajhász tudós bolondság: kiásni az iszapból [a régit] keressük azt a láncszemet amelybe a magunkét bekapcsoljuk míg végre megtaláltuk az elszakadt rozsdás lánc végét sárba iszapba taposva faluk bűzében és iszapjában (mert mellékesen: csak a naiv városi hiszi hogy a népdalgyűjtés utja virághimes mezőkön vezet át).”³ Közvetlenül ezt megelőzően 1914 áprilisában Bukovinában gyűjtött, ahová többé már nem jutott vissza.

Kodály első ízben 1907-ben, a balladák-ról szóló közleményében írt a népi hangszeréről. A hangszer a citera volt, melyen egy zabari citerázó fiatal kondáslegény azt a Vidrócki dallamot játszotta, melyet az öreg pásztor szöveggel is elénekelt, s amely a Mátrai képek kezdődallama. Kodály már ismerhette korábról a citerát, mert cikkében „rendes paraszt citera”-nak nevezte. Valószínűleg ez a hangszer a Voyage en Hongrie c. 1906–10 között vezetett útinaplóban felvázolt citera.

Bartók Bélának a legjellemzőbb és legrégiesebb magyar népi hangszereket összefoglaló tanulmánya először 1911-ben jelent meg, majd 1913-tól, a Bihar megyei román

gyűjtése megjelenésétől kezdve sorra kiadásra kerültek olyan munkái, amelyek bőséggel tartalmaztak hangszeres zenét. Bartók így a hangszerek és hangszeres népzene kutatójaként is ismertté vált. Kodály hangszeres népzene gyűjtése ezzel szemben életében még a legszűkebb népzene kutató szakma előtt is rejtve maradt. Pedig Bartókhhoz hasonlóan nagy energiát fektetett a magyar és a vele együtt élő más népek szájhagyományos hangszeres zenéjének összegyűjtésébe és tudományos feldolgozásába. A magyar népzene című tanulmányban (1936., 1937.) leírt hangszeres szemléletével – és amiről csak közvetett adataink vannak: szóban elmondott szakmai tanácsaival – mégis előremutatóan megalapozta a későbbi hazai hangszeres kutatást. Az ilyen jellegű újabb kutatások már az ő irányítása alatt kezdődtek meg, s e kutatások első eredményei életében láttak napvilágot. Ilyen pl. Kiss Lajosnak a bukovinai székelyek tánczenéjéről szóló tanulmánya 1958-ból, és ide tartozik a Sárosi Bálint által 1963-ban megkezdett népi hangszer-feltárás, majd az eredmények közzététele cikkeiben, illetve a Kodály halála évében Lipcsében német nyelven megjelent nagy összefoglalása.⁴

A népi hangszerek és hangszeres zene iránti érdeklődés Magyarországon sem csak a népdalgyűjtés megindulásának következménye. Európában a XIX. század végén az iparosodásnak köszönhetően, a gyarmatosítás nyomán, valamint az üzleti kapcsolatok kiépítése következtében hirtelen kitágult a világ, s Európa részéről érdeklődés mutatkozott az „egzotikus” tájak – főleg a Távol- és a Közel-Kelet – iránt, amely a zenei kultúra iránti érdeklődésben is megmutatkozott. Többek között ilyen érdeklődés tette lehetővé az 1889-es Párizsi Világkiállításra meghívott gamelán zenekar szerepeltetését, mely együttes, mint ismert nagy hatást gyakorolt C. Debussyre. A Debussy hangvételében újként jelentkező és részben e hatást tükröző különböző hangrendszerek (benne a pentatónia) hamarosan Bartókot és Kodályt bővíti el, és erősíti meg a zeneszerzői új hangvétel keresésében.

A távoli földrészekre magyar utazók is eljutottak, akik közül elsőként kell említeni Xántus Jánost, aki 1868-tól 1870-ig egy kelet-ázsiai expedíció tagjaként járt Ceylonban, Szingapurbán, Sziámban, Kínában, Japánban, Borneón és Jáva szigetén. E távoli tájakon olyan mennyiségű néprajzi anyagot gyűjtött (köztük hangszereket), amellyel hazatérése után a Nemzeti Múzeumban megvethette a hazai néprajzi gyűjtemény alapjait. Xántus János fényképeken is megörökítette az egyes vidékekre, népcsoportokra jellemző hangszereket. E képek tematikai, területi sokrétűségük-nél, hangszertipológiai változatosságuk-

Kodály otthonában nádsípot próbál ki egy román katonával (1916)

A Kodály Archivum gyűjteményéből
Kodály trying to play the reed with a Romanian soldier (1916). From the collection of the Kodály Archive

nál és mindenekelőtt koraiságuknál fogva igen komoly értéket képviselnek, s egyben a magyar kutatók világra nyitottságát reprezentálják.

Ismert tény, hogy Kodály 1903-ban fölkereste Vikár Bélát a mai Néprajzi Múzeum elődintézményében (a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárában). Arról nem tudunk, milyen gyűjteményeket nézett meg, de föltételezhetjük, hogy legalább áttekintés szintjén megismerte az egyes gyűjteményeket, főleg, ha zenei vonatkozásuk is volt. Talán láthatta Vikár Bélának, a Kalevala első fordítójának egyik finnországi útja során készített képét, mely kantelét ábrázol!

Jankó Jánosnak köszönhető 1900-ból a Sóshartyányban (Nógrád m.) készített, dudást megörökítő „Palóc dudáló férfi” című fénykép. A parasztság hagyományainak erőteljes változása magával hozta a régi pusztulását. A duda is ekkoriban jutott elhalása egyik első időszakába. A jelenséget népzene gyűjtési tapasztalatait figyelembe véve 1911-ben már Bartók is jelezte, részletesebben pedig Kodály írta le A magyar népzene című tanulmányában. Kodály ebben az évben a Zoborvidéken gyűjtött dudazenét, majd 1912-ben Zalabán, a volt Hont megyében gyűjtötte azt az Erkel Hunyadi László operadallamot, melyet külön kiemelt „A magyar népzene” tanulmányában.⁵

A dallam Kodálynak nem az első dudagyűjtése volt, sőt jó néhány hangszeres gyűjtése volt már addig is. Dudán játszott dallamokat már 1911-ben gyűjtött. Elgyűtt József, (Kura Jóska ragadványnevét népdal is megörökítette) dudás volt a *Két tyukom tavali három harmadévi* dallamának előadója, mely a *Mátrai képek* záródarabja. Ő játszotta azt a jellegzetes dudaközjátékot is, amely a *Gergelyjárás* című kórusműbe került be az előadótól származó *Jobb az árpa, mint a zab* szöveggel.⁶

Bartók és Kodály nemcsak a népzene gyűjtéskor tapasztalta, hanem a műzenével összefüggésben is tudta, hogy a duda, a furulya a pásztorság attribútuma. Mégis, egyes területeken szinte szemük láttára ment végbe egyes hangszerek kicserélődése. Kodály pl. már 1906-ban citerázó (és nem furulyázó) kanászlegényről írt, majd 1913-as gömői gyűjtőútján is tapasztalta, hogy a pásztoroknál a furulyát a klarinét, a fakürtöt a réztrombita váltotta fel. Így az egyik Gömör megyei 18 éves pásztorfiú furulya helyett már klarinéton játszott többek közt a Mátrai képekben szintén szereplő *Elmegyek, elmegyek* kezdetű népdal.⁷

A Kodály által összegyűjtött hangszeres dallamok száma 300 körül van, amely önmagában nem kevés, de messze elmarad Kodály teljes vokális zenei gyűjtésétől, mely mintegy 5000 dallam. A bizonytalannak látszó szám abból adódik, hogy pl. a dúdolta előadott dallamokat nem vettem fel a listára, hiszen azok olykor énekesek által táncdallamként énekelt vagy dúdolt dallamok. Kodály hangszeres gyűjtései igazi értékét azonban nem a száma, hanem minősége és önmagában is kerek egész vonása adja. Koraiságánál fogva sok adata gyakran az első és egyben utolsó hírmondója egy korábbi zenei kultúrának, csakúgy, mint vokális gyűjtésének számos darabja.

Hangszeres zenei gyűjtésének jelentős része főleg 1910-1914-ből való. Ezen belül minden évre jut egy-egy kiemelkedő gyűjtőt, mely a zeneszerzői életműben is nyomot hagyott. A bejárt gyűjtőhelyek határai igen szélesek: a Zoborvidéktől Bukovináig, a Dunántúltól a Felvidék Hont- és Gömör megye vidékéig, a Székelyföld kászoni és gergyói részeitől a Nyírségig terjednek (gyűjtőterületei közül sok Szlovákiához és Romániához került). Melléhelyezve Bartók Béla hasonló korban folytatott hangszeres gyűjtéseit, kiegészítve a munkába bekapcsolódó, náluk fiatalabb Lajtha Lászlóval, Molnár Antaléval, illetve az elődökével, e gyűjtemény hiteles képet ad a XIX–XX. század fordulójának és a XX. század első felének hangszeres magyar, szlovák és román népzenejéről.

Egy-egy térség zenéjének feltárásánál a különböző nemzetiségek zenéjét ugyanis

összefüggésében vizsgálta. Előadói között így a magyarokon kívül vannak szlovák, rutén-román, horvát és cigány hangszerjátékosok. Szintén egymás összefüggésében vizsgálta a parasztság – azon belül a sajátos világot jelentő pásztorok – zenéjét, valamint a falusi cigányzenészek működését és zenei ismeretét. Dudás pásztorok, furulyások, amatőr citerások mellett így nem egy hivatásos cigányzenészt is találunk gyűjtéseiben. Jellemző e kép hangszerek szempontjából is. Hangszeres zenei gyűjtésében az említett hangszereken kívül feljegyzett tárogatóval kapcsolatos adatot is.

Kodály többször felhívta a figyelmet arra, hogy a XIX. század végén a cigányzenész még ritkaságszámba ment a falvakban, mert ott akkoriban még szólólista paraszzenészek muzsikáltak. A cigányzenészek szerepvállalása a falvakban kevésbé ismert, mint működésük a verbunkos időszakától kezdve az arisztokrácia és a városi polgárság körében. A cigányzenészek működése a falvakban területenként más-más időben kezdődött meg, de nagy általánosságban egybeesik a modern népzene kutatás magyarországi kezdeteivel. Erdélyben – legalábbis egyes területein – a cigányzenészek elterjedése már korábban megkezdődött. Erről már a legelső gyűjtések tanúskodnak olyan időből, amikor a többi hangszer feltérképezése még meg sem kezdődött. Vikár Béla, Seprődi János erdélyi gyűjtései egyaránt tanúsítják a zeneszréteg létezését. Kodály 1910-es gyeregyői, 1912-es és 1914-es bukovinai útja többek közt ezt is igazolja.

Kászomban 1912-es gyűjtőútján egy kiváló furulyáson kívül cigányzenészekről is gyűjtött. Egy „fiatal cigány”-ként jelzett zenész *Cigány nóta* címmel játszott pl. azt a dallamot, mely a *Cigánysírató* című kórusmű egyik lehetséges, hangszeres zenei ihletője, a vokális népi változatnál korábban gyűjtött formája. A dallamot Kodály a *Székyelvonó* című egyfelvonásos daljátékában is felhasználta.⁸

Kodály hangszeres népzene kutatói munkássága összességében arról tanúskodik, hogy a hangszeres zene összegyűjtését és a hangszeres hagyomány feltárását kezdetől fontosnak, a vokálissal egyenrangú feladatnak tartotta, amit meggyőzően bizonyítanak hangszeres lejegyzései és különböző jegyzetei. A fonográffelvételeket gondosan lejegyezte, s talán egy lehetséges kiadás céljából dolgozott, javítgatott rajtuk. Lejegyzései kiadásra sosem kerültek, kivéve pl. annak a bukovinai székely betlehemesnek a részletét, amely a *Corpus Musicae Popularis Hungaricae* című sorozat II., Jeles napok kötetében jelent meg. Pedig a Bartók Bélával 1913-ban közösen A Magyar Népzene Tára címmel kidolgozott tervezetben egy hangszeres kötet is szerepelt. A két világháború és következményei azonban igen megnehe-

zítették a gyűjtő- és feldolgozó munka folytatását, a második világháború utáni időszak pedig más feladatokat szabott rá. Az 1940-es évektől egyre sokasodó feladatai –

Vékony Buri Rudolf miskolci cimbalmassal
1961 áprilisában

With cimbalom player Rudolf Vékony Buri in
April, 1961

Fotó – Photo: Kertész Gyula

köztük az akadémiai elnökség sokféle pedagógiai teendője – úgy látszik, nem tették lehetővé számára a hangszeres anyaggal való foglalkozást.

Az előkerült újabb adatok alapján pedig talán úgy gondolta, hogy a hangszeres kötet kiadásához korai még az idő. Hiszen összességében kevés volt még az anyag, s a vokálisnál hosszabb időtartamú hangszeres dallamok hangfelvétele technikai szempontból sem volt megoldva a szalagos magnetofon megjelenése előtt. Tudósi magatartására pedig nem volt jellemző az elhamarkodott ítélkezés, a félkész eredmények közzététele. Ezért is ösztönzött másokat a gyűjtések folytatásra. Közismert, hogy Lajtha László az ő javaslata nyomán indult a hangszeres zenei szempontból azóta fogalomként vált Székre gyűjteni. Mint Lajtha a Szék népzenejét bemutató kötet előszavában 1954-ben írta, Kodály „*Lelkesen beszélt s erősen biztatott a széki útra.*” Kodály úgy vélte, hogy ahol olyan gazdagok és régiések a hímzések, mint Széken, ott a népzene is sok mindent megőrizhetett a régmúltból, s ott még elevenen élnie kell a népzenenek is. Lajtha, majd nyomában mások gyűjtései igazolták feltételezését. Vargyas Lajos Kodály tudósi alkatát elemezve megerősítette, hogy Kodály háttérbe tudott szorulni, ha kellett. „Elemi dolgokon kell kezdeni: áttekinteni, mi van, azután vizs-

gálni” – vallotta. Ha tervezte is hangszeres gyűjtése önálló kiadását (amelyre azért utalnak nyomok), óvatossága, hogy csak a legértékesebb eredményt adja közre, visszatartotta ettől.

Kodályt annyira érdekelte a Lajtha által ott gyűjtött (legalább fele részben köztudottan hangszeres) anyag, hogy 1943. május 24-én, a 60. születésnapjára Kolozsváron rendezett ünnepségek után maga is ellátogatott Székre, hogy élőben hallgasson meg további székieteket, hiszen Ferenczi bandáját 1941 februárjában már hallotta a Rádió stúdiójában.

Úgy tűnik, hogy 1945 után Kodály Lajtha javára mondott le az élő folklór hangszeres ágának kutatásáról és a meglévő eredmények publikálásáról. A lemondást nem csak a sokféle munkával magyarázhatjuk. Hozzájárulhatott, hogy Kodály egyrészt az 1940-es évektől a korábbiaknál erőteljesebben foglalkozott a történeti forrásokkal, köztük jelentős mennyiségű hangszeres zenével is, ami időigényes könyvtári kutatással járt, s háttérbe szorította a gyűjtést. Mindazonáltal az újabb gyűjtések már korábban ráirányították figyelmét a hiányszágokra. Tudósi felelőssége a hangszeres területén már akkor megmutatkozott, amikor 1920-ban a Folklóre Fellows tájékoztatójának kibővítésére írt javaslatában egy pontot a következőképp kívánt módosítani: „*Népzene, fonografálás. A népi hangszeres zene pásztor-kürtész, furulya-, dudu-, citera darabok, s ha találkozik népi (vagy régi fajta, cigány) hegedűs, ennek darabjai...*” A Pátria népzenei lemezsorozat felvételeinek megindítása (1937) során azt is felmérte, hogy hangszeres népzeneből nincs még annyi anyag, amelyet ő az összehasonlításhoz kívánatosnak tartana. Bartók 1907-es szentesi tekerő- és saját nagyszalontai citera felvételeit (1916), valamint néhány kiskunsági adatot leszámítva a Dél-Alföld hangszerkészletére és hangszeres népzenejére például nem volt rálátása. 1939. június 12-én a Magyar Rádió stúdiójában a Bartók Béla és Lajtha László, valamint a szentesi és fábiansebestyéni kitűnő muzikusok társaságában jelenlévő Kodály egy újabb területet és annak népét fedezte fel magának, s felfedezését mindjárt megosztotta a rádióhallgatókkal a tekerőről szóló előadással. Kodály ugyanis nemcsak a tudományos munkát, hanem a magas fokú ismeretterjesztést is fontosnak tartotta.

Kodály a hangszeres kutatásban immár nem saját anyaga kiadására gondolt, hanem a gyűjtés minél hatékonyabb folytatására. 1945 után inkább Lajtha munkáját segítette, s részt vett érdeklődéssel a cigánybandák hangfelvételén, ahol fénykép is készült róla, amikor 1953-ban a soproni Tendl Pál és zenekara játszott.⁹

Szorgalmazta a zenekíséretes néptánc mozgófilmen történő megörökítését, de

maga már csak 1950-ben gyűjtött hangszeres zenét Mohácson. Kiadatlan gyűjtéseivel kapcsolatos feltételezésünket a hagyatékában fennmaradt saját, időskori sorai erősítik meg: „70 év munkája: kevésnek látszik. Ma is van bőven felgyűjtetlen, ismeretlen falu. Egyéni vállalkozás volt, kevés vagy semmi állami [támogatással] azt is két háború és ami vele jár, szakította meg, akadályozta. Gyűjtők: igyekeztünk szerezni. Bodon hamar kiugrott. Molnár, Lajtha unta a szövegírást.... magunk gyűjtéséből is tudtunk volna nagyobbat is [kiadni]. De mutatni akartuk, hogy mások is dolgoznak.”

Sajnos, a hangszeres zene területén Kodály hangszeres népzene-kutatói szemléletének félreértésére is sor került. Ez két dologban mutatkozott meg: az egyik, hogy követői közül többen nem a teljes paraszti hagyomány – benne népi hangszerek, hangszeres dallamok – feltárására törekedtek hozzá hasonlóan, hanem csupán a vokális népzene-t igyekeztek gyűjteni. A magyar népzene című tanulmányban feltett „Mit játszik a nép hangszerein?” kérdésére adott válaszát is sok kritika érte. Pedig Kodály válasza tömör és alapvetően igaz, ha nem csak első részét idézik. A válasz első mondata elszakítva a következő mondatától Kodály félreértésére adhat okot. A válasz összefüggő két mondata így szól: „Jobbára szöveges dalokat, hangszeres formába öltöztetve. Idesorolhatunk olyan darabokat is, melyeknek szöveges formáját nem ismerjük ugyan, de szerkezetük, stílusuk megengedi azt a feltevést, hogy ilyenekből származtak.” Az utóbbi mondat még az elsónél is fontosabb, mert annak az ismeretnek a megfogalmazása, hogy a professzionista zenészek-től megismert hangszeres dallamok (köztük nagy tömegben a táncdallamok) nagyrészt olyan vokális alapú dallamok, melyek a vokális zenétől már jelentősen eltávolodtak, ezért eredetük csak nehezen ismerhető fel. Bartók szinte szó szerint ugyanezt fogalmazta meg: „...egy saját-ságos körülményről kell szólnunk. Hogy ti. abszolút, vagyis speciálisan hangszeres zenét magyaroknál nem találtunk. Amit hangszereken előadnak, az mind többé-kevésbé ismert szöveges népdaloknak cifrázott előadása. Igaz, hogy a dudások néha valóságos hosszúra toldott rapszodiát fújnak egy-egy népdalról, mely aztán jóformán önálló zeneszámba megy. De speciálisan hangszeres zenének csak a szöveg nélküli, tehát nem énekelhető, rendesen népies táncokat nevezhetjük (mint pl. a norvégek slatter-jei, vagy a románok joc-jai).”¹⁰ A két vélemény eléggé egybecseng, s nem is lehet másként, hiszen a hangszeres magyar népzene dallamanyagában a vokálisból hangszeressé formált, illetve vokális eredetre utaló dallamok dominálnak. Egybehangzó véleményünk az anyagismereten túl annak is köszönhető, hogy mindketten birtokában

voltak annak az analitikus és absztraháló képességnek, amellyel a dallam eredetét a sok cifrázat és szerkezetet érintő változtatás, illetve a funkciós eltérés ellenére is meg tudták határozni.

Kodálynak is, Bartóknak is sokan felróják, mennyire szűken értelmezték a népi hangszer fogalmát, csak a falun a parasz-tok által készítetteteket ide sorolva. Bartók első megfogalmazása 1911-ből való, ám az ő későbbi, és Kodály 1936-os megfogalmazása már azt a felismerést tükrözi, hogy a gyári hangszerek esetenként átvették a kézi munkával létrehozott hangszerek helyét. „A nép kezén találunk magakészítette hangszereket (doromb, kanásztülök, pásztor-kürt, furulya, duda, citera v. tambura, ritkában: cimbalom, tekerő) és gyári hangszereket. (Hegedű, klarinét, cimbalom, szárny-kürt, harmonika, szájharmonika.)” – írta 1937-ben.¹¹ Illusztrálásként rövid- és hosszú furulya, duda, tekerő stb. képeket tett be kötetébe. Harmonikással és szájharm-onikással abban az időben még egyetlen népzene-kutató sem készített felvételt, sőt tőlük dallamot sem jegyzett le. Kodály mégis fontosnak tartotta leírni a nyilvánvalóan tapasztalt jelenséget: e két és más (úgyszólván divat-) hangszer hazai térhódítását. Találkozott a parasztság körében is használatba vett Schunda-féle tárogatóval. Gyűjtőútjai során számos feljegyzést készített a hangszerek elterjedtségével, használatával, a zeneéletben betöltött szerepével kapcsolatban. Leírta hangolásukat, méretüket, esetenként rajzokkal illusztrálta őket, megjelölte az adott tájegységen használatos nevüket, illetve a hangszer egyes részeinek nevét, megjegyzéseket fűzött a játéktechnikához, feljegyzett a hangszerjátéktól hallott, annak saját tájnyel-vén elmondott történeteket (pl. a dudával kapcsolatos babonás történetet), jelezte a vokális és hangszeres előadás különbségeit, egy-egy dallam tájankénti eltéréseit, illetve az előadói különbségeket.

Mindezeket figyelmesen olvasva Kodályt a hazai hangszerkutatás megalapozójának is kell tekintenünk. Bár hangszeres gyűjtése csak halálát követően vált megismerhetővé, a népi hangszeres zenei hang beépült műveibe. S az a zeneszerző számára a vokális zenével együtt jelentette a magyar zene megújításának lehetőségét attól kezdve, hogy 1906-ban az első népi hangszeres dallamot lejegyezte. Hangszeres szemléletmódja pedig rejtetten, vagy kimondva formálta a hazai kutatást.

A zeneszerző Kodály kompozícióiban népe századokon átörökített hangját akarta hallhatóvá tenni. S hogy ezt sikerrel tette a hangszeres népzene oldaláról is, azt sok más mellett a XX. századi magyar zene szimbólumaivá lett hangszeres művei bizonyítják. Kodály Zoltán zeneszerzőként vokális alkat volt. Az alapvetően egyszólamú

szájhagyományos zenekultúra ismeretében a mégoly hangszeres hagyomány mellett csodálkozhatunk-e ezen? Azt hiszem, nem. Kodályban e téren is népe századokon át jellemző vonása sűrűsödött össze, de úgy, hogy egyben magában hordozta a vokális zenéből kiszakadás és az oda bármikor visszatérés képességét, illetve lehetőségét is.

Jegyzetek

¹ Tari Lujza: Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója. Budapest, 2001. 12–13.

² Tari i.m. 2001. 14.

³ Tari i.m. 2001. 11.

⁴ Sárosi Bálint: Die Volksmusikinstrumente Ungarns. In: Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, Bd. I. Lipcse, 1967.

⁵ Kottában közölve: Tari i.m. 2001. 148., a fonográf-felvétel közölve: Tari Lujza: Magyar Népzene Kodály Zoltán fonográf-felvételeiből. Budapest, 2002. 2. CD 78., HCD 18254–55.

⁶ Kottában közölve: Tari i.m. 2001. 48., a fonográf-felvétel közölve: Tari 2002. 2. CD 81.

⁷ Kottában közölve: Tari i.m. 2001: 175., a fonográf-felvétel közölve: Tari 2002. 2. CD 72.

⁸ Kottában közölve: Tari i.m. 2001. 132., a fonográf-felvétel közölve: Tari 2002. 2. CD 39.

⁹ A zenekar repertoárjából készült válogatást ld. Lajtha hangszeres népzene-gyűjtéséből Balassagyarmati és soproni (népi) zenekar. Szerk. Tari Lujza, Hungaroton Classic 2001. HCD 18206.

¹⁰ Tari i.m. 2001. 17–18.

¹¹ Ld. Tari i.m. 2001. 18.

The Role of Zoltán Kodály in the Research of Instrumental Folk Music

At the turn of the 19th–20th centuries the attention of European and Hungarian academics and researchers began to shift towards the culture of other continents as well as instrumental and vocal folk music and folklore in general, partly because they were seeking new inspirations for the renewal of modern music. Several people set out to visit the remotest corners of the country or even the world to find, record, and eventually publish the already perishing traditional folk music. In Hungary it was Bartók and Kodály, who took up investigating Hungarian folk music. Kodály believed in the importance of taking the culture of the people as a whole, including music, cuisine, clothing and literary traditions as well. The investigations primarily focussed on vocal music, partly because even the instrumental pieces of Hungarian folk music are mostly based on vocal traditions. However, the invaluable collections include many instrumental pieces played by shepherds, local or Gypsy musicians, regardless of who had made the musical instruments, as by the first half of the 20th century musicians had been playing on craftsman-made instruments as well as the traditional ones of the peasantry. The study trips in rural Hungary were hindered by the wars and the several other tasks that were to be carried out by Kodály and his colleagues. The publication of their huge collection work was postponed several times, as Kodály did not consider it was the right time to do so before the collection could be as complete and comprehensive as possible. Kodály as a composer had integrated Hungarian folk music and traditions into his work – thus, we can say that he influenced music and the research of music as much as he was influenced by music in his art.

Kodály Zoltán és a zenei nevelés

Szónyi Erzsébet

Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának fő jellemzője a töretlen kezdeményező erő, a fáradhatatlan buzgalom, a kis ügyek fontosságának kiemelése és a kodályi zenei nevelés átfogóan demokratikus alapeszméje: Legyen a zene mindenkié! Ha ma a teljes magyar zenei nevelésre azt mondatjuk, hogy alapja a „Kodály-módszer”, akkor ezt elsősorban a Mester írásban és szóban adott útmutatásaira, valamint az általa írott gyakorlatokra értjük. A kodályi elvek egyik fő vonása, hogy minden gyermekre, minden zenét tanulóra egyaránt vonatkoznak, tekintet nélkül arra, hogy a fővárosban vagy egy falusi iskolában tanulnak-e, szüleiknek megvan-e a módja a zenetanításhoz vagy sem, vannak-e vele született adottságai vagy nincsenek, amatőrök lesznek-e vagy zenészek stb. Másik fő vonása az egységesség, vagyis mindenütt nagyjából azonos módszeres felépítés és tananyag alapján tanítják olyan tanárok, kiknek képzésére hasonlóan általában az egység vonásai jellemzőek. Ha ehhez még hozzáfűzzük, hogy Kodály első inspirációjától számítva már több mint nyolc évtized telt el, akkor a nemzedékek átférfalódása világosan látható. A ma működő tanárok, tanítók már az új módszeren nőttek fel.

A zenepedagógia jelentőségét Kodály saját zeneszerzői munkájánál is előbbre helyezi, ahogy ezt saját szavaival idézhetjük: *„Próbáljuk meg az ifjúságot jó zenére tanítani, amilyen korán csak lehet. Jó tanárok mellett ehhez jó irodalom is szükséges, amely a gyermekeknek és a hallás-gyakorlásban kezdőknek hozzáférhető. Sok időt fordítottam arra, hogy kórusokat írjak gyermekeknek, és iskolai énekkönyveket állítsak össze. Azt hiszem, sohasem fogom sajnálni az időt, amely így nagyobb művek írására elveszett. Úgy érzem, ezáltal ugyanolyan hasznos munkát végeztem a közösségnek, mintha további szimfonikus műveket írtam volna. És néha egyszerű iskolás fiúk felvillanyozóan szép és kétségtelenül magas művészi színvonalú előadásában gyönyörködhettem, melyet szerény, művészek még el sem ismert tanítók vezényeltek”* (1946).

Hogy a zeneszerző Kodály Zoltán életében hol következett be az a fordulópont, amelytől kezdve oly szakadatlanul érdeklődött a zenei nevelés iránt, azt is a saját szavaival világíthatjuk meg: *„Mintegy 1925-ig én is a szakzenészek rendes életét étem, azaz semmit sem törődtem az iskolával, abban a hiszemben, hogy ott minden rendbe van, tesznek amit tehetnek, s akinek nincs hallása, az a zene számára úgyis elveszett”* (1937).

Az előbbi idézet évszáma – 1925 – és a cikk megjelenésének dátuma – 1937 – figyelemre méltó eseményeket idéz. Kodály

nagy oratorikus művének bemutatója 1923-ban hangzott el, s a *Psalmus Hungaricus* tenorszólo, felnőtt énekkar és szimfonikus zenekar mellett szerepel egy gyermekkar is, melyet a bemutató idején a Wesselényi utcai fiúpolgári gyermekkara adott elő Borus Endre betanításában. Ez a szereplés, és az énektanárral kialakult kapcsolat adott alkalmat Kodálynak arra, hogy betekintsen a gyermekkari irodalomba, s ez időponttól számítjuk leghíresebb gyerekkari kompozícióinak keletkezését. 1923 és 1937 között a zeneszerző Kodály érdeklődése fordult a gyermekkari irodalom felé, 1937 pedig – a korábban idézett cikk dátumának időpontja – egyúttal a híres *Bicinia Hungarica* első füzetének keletkezési dátuma. A kompozíció módszertani megjegyzéseiben pedig ott találjuk szinte mindazokat az alapvető gondolatokat, melyek Kodály koncepcióját a mai napig is meghatározzák. Itt mutat rá a szerző a relatív szolmizáció fontosságára, és emeli ki annak nagy hallásfejlesztő értékét. A magyar népdalokat és helyenként Kodály kompozícióit tartalmazó füzet ragyogó ellenpontozási technikával szerkesztett, egyaránt alkalmas iskolai használatra vagy kis koncertek előadásai darabjaként. A *Bicinia Hungarica* I. füzetét még három hasonló követte. A második és harmadik füzet zömmel szintén magyar népdalokat tartalmaz, a negyedik füzet azonban a magyarral rokon cseremiszi népzenei anyagából merít.

Hogy miért éppen ezt a népdal anyagot választotta Kodály Zoltán a negyedik füzet tartalmául, arról a szerző az 1942-ben megjelent kötet előszavában maga írja a következőket: *„Néhány dallam ma is egyformán szól a Duna és a Volga mentén, másfélezer esztendő és 3000 kilométer távolságon keresztül. [...] Akármilyen jól megismeri valaki népezenénket: csak a rokon népekre való kitekintés adja meg a képnek a távlatot, a mélységet. Megtanuljuk ebből: nem vagyunk egyedül a világon. Kultúránk egy nagy, régi, keleti kultúra nyugatra szakadt, itt gyökeret vert, csodálatosképpen máig megmaradt sarja.”*

Nincs a zenetörténetben még egy olyan neves zeneszerző, aki annyit tett volna a gyermekek és az ifjúság zenei neveléséért, mint Kodály Zoltán. A négy *Bicinia Hungarica* után megírta a 333 olvasógyakorlatot, a négy füzet Ötfokú zenét, az Énekeljünk tisztán!-t, az 55, 44, 33, 22, 66, 77 kétszólamú énekgyakorlatot, a Triciniát, az Epigrammákat és a Kis emberek dalait, legtöbbször módszertani útmutatóval! A teljes kodályi életmű töretlen egységében a zenetanári vonal olyan hangsúlyjal jelenik meg, hogy nem véletlenül féljelzi az egész magyar zenei nevelést. „A mi módszerünk”, ahogy Kodály a külföld felé nevezte; „Kodály-módszer”, miként a külföldiek

neveztek – a világ nemzetközi színterén Kodály Zoltán neve az etalon.

Számba véve az évtizedeket, melyek a magyar népdal gyűjtése óta eltelték, láthatjuk, hogy az 1900-as évek elejétől a megtett út nagy. Eleinte csak a gyűjtés, a feldolgozás és a műzenebe való ötvözés foglalkoztatta Bartók Bélát és Kodály Zoltánt. Később egyre inkább látszott hogy a megszületett új műveknek új közönség is kell. A megértés folyamata csak az iskolában kezdődhetett el, ez az alapelv Kodály pedagógiai írásaiból sokszorosán igazolódik. Az iskolában megismert népzenei anyag a továbbiakban a zeneirodalomban való tájékozódáshoz vezet. A zene nem csupán érzelmi ráhatás, hanem intellektuális úton elsajátítható tudásanyagot is tartalmaz, éppúgy, mint az iskola többi tantárgya, mely az írás-olvasás segítségével szerezhető meg. Az iskolában nemcsak a zenét tanítjuk, hanem a zenével nevelünk, a közismereti tárgyak sokaságában a zene szolgálja a legtisztábban a humán nevelés célkitűzéseit.

Nemzetközi konferenciáját az International Society for Music Education (ISME) 1964-ben Budapesten tartotta. Ez volt az az alkalom, amikor a magyar zenei nevelés bemutatása a sok száz külföldi vendég előtt először került megvalósításra. Addig is volt szórványosan érdeklődés, de valójában a nagy „kapunyitás” az 1964-es ISME konferencia alatt és után történt. Akkor lett Kodály Zoltán nemzetközi társaság díszelnöke, s akkor fordult olyan nagy erővel a világ érdeklődése a Magyarországon alkalmazott zenei nevelési módszer iránt, melyet azóta már sok helyen bevezettek és alkalmaznak. Az évek során egyre nőtt az érdeklődés, egyre többen jöttek külföldről a magyar zeneoktatás tanulmányozására. Amerikai kezdeményezésre 1973-ban az Oakland-i Holy Names College-ben öt kontinens tizenhat országából (11 európai és 5 tengerentúli) negyvenhárom delegátus ült felváltva a pódiumon, valamennyien gyakorló zenetanárok voltak, legtöbbször egyetemek fakultásairól, eddigi munkájukkal bizonyították, hogy Kodály elvei alapján tanítanak hazájukban. A negyvenhárom közül huszonhárom az 1968–1973 közötti években járt tanulmányúton hazánkban, többségük egy évig, vagy annál hosszabb ideig. Ott, akkor vetődött fel egy nemzetközi Kodály Társaság megalakítása, ami aztán hivatalosan meg is történt 1975-ben Kecskeméten, egyidejűleg a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet megalakulásával. A Nemzetközi Kodály Társaság (International Kodály Society) első elnöke az az ausztrál Deanna Hoermann volt, aki maga is részt vett Oakland-ben a megalakulást szorgalmazó konferencián. Második elnöke a japán Tanimoto Kazuyuki professzor volt, utána dr.

Tanítványai körében 1953-ban (balról jobbra: Gábr György, Hoffer Péter, Székely András, Vikár László, Pernye András, Kárpáti János, Bónis Ferenc, Hegyi Erzsébet, Olsvai Imre, Kodály Zoltán, Tóth Margit)

Among his disciples (from left to right: György Gábr, Péter Hoffer, András Székely, László Vikár, András Pernye, János Kárpáti, Ferenc Bónis, Erzsébet Hegyi, Imre Olsvai, Zoltán Kodály, Margit Tóth)

Jean Sinor, a Bloomington-i Egyetem (USA) tanára következett, jelenleg Gilbert De Greve, belga zongoraművész, az Antwerpen-i Zeneakadémia volt igazgatója a Társaság elnöke. Az IKS kétévenként a világ különböző országaiban nemzetközi szimpóziumot tart. A Társaság székhelye Budapesten van. Központja a Kodály Múzeum, mely a Mester régi lakóhelyén található, ugyanott van a Kodály Archivum is. Ugyancsak Kodály Archivum működik a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetben, valamint olyan – a világon egyedülálló könyvtár –, mely minden országból összegyűjti Kodály zenepedagógiai eszméinek helyi alkalmazását. Az Intézet 1975 óta kétévenként nemzetközi szemináriumokat tart.

A Magyar Kodály Társaság 1978-ban alakult meg, budapesti központtal, több vidéki városban tagszervezetekkel rendelkezik. A Magyar Kodály Társaság első elnöke Szokolay Sándor Kossuth díjas zeneszerző volt, több mint egy évtizedig állt a Társaság élén, őt követte dr. Bónis Ferenc zenetörténész, a tudományok doktora. Jelenleg az elnök e sorok írója. A Magyar Kodály Társaság rendszeresen ápolja a Mester emlékét koncertekkel, tudományos konferenciákkal,

és együttműködik a Nemzetközi Kodály Társasággal.

A magyar zenei nevelésnek – benne Kodály Zoltán centrális szerepével – a „Kodály-módszer” nevet a külföldiek adták, látván, hogy zenei nevelésünk alaptézisei a világhírű zeneszerzőtől és tudóstól származnak, s hogy kompozícióinak, útmutatásainak százait használjuk kezdetűl a zeneoktatásban. Míg élt, személyes jelenléte mindig inspiráló hatású volt az egyszerű iskolai nevelő számára éppúgy, mint a zenei pályára készülő fiatal növendékek közösségében. Aki ma hazánkban zenét tanít, mind kissé Kodály tanítványának mondhatja magát. Sokan őriznek egy kézfogást, egy autogrammot, egy kritikát, egy-két biztató mondatot, vagy dorgálást tőle, amit most az Idő útravalóvá formált. És ezrekre megy azoknak a száma, akik mint gyermekek, ifjak vagy felnőtt kórustagok a jelenlétében muzsikálhattak, és emlékeznek még személyes megjelenésének lenyűgöző szuggesztivitására. Ez a személyes jelenlét nem múlt el halálával, hanem tovább él azokban, akik találkoztak vele, és tovább él műveiben, ha felcsendülnek.

Az idelátogató külföldi vendégek közül sokan mondják, hogy zenepedagógiánk alapja

már nem is módszer, hanem inkább filozófia. Kodály tanítása arról, hogy mi a zene szerepe a társadalomban, a gyermek, az ifjú és a felnőtt életében: „*Utóvégre lehet élni zene nélkül is, a sívatagon át is vezet út. De mi, akik azon fáradozunk, hogy minden gyermek kezébe kapja a jó zene kulcsát s vele a rossz zene elleni talizmánt, azt akarjuk, ne úgy járja végig élete útját, mintha sívatagon menne át, hanem virágos kerteken*” (1955).

Zoltán Kodály and Musical Education

The author, Erzsébet Szőnyi was one of Kodály's students, also a renowned composer and professor of music, the author of numerous publications. Kodály, who had the idea of what later became known as the „Kodály-method” all around the world, laid the foundation of music education for several generations. Although many changes have taken place since he recognised the importance of the availability of music to everyone, regardless of musical talent, family or geographical background, the main characteristics of the method remained the same. Kodály considered music education even more important than his own career as a composer. His publications that have helped several generations to learn and practice music and singing are widely used even today. It is often said that the method is more of a philosophy than just a methodology for teaching singing and music.

Emlékezés Kodály Zoltánra

Sebestyénné Farkas Ilona

2006. november 5-én volt 60 éve, hogy az akkori Vallási- és Közoktatásügyi minisztériumban aláírták az első Magyar Állami Énekiskolát létesítő rendeletet. Az alapítást sok huzavona előzte meg. Az intézményt Gulyás György, a debreceni Dóczi Tanítóképző újító szellemű tanára álmodta meg. Gulyás György célja a falusi tehetségek felkarolása volt, hogy belőlük a magyar vidék számára értékes zenén felnőtt tanítókat, zenei szakembereket képezzen, akik a legkisebb faluban is a zene lelkes apostolai lesznek. Előterjesztését Kerényi György mutatta meg Kodálynak, akinek akkor nem tetszett az ötlet. Az akkori kultuszminiszter, Keresztury Dezső külön is igyekezett meggyőzni Kodályt a leendő iskola alapításának fontosságáról.

Az 1970-es években egyik TV-nyilatkozatában így mesélte el Keresztury: „Feleségem meghívta Kodályt egy csésze teára. Ő szívesen el is jött, s egy fél délutánon át vitakoztunk ezen. Ő a maga lassú módján kifejtette, hogy: a sivatagban nem lehet zeneiskolát felépíteni; nincs helyiség, nincs zenészerszám (Hát honnan lesz azoknak megfelelő zenészerszámuk?); arról nem is beszélve, hogy a paraszti élet nem kedvez egy csomó zenészerszám kezelésének. Emlékszem rá, mikor azt mondta: ahhoz, hogy egy fuvolásnak a keze kialakuljon, négy-öt nemzedék kell –, de nem úgy, hogy arat, szánt, vet, kapál, vagy valahol másutt dolgozik. Elég az hozzá, hogy rendkívül alaposan, nagyon gondosan, a maga szófukar

Szabadtéri szolfézsóra Kodály látogatása alkalmával, 1950
Open-air music lesson on the occasion of Kodály's visit, 1950

Kapoli Antaltól gyűjt a szerző Olsvai Imrével. Somogyhárság, 1954
The author and Imre Olsvai while collecting songs from Antal Kapoli, 1954
Fotó – Photo: Borbély Béla

módján és tárgyilagos hangján, de nagyon ellene volt. Én azt mondtam neki, hogy ez azonban nemcsak zenei ügy, hanem más vonatkozásban is fontos nekem; akarod, nem akarod, én megcsinálom.”

A terv megvalósításához Békés városa adta meg a tárgyi segítséget. A város ajánlotta fel az iskola céljára a birtokában lévő, a háború után üresen álló tarhosi Wenckheim kastélyt és a hozzá tartozó területeket. Kemény tél volt 1947 januárjában, amikor az első gyerekcsapat szánon megérkezett a kastélyba. Azt hiszem, akik akkor a megyéből összeverődünk, sohasem fogjuk elfelejteni azokat a téli estéket, amikor ültünk a kastély halljában a kandalló előtt, bámultuk a nagy hasábfák lángját, és egyszerre ismerkedtünk a legszebb magyar és cseremis népdalokkal. Ezek az első élmények életre szóló közösséggé kovácsoltak bennünket, és erőt adtak az induló iskola sok-sok nehézségének leküzdéséhez.

Az iskola ünnepélyes megnyitására 1947.

február 15-én került sor. Akkorra már az énekkar el tudta énekelni Kodály *Gergely-járás* című kórusművét, amely nagyon illett az alkalomhoz. (Kár, hogy nem készült hangfelvétel róla!) Megnyitó beszédében Gulyás György Kodály szavait idézte: „Új korszak hajnalán vagyunk. A felszabadult, magyarebb gyermek, emberkort érve megteremtí a boldogabb Magyarországot. És ebben az éneknek is lesz része.”

Kodály három évvel később, 1950. június 5-én látogatta meg az iskolát! Tanárok és tanulók izgatott örömmel vártuk a személyes találkozást. Készültünk házi hangversennyel is, ő azonban maga akart „vizsgáztatni” szinte egy délutánon át. Járt a szolfézsórákat, kérdéseket tett fel, egy-egy gyermeket külön is megénekeltetett. Utána a kastély halljában körülültük a Mestert, aki azt kérdezte, hogy ki olvas jól lapról. E tekintetben valamennyien jól álltunk, de közkívánatra az én nevem hangzott el. Kodály kért egy általa szerkesztett *Iskolai Énekgyűjteményt*. Megkérdezte, hogy ismerjük-e a tavaszi szelet, amelyik utat szárazsázt, nem vizet áraszt? Mondtuk, hogy

Kodály 1953-as békéstarhosi látogatása. A képen balra Gulyás György, mellette jobbra a szerző
Kodály's visit to Békéstarhos, 1953. On the left of the photo György Gulyás, the author on his left

Szolfézsóráján a szerző Kodállal a Zeneakadémián, 1954
The author in a music lesson with Kodály at the Academy of Music, 1954
Fotó – Photo: Vikár László

nem ismerjük. Erre ő fellapozta az énekgyűjteményt, és kezembe adta a gyönyörű, díszített, Bartók Béla által Kászonimpéren gyűjtött népdal kottáját. Biztatott, hogy először a főhangokat énekeljem el (azonnal szöveggel), majd utána próbálkozzam a díszítéssel. Percek alatt sikerült elénekelnem és megtanítani a többieknek is. Ugyancsak próbára tett bennünket többszólamú, lapról olvasással is, amit Pécssett, Budapesten is kipróbált, és leírta, hogy hibátlanul csak Tarhoson tudták elénekelni. Este a parkban öt tábortüzet raktunk, és énekkar-

rozással, balladajátékkal ünnepi estet rendeztünk Kodály számára. Ekkor írta le az iskola emlékkönyvébe tömör véleményét őt szóval: „Tarhos nagy jövő előtt áll.”

1952 decemberében részt vettünk az énekkarral Kodály 70. születésnapja tiszteletére rendezett hangversenyen, a Zeneakadémián. A köszöntőt az ország „éneklő magyar ifjúsága” nevében Madai Enikő a *Pünkösödölő* kicsi szólistája, a Tarhosi Kórus tagja mondta el.

1953 májusában konzervatóriumi nyílt hetet rendezett a Zeneakadémia. A vidé-

ki zenei középiskolák küldhették el az arra érdemesnek talált érettségizőket. A békéstarhosi delegációba én is belekerültem. Mi elsősorban az akkor éppen zajló szolfézsversenyre akartunk bejutni megfigyelőként. A 18-as teremben volt a verseny, ahol Bartók: *Senkim a világon* című kórusművét kellett szolmizálva lapról olvasni az akadémistáknak. Hát, bizony eléggé akadozva ment a dolog! Mi majd kibújtunk a bőrünk-ből, hogy részt vehessünk a versenyben és megmutathassuk, mit tudunk. Kértük Gulyás Györgyöt, nevezzen be bennünket. Mint kiderült, a versenynek volt egy írásbeli része, ami korábban zajlott le, így már sajnos nem kapcsolódhattunk bele. Kodály azonban emlékezett a szándékunkra, és amikor május elsején szép új pavilonunk felavatására lejött Tarhosra, egy nappal korábban érkezett, hogy lediktálja nekünk ugyanazt, ami az akadémisták feladata volt. Ez egy – azóta a 33 Kétszólamú Énekgyakorlatban megjelent – szép c-moll barokkos kis remekmű részlete volt, amit kettőnknek sikerült hibátlanul leírni, és maga Kodály írta rá a 10 pontot. Ez ismét Tarhos győzelme volt!

A Zenepavilon ünnepélyes avatását Kodály vállalta. Avatóbeszédében elhangzott, hogy belátja, Gulyás Györgynek volt igaz, amikor mégis megcsinálta az iskolát. „A tarhosi iskola az egyetlen ez idő szerint, amely énekalapból indul ki és ezzel a zenei műveltséghez rendíthetetlen alapot ad. Ebben a szép épületben garanciáját látom annak, hogy a kormány komolyan veszi a jelzést: műveltséget a népnek és különösen zenei műveltséget.”

Kodály nem gondolhatta, hogy miközben

a hatalom dicsekedett az iskola eredményeivel, már az egy évvel későbbi megszüntető rendelet előkészítésén munkálkodott. Így ír erről Csukás István költő, az egykori tarhosi diák Békés-Tarhos című versében:

„Ó, zenét adó hatalom! Hisz úgy építettünk iskolát, téglát hordva, semmink se volt, cukorrépa-vasút vitt reggelenként, s míg dalunk galambja szűz álmoként röpült, miniszterek fontoskodása között elveszett zengő iskolánk az országos gondban.”

Az avatás után a búcsúzásnál azt mondta nekem Kodály: „Ősszel találkozunk a Zeneakadémián!” Kimondhatatlanul boldog voltam. 1953 szeptemberétől a Zeneakadémia Zenetudományi Népzene Tanszakának első éves hallgatója lettem. Örömeimet csak az árnyékolta be, hogy ősszel rossz hírek érkeztek Tarhosról: veszélyben az iskola! Kodály mindent megtett érte, de ő sem tudta megmenteni. 1954-ben egy miniszteri rendelettel megszüntették, a növendékeket szélnek eresztették.

Népzeneét már tarhosi éveim alatt is gyűjtöttem Békés megyében. Akadémiai hallgatóként 2–3 hetenként szakmai gyakorlatra mentünk. A feladatot Kodály jelölte ki: mely dallamoknak nézzünk utána, és kik azok az adatközlők, akiket feltétlenül fel kell keresnünk. Ilyenkor kézbe vette a gyűjtéseinket és véleményezte. Olsvai Imre oldalán ismerkedtem meg az igazi népzene gyűjtő munkával. Először Somogy megyében jártam vele gyűjteni. Ő Kaposváron született, és középiskolás korától az egész megyét bejárta már gyűjtőútjain. Bemutatta nekem kedvenc adatközlőit. Alkalmam volt megfigyelni a szakmai titkokat gyűjtéseink alatt. Kapoly Antal híres somogyhársági, Kosuth-díjas fafaragó otthonában is jártunk, nagy élmény volt hallgatni és lejegyezni dalait, szavait.

Kodály kevés szavú, bölcs ember volt. Nagyon fontos volt számára az egészségünk. Évzáró beszédében sohasem arról szólt, hogy szolmizáljunk a nyáron. Annál inkább arra biztatott, hogy ússzunk, kiránduljunk, hegyet másszunk. Ebben ő járt elöl jó példával. A 15-ös teremben, ahol a népzeneóráink voltak, az ablakot úgy csukta be, hogy egy kis rést mindig hagyott a levegőnek. Azóta úgy mondjuk a családban is, hogy „Kodály módszerrel szellőztetünk”. Bizony télen, amikor az uszodából jöttünk, egy kicsit fáztunk emiatt, de beláttuk, hogy a friss levegőre szükség van.

Az akadémiai népzene kutató csoport nagyon családias volt. Mindig kiegészültünk vendéghallgatókkal is, de leckekönyvvel rendelkezők csak öten voltunk. Amikor felvételiztem, Tóth Margit, Olsvai Imre és Sárosi Bálint harmadévesek voltak, Vikár László másodéves és én voltam az egyetlen elsőéves, de Kodály óráin mindig együtt voltunk.

A budapesti Hunyadi János ének-zene tagozatos általános iskola évzáró koncertjén köszöntik a diákok Kodály Zoltánt

The pupils greet Zoltán Kodály at the speech-day concert of the János Hunyadi Elementary School

*A cikkben közölt képek a szerző tulajdonában vannak
The photos are the property of the author*

Két évvel később Kodály bejelentette végleges nyugdíjba vonulását. Észrevette, hogy nagyon megdöbbentett a bejelentése, és az óra végén azt mondta: „Jöjjön, kísérjen el!” Elindultunk a Király utcán gyalogosan, és mire a Köröndig értünk, ahol lakott, meggyőződtem arról, hogy az országnak nagyobb szüksége van olyan tanárookra, akik a népzeneét hittel adják tovább, és gyökerük van a népzeneben. Meg kellett ígérnem, hogy nem megyek el zenei adminisztrátornak, hanem tanítani fogok. Eleinte csak az ígélet miatt vállaltam. Amikor átkerültem a középiskolai énektanár és karvezető szakra Vásárhelyi Zoltán keze alá, egyre inkább éreztem, hogy jó úton indított el Tanár úr. Az évfolyamunk diplomakoncertjére 10 hónapos Márta lányommal a karomon én vittem Kodály lakására a meghívót. Ő megtisztelt bennünket azzal, hogy ott ült a tanári páholyban és meghallgatta a vizgakoncertet. Az én egyik diplomaművem a *Vejnemőjnen muzsikál* című Kodály kórusmű volt, amit már Tarhosról kedves emlékként hoztam magammal.

1958-ban a zuglói Hunyadi János Ének-Zene tagozatos Általános Iskolában kaptam kinevezést, ahol 22 évig tanítottam. Kodály kérésére egy kísérleti osztályt végigvittem 1958-tól 1966-ig. A kísérlet tárgya az volt, hogy a felvételinél fele-fele arányban voltak a jó hallású és az úgynevezett „botfüllű” gyerekek. A napi énekórák meghozták az eredményt: nyolcadik osztályban mindenki tisztán énekelt többszólamban is!

2006-ban, az iskola 50 éves jubileumi hangversenyére 80 olyan diákom jelentkezett, akiket 30-40 évvel ezelőtt tanítottam. Közöttük voltak az egykori osztályom tanulói is. Felejthetetlen élmény volt velük újra együtt muzsikálni!

Zuglói éveim alatt Kodály többször is meglátogatta az iskolát, eljött a hangversenyeinkre. Születésnapjain mi gyakran köszöntöttük őt a lakásán. Egy ízben kicsiket (8-10 éveseket) vittem köszöntőbe. A gyerekek a *Hat tréfás kánon* egyikét énekeltek három szólamban, melynek szövege így szólt: „Madarak voltunk, földre szálltunk, búzaszemet szedegettünk”. A kánon harmadik szakasza egy picit megbillent, mire a Tanár úr mosolyogva megjegyezte: „*egy-két búzaszem elgurult*”. Ezt a kedves megjegyzést sohasem felejtették el a gyerekek.

Kodály egyik írásában említi, hogy nem az a fontos, hogy ki az Operaház igazgatója, hanem az, hogy Kisvárdán ki az énektanár. Az alapfalakat építeni, a nemzet napszámolásának lenni nem szegény. Hittel csináltam közel négy évtizeden át, azt hiszem nem eredménytelenül. Hálás vagyok Kodálynak, hogy elindított erre az útra.

Remembering Zoltán Kodály

It was the 60th anniversary of the signing of the decree issued by the Cultural Ministry creating the Hungarian State Singing School. Although the establishing was preceded by several types of difficulties the School became the training centre of music teachers who, after graduating, were sent to even the remotest villages in the country to enhance the music training of children. This anniversary gives occasion to the writer of the article to remember the most outstanding character of music training: Zoltán Kodály. Ilona Farkas started teaching music in 1958 in the János Hunyadi Elementary School specialised in music (Zugló, Budapest). During her period of work in Zugló, Kodály visited the school several times, on his birthday the choir of the school greeted him with songs in his flat. His magnificent personality always made a great impression on both teachers and pupils.

Szárnyaló Pávaének

Beszélgetés Kiss Ferencel, új művének ősbemutatójáról és utóéletéről

K. Tóth László

2007. március 19-én a Budapesti Tavaszi Fesztivál keretében s a Kodály évforduló jegyében mutatták be telt ház előtt a Művészetek Palotájában *Kiss Ferenc Pávaének* című világzenei kompozícióját. E mű nem „csak” zenei produkció, a produkciónak ugyanis létezik egy másik dimenziója is, még pedig az előadás alatt folyamatosan pergő film. Úgy tűnik, a Pávaének nem csupán az időközben megjelent DVD változatában él tovább, hiszen a Művészetek Völgye Fesztiválon is bemutatták a szerző által írt kamarazenei változatát, augusztus 20-án a Duna Tévé sugározta fő műsoridőben a művet, novemberben pedig a budapesti Dózsa György Művelődési Házban láthatta a közönség színházi körülmények között. Kiss Ferencel, aki természetesen zenészként is közreműködött alkotása megszólaltatásában, a Pávaének születésének körülményeiről és utóéletéről, s a fesztivál új felkéréséről beszélgettünk.

*

– *A Múzeumok Éjszakáján, június 23-án megjelent a Pávaének DVD-n, melynek bemutatója a társkiadó Néprajzi Múzeum dísztermében, ünnepélyes keretek között zajlott egy rendkívüli kísérleti vetítés keretében. Az ősbemutató koncert ugyanis háromféle változatban tekinthető meg: egyrészt úgy, hogy a színpadképet látjuk, másrészt úgy, hogy csak a néprajzi film jelenik meg, harmadrészt pedig úgy, hogy a filmváltozatot választjuk a menüpontok közül, amely egy mixelés: váltakoznak benne, illetve időnként egymásra is úsznak a filmjelenetek, a színpadkép, s a zenészekről készült közeli felvételek. A bemutatón viszont egyszerre vetítették három vásznon a három variációt. Miként fogadta a közönség a produkciót?*

– Egy 50–60 fős lelkes, jobbára kívülállókból – nem rokonokból, ismerősökből, előadókól – verbuválódott publikum látogatott el, s jó néhányan vásároltak is a kiadványból.

– *A DVD igen gyorsan megjelent, három hónappal a koncert után pedig a háromféle menü mellett még extrákat is tartalmaz a korong...*

– *Igyekeztünk hamar elkészülni a kiadvánnyal, annak ellenére, hogy a DVD elkészítése sok utómunkát követelt meg. Ám én nem szeretek szöszmötölni. Az 5.1-es surround hangkeverés, a koncert hat kamerával történt filmre vétele, a kísérőfilm képanyaga, s a DVD menüpontjait működtető számítógépes program megírása alapos munkát igényelt. A filmstúdiót a Néprajzi Múzeum bocsátotta*

rendelkezésünkre, a hangkeverés az Etnofon stúdiójában történt, az 5.1-es végű térbeli elrendezés baráti stúdiókban készült. A filmvágásra *Krámos Zsoltot* kértük fel, sokat bíbelődött vele, s maga a rendező, *Tari János* is keményen dolgozott, pedig már előtte betéve ismerte a filmet, de a hangmérnök *Mazura János* is, hiszen 48 sávós felvételtől kellett élvezhető anyagot készítenie. Nagyon nehéz koncertfelvételt úgy keverni, hogy megmaradjon a zene élő jellege is, de a hangzás stúdió-minőségű legyen. A filmmel egy érdekes kísérletet tettünk arra vonatkozóan, hogy miként lehet az archívumok mélyén lévő képi felvételeket egy mai koncerttel, azaz a múltat a jellel összekapcsolni. Tari János nagyon tudja ezt. Kitűnő szakember, nem véletlenül nyert első díjat az *Ördögmalom* című alkotása a Tártyi kultúra és néprajz kategóriában a június 27. és július 2. között megrendezett tizedik Nemzetközi Néprajzi Filmfesztiválon, Manchesterben.

– *Mondanál néhány szót a Pávaének ősbemutatójának előzményeiről?*

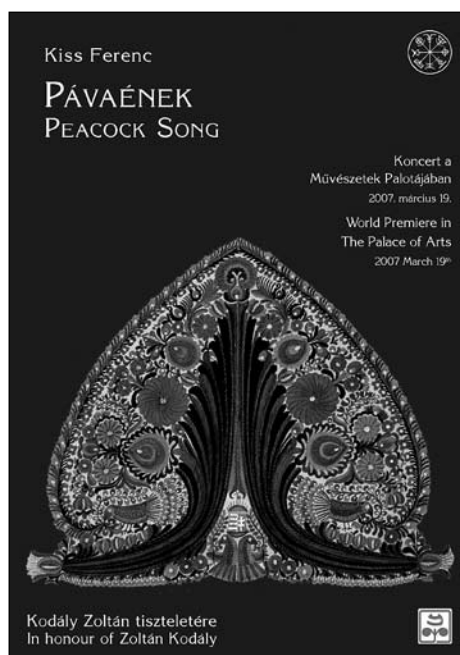
– *A tavalyi Bartók bemutató fogadtatásának eredményeként, közvetlenül a Szerelemajtó elhangzása után, a szünetben megkeresett Zimányi Zsófia fesztiváligazgató azzal, hogy lenne-e kedvem 2007-re a Kodály évforduló kapcsán ismét alkotni valamit, s örömmel elvállaltam a felkérést, mert az ilyen munka megmérettetésnek is nagyon jó, s ugyanakkor sokat lehet belőle tanulni. A megállapodás azt jelentette, hogy még a nyár előtt le kellett adnom egy színpadképet, amelyet kora ősszel megvitattam a szakmai tanácsadó testület, s zöld utat adott az elképzelésemmek. Így ettől kezdve a gondolkodás szintjén minden nap foglalkoztam a kompozícióval, mert az ember igyekszik utánanézni a forrásoknak, műveket hallgat, s így előjönnek a régi ismeretei, miközben újakra is szert tesz. Mivel kezdettől fogva munkált bennem egy kísérőfilm elkészítésének gondolata is, fel kellett kutatni, hogy hol találhatóak dokumentumok, használható archív felvételek.*

– *A kísérőfilmet eredetileg miként képzelted el?*

– *Már a kezdetben úgy, hogy végig párhuzamosan fut a zenével. Szerepe az, hogy az elhangzó zeneszámok hatását erősítve bővítse a befogadó asszociációs lehetőségeit, s olyan plusz információkhoz juttassa őt, melyek inkább érzelmileg, mintsem értelmileg hatnak rá. A zene földöntúli jellegét a természet- és földközelség élményanyagával egészítse ki. Költői eszközökkel kapcsolódva a mű vélt vagy valós mondani-valójához, holdudvarként bevilágítva, érzé-*

kelhetővé téve annak esetleges művelődéstörténeti tereit, vonatkozásait. Mindezt úgy, hogy mint látvány, ne telepedjen rá a zenére. Nem show-eleme, hanem egyik dimenziója legyen a produkciónak. Lírai, játékos, meditatív és olykor drámai dimenziója.

A Pávaének nem egybefüggő, hanem tételekre tagolt, 50-52 perc hosszúságúra tervezett zenemű. Részben szükségét éreztem

*A DVD borítólapja
The cover of the dvd
Design: Berán István*

a különböző hangulatok elválasztásának, másrészt az előadás jóval elevenebb, ha a közönségnek alkalma nyílik reagálni egy-egy virtuóz hangszerszólóra vagy eleméntárisabb, esetleg drámai hangzásra. Ezért a rendezőnek számítania kellett hosszabb-rövidebb szünetekre, melyeket vagy kitartott képekkel, vagy montázsokkal, esetleg egymással rokonítható „sormintákkal” hidalhatott át. Úgy ítélem meg, hogy a filmben nem szabad zsúfolni a Kodály-dokumentumokat, inkább a parasztság – saját hangszergyűjteményéből is válogatott – használati tárgyainak, épített környezetének, rendkívül változatos viseletének ornamentikájából, a falusi életmód és szokáshagyomány képeiből vagy a szépséges magyar táj és őshonos élővilágának motívumaiból kell építkezni, már-már szinte animációs eszközökkel. Fátyszerű, lebegő, szürreális áttűnéseket és gyakran archaizáló megoldásokat működtető, de a zenével mindig együtt lélegző alkotásnak képzeltem el, amely egyszerre mu-

A koncert – The concert

Fotó – Photo: Henics Tamás

tatja fel kultúránk keleti gyökereit és nyugati imaginációját is. A zenemű sem epikus jellegű, mint azt a címe alapján elvárhatnánk, hanem inkább egy poétikus ihletettséggű vallomás. Hol derengőn, hol pajkosan, hol komoran arról szól, hogy mit jelenthet a mai ember számára a hagyományos paraszti kultúra, s a népi műveltség tradicionális elemei mennyire alkalmasak ma is korszerű gondolatok kifejezésére. Nem csekély dolog ez, mert alapos felkészültség, szeretet, tehetség, hit, hitelesség, innovatív szellem, hűség és szabadságvágy szükségeltetik hozzá. Ennek megfelelően a filmhez is.

Az előadás alatt egy nagyméretű kivétitőn peregték a különböző archívumokból és magánygyűjteményekből válogatott régi felvételek (fotók, mozgófilm-részletek, Kodály-dokumentumok), melyekre a rendező olykor a koncert élőképeit is ráúsztatta, költőien összeérintve-összesimítva múltat és jelent. Persze az éppen elhangzó zenemű hangoltságával, tartalmával harmonizálva, vagy annak épp ellenpontozásaként. Tehát az előadás alatt született meg a film végleges formája, a már elővágott, a zene ismeretében elkészített konzervanyagok és az előadás többkamerás felvételeinek real-time keveréséből. Persze minden kamera képanyagát és a koncerthangot is rögzítettük, hogy utólag jó minőségű DVD-t készíthessünk a koncertről.

A kísérőfilm a Néprajzi Múzeum, az MTA Zenetudományi Intézete, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Hagyományok Háza, a Magyar Televízió Archívuma, a Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum,

valamint a Nemzeti Filmarchívum hozzájárulásával és támogatásával készült.

– *Mikor fogtál hozzá a komponáláshoz?*

– A végső koncepció gyakorlatilag a karácsonyi nagyszünetre alakult ki, s a zene megírásának is ekkor fogtam hozzá. Amikor már fejben nagyjából elkészült a muzsika, leültünk Tari Jánossal, a film rendezőjével, s elmeséltem neki, hogy milyen elképzeléseim vannak a látványról. Aztán februárban nekiláttunk próbálni, s három hét alatt oda jutottunk, hogy tudtunk készíteni egy demo hangfelvételt a stúdióban. Ezen már a végleges tempók és mennyiségek voltak hallhatóak. Ezután tartottunk egy ötletbörzét, s ő erre a zenére – Krámos Zsolt vágó segítségével – gyakorlatilag három hét alatt készítette el a filmet. Tari János muzeológus-filmes, a Néprajzi Múzeumban dolgozik, s még az összerakás előtt alaposan felkészült. Utánanézt, hogy ebben a közgyűjteményben milyen használható anyagok találhatók, de többek között a Nemzeti Filmarchívumban és az MTA Zenetudományi Intézetében is kutatott. Ehhez természetesen meg kellett szerezni az említett intézmények hozzájárulását, amelyek az anyagok ingyenes felhasználásának egy alkalomra, azaz a bemutatóra szóló jogát is felajánlották. Mindezt a fesztivál intézte. A Néprajzi Múzeum ráadásul a filmstúdiójában lévő eszközöket is térítésmentesen a rendelkezésünkre bocsátotta. Számos munkatárs közreműködött még a bemutató létrehozásában, voltak, akik például a szervezést, az egyeztetéseket végezték, a pénzügyek kezeléséért pedig Gál Ágnesnek mondhatunk köszönetet.

A produkció nagyon komoly, összehangolt tevékenységet igényelt, egyeztetni kellett többek között a fesztivállal, a zenészekkel, a Művészetek Palotájával, a filmesekkel, a technikával. Ritkán adódik az embernek lehetősége arra, hogy ebben a műfajban ilyen volumenű produkciót hozzon létre. A film és a zenei anyag összepróbálása másfél hónapos intenzív munkát jelentett. Ám óriási rizikót hordozott magában, hogy az előre elkészített film miként kerül majd szinkronba az élő előadással, mert kizárt, hogy a zenészek elkapják ugyanazt a tempót, ráadásul exponált helyeken fontosak voltak az adott pillanatban történő képi váltások. Ezen esetlegességnek azzal tudtuk elejét venni, hogy olyan – professzionális filmtechnikával felszerelt – közvetítőkocsit béreltünk, amelyből szükség esetén lassítani vagy gyorsítani lehetett a kép mozgását, illetve kimerevíthettük a képet. Hat kamerával pásztázni tudtuk az előadást, s ez lehetővé tette, hogy a közvetítőkocsiban egy keverőpultnál az archív anyagokra az élő előadás képeit is rátegyék, amely esetenként meg is történt. Így társíthattuk a múltat és a jelent. Négy felvevő rögzítette az összes kameraállást és a totálképet, utóbbin egyidejűleg az összes zenész és a film is látható. Másnap visszaneztük és meghallgattuk a felvételeket, s biztos mondom, hogy jól sikerültek. Minden esély megvolt arra, hogy az Etnofon egy jó minőségű koncert DVD-t adjon ki. Ezt azért is fontosnak tartottam, mert újabban a világzenét kedvelők is szeretnének megvásárolni filmen egy-egy jobb koncertet.

– *No és mi lesz a szerzői jogdíjjal? Ezt azért kérdezem, mert a folkMAGazin idei második számában megjelent a feldolgozásokról szóló eszmefuttatásod negyedik része, amelyben arra is kitérsz, hogy abban az esetben, ha a feldolgozás olyan mértékű, hogy zeneszerzői munkának felel meg, akkor a szerző számára járna a jogdíj, de még hangszerelés esetén is...*

– Mivel az Etnofonnak én vagyok a tulajdonosa, mint kiadó, befizettem a jogdíjat az Artisjusnak, amely a két százalék kezelési költség és a negyven százalék adóelőleg levonása után a maradékot hónapok múlva átutalja nekem, a szerzőnek.

– *A Pávaénekről az embernek automatikusan eszébe jut a Szerelemajtó, s nekem úgy tűnik, hogy a most bemutatott műved avantgárdabb, ugyanakkor archaikusabb is a Bartók emlékére írt alkotásodnál. Te miként látod ezt?*

– Elgondolkodtam azon, hogy miközben Bartókot a mai tudásunk alapján korszerűbb muzsikát komponáló szerzőként tartjuk nyilván, s ha csak azt vesszük, hogy A kékszakállú herceg vára a magyar operadalomban a korábbi operákhoz képest mekkora ugrás volt, mennyire újszerű és korszerű műnek számított, a Szerelemajtó ehhez képest mintha valóban közelebb állna az autentikus parasztzenehez. Akadnak tételei,

ahol tulajdonképpen válogatáson, szerkesztésen, hangnemi illesztéseken kívül nem is beszélhetünk zeneszerzői munkáról. Az új anyagban, a Pávaénekből viszont ahhoz képest, hogy Kodályt tradicionálisabb zeneszerzőnek tekintjük, több modern hangzást alkalmaztam, még a benne felcsendülő vonósnegyesekben vagy a három lány vokális a cappella tételeiben is. Ennek vélhetően az az oka, hogy a Szerelemajtó egy adott dramaturgiai vázra épült fel, amit én találtam ki a Bartók mű alapján, míg a Pávaének esetében szabad kezem volt.

– *Nekem nagyon tetszettek a Pávaénekből alkalmazott megoldásaid, de szeretném, ha a benne megszólaló vonósnegyesre külön is kitérnénk, hiszen ez a műfaj komolyzenében igen jelentősnek számít, amióta Joseph Haydn kitalálta azon kényszerből vezérelve, hogy egyik alkalommal, amikor Esterházy Miklós művet rendelt tőle, csupán két hegedűs, egy brácsás és egy csellista állt a rendelkezésére...*

– A vonósnegyes-kísérleteimet nagyon fontosnak tartom, mert a vonóskvartett a zenei gondolkodás egyik legmagasabb foka, amelynek igen kötődtek a lehetőségei, s ez a legkisebb formáció, ahol a zene mélysége, közepes és magaslatai is megvannak. A magyar zene szempontjából nagyon fontos, hogy ebben a műfajban új művek szülessenek, ráa-

dásul olyanok is, amelyek már alkalmazzák azokat a népzenei eszközöket is, amiket sem Bartók, sem Kodály nem használhatott, mert az ő idejükben még nem léteztek olyan képzett muzsikusok, akik a klasszikus mellett a népzene is jól tudták volna játszani. Sajnos a mai hivatásos komponisták eltávolodtak a népzene teljesen alternatívának vagy avantgárdnak mondható hangzásvilágától, holott mára kialakult egy olyan zenésztársaság, amely komolyzenét is tud játszani, de népzene is. A zeneszerzőknek most kellene fáradságot venniük, hogy tanulmányozzák a népzene, a népzene stílusát, a népi játékmódot, vonókezelést, a népi hangszerek sajátosságait, az akcentusokat, a hangsúlyozást, a díszítést, az improvizációs technikát, a szerkezetépítés logikáját. Mert ha megnézzük egy székli folyamatot, a szerkesztésének mértani logikája van. A Profán vonósnegyes számára – így neveztem el a Pávaénekből közreműködő kvartettet – a repertoárja bővítése érdekében még tervezek írni mást is, de Ökrös Csaba komponált már hasonló apparátusra, s Gombai Tamás is, aki most velünk játszott. Többen felhívták a figyelmemet arra, hogy ezeknek a népi játékmódot is alkalmazó vonósnegyeseknek nagy sikerük lehetne a népzenei iskolákban is, ahol a kamarazenélés oktatásának eszközei lehetnének. A Profán vonósnegyes a Pávaének bemutató-

Részlet a koncertről – Caption from the concert

Részlet a koncertről – Caption from the concert
Fotók – Photos: Kiss Dóra

jára állt össze, de ha kapnánk meghívásokat, érdemes lenne prolongálni ezt a felállást. Nincs kizárva, hogy készítek majd egy olyan lemezt, amelyet a vonósnégyes műfajnak szentelek.

– *Úgy tűnik, hogy a Pávaének nemcsak DVD-n él tovább, hiszen augusztus 5-én a Művészetek Völgye Fesztivál keretében, Öcsön is bemutatták.*

– A Szerelamajtó és a Pávaének műveknek elkészítettem egy zeneileg összefoglalt, szabad térre alkalmas kamaraváltozatát, amely nem az élvezhetőség rovására megy, s hét-nyolc előadóval is interpretálható. E két produkciót együtt mutatták be az öcsi kőfejtőben megrendezett világzenei fesztiválon. A Pávaéneket a filmmel együtt ugyanakkor színházi körülmények között Budapesten, a XVIII. kerületi Pesti úton található Dózsa György Művelődési Házban is előadták november 10-én.

– *A Pávaének ősbemutatója után, a koncert szünetében Zimányi Zsófia ismét felkért egy mű megkomponálására, amelyet 2008. március 18-án mutatnának be a Zeneakadémián a Budapesti Tavasz Fesztivál jövő évi egyik programjaként. Hallhatnánk néhány szót az elképzeléséről?*

– A Budapesti Tavasz Fesztiválnak minden évben van egy tematikája, s jövőre a nemzetek találkozása lesz a szlogen, miközben Mátyás király trónra kerülésének 550. évfordulóját is 2008-ban ünnepeljük. Már pedig így aktuális lenne egy olyan művet komponálni, amely a reneszánsz zene és a népzene összefüggéseinek bemutatására épül, hiszen a reneszánsz muzsika sokat merített a népiéből, a népzeneink viszont

számos reneszánsz elemet megőrzött. Ráadásul Mátyás híres volt arról, hogy összehozta a különböző kultúrákat, hiszen Itáliából, Lengyelországból vagy Németalföldről is udvarába hívott mestereket. Személye ugyanakkor a népi emlékezetben is fennmaradt, s ne csupán a magyar népre gondoljunk, mert a környező nációk folklórában, például a románok, délszlávok népköltészetében is megtalálható. Ám a komponálás megkezdése előtt most is alapos kutatást végzünk, illetve ezt a munkát már jóval a megrendelés előtt megkezdjük.

Ugyanis úgy gondolom, hogy mindazt az értéket, tudást, fényességet, amit a magyar és az egyetemes kultúrának a Hunyadiak adtak, legszebben annak a folklór-kincsnek a feltámasztásával mutathatjuk meg a zeneszerető közönségnek, amely már csak archívumok mélyén, gyűjtemények elszárgult lapjain, vagy ismeretlen népénekek torkán élnek tovább, a Balkántól egészen Lengyelországig. A Hunyadiak alakja a bolgár, román, délszláv népek folklórában ugyanúgy élt századokon át, mint a magyar mese- és dalkincsben. Tőlünk délre Törökverő János tetteit hol mint Janko Sibinjanin, hol mint Jankula, Ugrin Janko vagy Janko Vojvoda néven dalolják meg a népek veretes nyelvezetű hősi énekekben. Mátyás királyról pedig tőlünk északra számos mese, királyének és legenda szól. A magyar história ezen dicsőséges időszakáról rengeteg fennmaradt krónikás ének és – Janus Pannoniustól kezdve Arany Jánoson át Juhász Gyuláig – a legnagyobb magyar költők poézise tanúsodik. Az ikonokká szentült Hunyadiak képe kore a népi szürrealizmus beleszótta min-

denhol a hadak vonulását, sólymok keringését, harangok zúgását, lantok pendülését, holló szárnyalását, a korona ékét. János, László, Mátyás és Szilágyi Erzsébet több nép emlékezetében mitikus hőssé váltak. Szerencsére a róluk szóló balladákat és hősi énekeket szépszávú költőink évtizedeken át magyarították, de hosszas kutatómunka eredményeként többnek megtaláltuk az eredeti nyelven előadott és lejegyzett változatát, azok dallamaival együtt.

Mátyást 1458-ban koronázták meg. Elképzelhető, hogy bátyja kegyetlen lefejezését végignézvén, milyen lelkiállapotban foghatott hozzá az ország felemeléséhez. A düh, a keserűség, a bosszú gondolata, de a nyitás, az újrakezdés ifjú, titáni szándéka is egyszerre munkálhattak benne. Miközben a hollós címer alatt szakadatlanul vívott a törökkel, átültette Magyarországra – mint kőkerembe a liliumot – a humanizmust és a reneszánsz kultúrát, a nyugati civilizáció legnemesebb vívmányait. Mint

erős uralkodó és hadvezér, megszervezte a Fekete Sereget, ám ugyanakkor a korabeli magyar nyelven kívül írt és olvasott latinul, görögül, beszélt horvátul, szerbül, lengyelül, csehül, s létrehozta Európa legnagyobb könyvtárát, a Corvinát. Megkoronázásának 550. évfordulóján a *Királyok, szentek, vitézek* című kétrészes műsorral szeretnénk emléket állítani hírének, nevének. A kortárs világzenei feldolgozások előadásához a legjobb külföldi népénekeseket és népzeneészeket, valamint a történelmi zene legavatottabb magyar képviselőit – többek között a Csörsz Rumen István által vezetett Musica Historica együttest – hívjuk segítségül, hogy az évforduló kapcsán minél hitelesebben mutathassuk be mindazt a tudást, amit mi – itt a Duna mentén élő népek – századokon át megőriztünk a Hunyadiakról.

Soaring Peacock Song Ferenc Kiss about the Premiere of his Latest Work and of its Afterlife

The article is an interview with Ferenc Kiss, whose world music production called Peacock Song was performed on 19 March 2007 in the framework of the Budapest Spring Festival and the Kodály Anniversary. It was not only a piece of music but also there was a film showing during the performance, which has been given large publicity and has been seen by a numerous audience. The composer, who also participated as a musician in his own production, describes the birth of the Peacock Song, its reception, the creation of the film, and also the main concepts of his music. He also talks about his plans for the near future, including the next Spring Festival, when the theme will be King Matthias and the 550th anniversary of his occupation of the Hungarian throne.

Számvetés

Az ország első egyházmegyei múzeuma Székesfehérváron

H. Kolba Judit – T. Németh
Annamária – Mózessy Gergely
– Smohay András

A gyűjtemény története

Székesfehérvár városa, mint királyi koronázó- és temetkezőhely, a magyar államiség születésétől fogva kiemelt fontosságú szakrális központ volt. Szent István király püspökséget ugyan nem alapított itt, ám egy kiváltságos papi testületet, társaskáptalant hozott létre, melyet kiemelt a veszprémi püspök joghatósága alól, és közvetlenül az esztergomi érseknek rendelt alá. A török uralom alatt (1543–1688) Székesfehérváron mind az egyházi, mind a világi igazgatás összeomlott. A XVIII. században újjáéledt ugyan a kiváltságos prépostság, de régi fényét nem nyerhette már vissza. Az ország népességi viszonyai is alapvetően megváltoztak. Mária Terézia (1740–1780) az 1770-es években új püspökségek alapításával

nagyszabású egyház-igazgatási reformba kezdett. Ennek keretében állította fel 1777-ben a veszprémi egyházmegye területéből kihalított székesfehérvári püspökséget. Az új egyházmegye székesegyházát az uralkodó gazdagon ellátta ajándékokkal, köztük Szent István fejereklyéjével. A viszonylag szerény jövedelemmel rendelkező egyházmegye országos hírnévre a XX. században tett szert, itt volt püspök 1905 és 1927 között „Magyarország apostola és tanítómestere”, Prohászka Ottokár. Utóda Shvoy Lajos (1927–1968) a világválság után talpra állította az egyházmegye gazdaságát és nagyszabású kultúrpolitikába kezdett. Kiváló munkatársra talált papja, Kuthy István (1889–1966) személyében.

Kuthy István rendezte a püspöki levéltárat, munkatársaival katalogizálta a püspöki és a szemináriumi könyvtárakat. Fehér Béla (1890–1939) vértesszékelyi plébános segítségével az egyházmegye plébániáit is végigkutatatta, begyűjtötte a régi könyveket, különleges kéziratokat, valamint az érté-

kes műtárgyakat. E gyűjtemény képezte az Egyházmegyei Múzeum anyagát. A tárgyak a püspöki szeminárium épületében kaptak helyet, mivel a papnevelés segítésére szánták őket. A múzeum installációját, felszerelését Székesfehérvár városa és helyi birtokosok adták. A nagyközönség számára 1938. október 13-án, a Szent István Év egyházmegyei ünnepeinek keretében nyíltak meg az ország első egyházmegyei gyűjtőkörű múzeumának kapui. A gyűjtemény szerencsésen átvészelte a világháborút, azonban épületének funkcióváltásai miatt sorsa kérdésessé vált. Szilárdfy Zoltán értő közreműködésével a korlátozott nyilvánosságú gyűjtemény kölcsönzésekkel bekapcsolódhatott az országos múzeumi életbe, s szerényen gyarapodhatott is.

Az Egyházmegyei Múzeum 1998-ban új helyre, a történelmi belváros központjába, a püspökség épületével szemközti egykori ferences rendházba költözött. Az emeleti helyiségekben új állandó és időszaki kiállítások kaptak otthont. 1998 óta szervezeti-

Az Egyházmegyei Múzeum 1998-ban nyílt állandó kiállítása – The permanent exhibition (opened in 1998) of the Diocesan Museum

Fotó – Photo: Lakata Pál

Ismeretlen ötvös: Szent István fejereklyetartója, ezüst, 1600 körül
Unknown goldsmith: The head relic container of St. Stephen, around 1600
Fotó – Photo: Szelényi Károly

leg az egyszemélyi vezetés alatt álló – Püspöki Levéltárat és Könyvtárat is magába foglaló – Egyházmegyei Gyűjtemény része az Egyházmegyei Múzeum. Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ segítségével újjászervezett tárlat anyaga két fő részre osztható: a liturgia használati tárgyait bemutató csoportra, mely a székesegyház kincstárában és a püspöki palotában megmaradt, valamint az egyházmegye területéről származó pompás ötvöstárgyakat, liturgikus textilmaradványokat foglalja magában. A bemutatott műtárgyak másik csoportja vallási témájú festményeket, szobrokat, közöttük értékes népi vallási emlékeket tartalmaz, és javarészt a rendház folyosóján láthatóak. A két csoportot a liturgiában is használatos kegyképek, azon belül is a Segítő Szűzanya ikonográfiai típusba tartozó festmények kötik össze.

A püspöki kincstár ötvösremekeinek nagyobb része magyar ötvösök munkája, de bécsi, augsburgi tárgyak is eljutottak Székesfehérvárra. A tárlat legbecsesebb műtárgya Mária Terézia ajándéka, a Raguzából visszaszerzett ereklyetartó, melyben Szent István koponyaereklyéjét őrizték. A múzeum anyagában szereplő festmények és szobrok többsége nem régebbi a XVIII. századnál. Az ötvösműv felszerelésekhez hasonlóan, nagyrészt ezek is a plébániákra kerültek a gyűjteménybe. Javarészt ismeretlen festők és szobrászok kvalitásos vagy naiv alkotásai, melyek eredetileg oltárképek lehettek, ahogy szerencsés eset-

kiemelkedő jelentőségű a püspökség császári alapítólevele, melyet Mária Terézia 1777. február 17-én látott el saját kezű aláírásával.

A gyűjtemény teljes anyaga digitális katalógusban is feldolgozásra került, s a legjelentősebb műtárgyak adatai a világhálón is elérhetővé váltak az Egyházmegyei Gyűjtemény honlapján. A tavalyi év során múzeumunk raktári anyaga a műtárgyvédelmi előírásoknak megfelelő klimatizált helyiségekbe költözött.

Időszaki kiállítások

A múzeum állandó kiállítása mellett 1998-ban szentföldi fotókiállítás, 1999-ben Prohászka Ottokár püspöknek, majd 2002-ben az egyházmegye püspökeinek emléket állító időszaki kiállítások nyitották a folyamatosan bővülő és fejlődő időszaki tárlatok sorát.

2005-ben két kiállítást is nyitottunk. Az év elején a tatai Kuny Domokos Múzeummal közös tárlaton mutattuk be az egykori majki kamalduli remeteség szétszóródott tárgyi emlékeit, majd 2005 nyarán „Muráliák” címmel Patay Lászlónak a székesfehérvári egyházmegyében található falképeit mutattuk be az érdeklődőknek.

Fenntartónk, Spányi Antal székesfehérvári megyéspüspök megbízásából 2006

A Prohászka – Püspök az emberért című kiállítás részlete
Detail of the exhibition "Prohászka – A Bishop For the Man"
Fotó – Photo: Lakata Pál

ben a róluk készült feljegyzésekből kiderül. A kiállításon egy teljes oltárt is bemutatunk a nagyközönségnek, mely a pázmándi régi jezsuita rendház kápolnájában szolgált a Szűzanya tiszteletét.

Levéltárunk kiállított okmányai között

februárjában *Prohászka – püspök az emberért* címmel, a szentéletű püspök beiktatásának centenáriuma modern multimédiás eszközöket és installációs megoldásokat is felhasználó kiállítást nyitottunk. Az Egyházmegyei Gyűjteményben őrzött Prohász-

ka-hagyatékából válogatott tárlat – a nagy érdeklődésre való tekintettel, kis átalakítás után – ma már állandó kiállításként látogatható.

2007-ben az Egyházmegyei Múzeum két újabb kiállítással jelentkezett. Csatlakozva az országos Szent Erzsébet évhez, de kiegészítve azt az idén ezer éve Székesfehérváron született Szent Imre ünneplésével, „Liliom és Rózsa” címmel a múzeum Szent Imre és Szent Erzsébet- emlékeit bemutató vándorkiállítást indított útjára Székesfehérvárról. A nagyméretű tablók a teljesség igényével több száz fotón látható anyag az egyházmegyében egy év alatt húsz településen fordul meg.

Szent Imre hagyomány szerinti születési helye az egykor ferences rendház helyén állt. 2007 áprilisától az Egyházmegyei Múzeum a rendház teljes emeletét birtokba vehette. A kibővített múzeumban, amely Szent Imre kultuszának fontos emlékhelye, 2007 augusztusában nemzetközi kiállítás nyílt *Szent Imre 1000 éve* címmel. A kiállításon a szent tiszteletének ezer évét reprezentáló műalkotások láthatók hazai és külföldi köz- és magángyűjtemények anyagából.

Távlati terveink között évente egy nagyszabású, az egyházmegye kultúrtörténetével összekapcsolható kiállítás megnyitása szerepel.

Múzeumpedagógia

A székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum 1998 óta folyamatosan fogad, főként hittan-

A Liliom és Rózsa című vándorkiállítás az egyházmegyei Szent Erzsébet és Szent Imre emlékeiről
The travelling exhibition "Lily and Rose" (presenting the relics of St. Elisabeth and St. Emerich of the diocese)

Fotó – Photo: Czimbal Gyula

Múzeumpedagógiai foglalkozás az állandó kiállításban
Museum education activity in the permanent exhibition
Fotó – Photo: Lakata Pál

órák keretében iskolásokat. 2005-től kezdődően rendszeres múzeumpedagógiai foglalkozások indultak. A gyűjtemény egy-egy műtárgy-együttesét feldolgozó múzeumpedagógiai foglalkozásokon szerzett tapasztalatok alapján, a felmerült igények kielégítésére egész éves tervet dolgoztunk ki. Az éves terv menetrendjét az egyházi kalendárium

ünnepei alapján állítottuk össze. Minden hónapban egy-egy ünnepkörhöz vagy szenthez kötődő foglalkozásokat készítettünk, s több száz érdeklődő kisiskolásnak szerezhettünk maradandó múzeumi élményt.

A Szent Imre 1000 éve című kiállításához már külső segítséget is igénybe véve országos érdeklődés mellett interaktív múzeumpedagógiai foglalkozások keretében ismerhetik meg a tanulók a szent herceg kultuszának évezredét.

The First Diocesan Museum of Hungary in Székesfehérvár

The town of Székesfehérvár as a royal seat and burial place was a significant sacred centre right from the founding of the Hungarian state. Although King St. Stephen did not establish bishopry here but founded a collegiate church under the authority of the archbishop. Under the Turkish rule (1543–1688) the ecclesiastical administration collapsed but was revived in the 18th century. Queen Maria Theresa (1740–1780) started an administrative reform in the 1770s; in this framework of the bishopry of Székesfehérvár was established. It was István Kúthy who arranged the archive of the bishopry and the seminary libraries. This material became the basis of the Diocesan Museum. The gates of the museum opened for the public on 13 October 1938. In 1998 the museum was moved to its new home, in the former Franciscan monastic quarters opposite the building of the bishopry. On the first floor the new permanent and temporary exhibitions can be found, which can be divided into 2 main parts: one section represents the tools of liturgy remaining in the treasury of the basilica and the palace of the bishop, works of goldsmiths' and several textiles. The other section presents paintings, sculptures of religious themes.

Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár

H. Kolba Judit – László Emőke
– Péter Tamás

A győri püspökséget Szent István király alapította, és ő rendelkezett arról, hogy a liturgikus cselekményekhez szükséges misekönyvek, szent edények, miseruhák megfelelő számban legyenek a székesegyházban. Az évszázadok alatt ebből alakult a püspöki kincstár.

A Kincstár jellegében mindig liturgikus tárgyakkal állt: az ajándékozó püspökök, főurak a saját koruk stílusának megfelelő értékes ötvösremekeket, pompás, sokszor 24 darabos textiltárgyakat adományoztak. A XV–XVI. században elsősorban magyar munkák, a XVIII. századtól az erős osztrák kapcsolatok miatt többnyire bécsi darabok kerültek a gyűjteménybe.

A székesegyház története összefonódott a város történetével. Új köntösbe öltözött többször a templom, ezzel párhuzamosan bővült az egyházi gyűjtemény. 1526-ban királyi rendeletre a Kincstár felét be kellett szolgáltatni a királyi pénzverőbe, majd a XVI–XVII. század folyamán gyakori tűzvész, robbanások tizedelték a maradék felszerelést. A XVIII. században került sor a székesegyház legnagyobb átépítésére, mely lényegében a mai formában is látható.

1606-ban került a győri püspöki székbe Náprági Demeter, aki az erdélyi püspökség viharos küzdelmeiből menekült Kassán,

Részlet az Egyházmegyei Múzeum kiállításából
Detail of the Diocesan Museum

A Kincstár épülete a Káptalandombon
The building of the Treasury in Káptalandomb

Prágán keresztül, hogy végül a győri püspöki szék tulajdonosa legyen. Magával hozta sok könyvét, két XV. századi kelyhet és a Szent László-hermát, melyeket a győri püspökségre hagyományozott.

Győr legnagyobb püspöke, Zichy Ferenc nemcsak a székesegyházat építette Magyarország egyik legszebb templomává, hanem rengeteg ajándékával az elszegényedett Kincstárat és a templom belső berendezését is újjávarázsolt. Nyomdokain a XIX. század végén két neves püspök haladt: Simor János és Zalka János püspökök, akik a kincstárat régebbi tárgyakkal is gazdagították, és új, a századvég stílusában készült darabokat adományoztak a templom kincstárának. Az első világháború kitörésének hónapjaiban országszerte mozgalom indult az egyházi javak megmentésére, így a győri egyházmegyében is több vidéki templom beadta a püspökségre a félített darabokat. Ebből alakult ki a kisebb, de igen értékes egyháztörténelmi múzeumi anyag. Több évtizedes tervezgetés után e két gyűjteményből készült a Győri Egyházmegyei Kincstár állandó kiállítása.

A Kincstár legrégebbi darabja a XIV. századból származó elefántcsont triptichon egy szárnya, jellegzetes francia remekmű, három sorban művészi faragással Szűz Mária halála, mennybevitel és megkoronázása látható. Ugyancsak a XIV. században készült a kéthelyi templomból bekerült hordozható oltárkölap, zöld malachit lapján vaslemezből kivágott indák, evangélista szimbólumok között ezüstlemezes betűkkel latin szöveg olvasható.

Különlegesen szép a Kincstár egyetlen gótikus úrmutatója, mely 99 cm magasságával, gótikus mérművekkel, szentek szobraival, vésett szentek alakjait hordozó talpával a legimpozánsabb magyar úrmutató e korai évszázadból. Eredetileg a pozsonyi klarissza apácák féltve őrzött kincse volt, majd II. József szerzetesrendeket feloszlato rendelete után a Moson megyei Németjásfalui templomának vették meg.

Mint már említettük, a gyűjtemény legjelentősebb darabja a Szent László-herma, amely ma a bazilika legféltettebb kincse, Győr városának szimbóluma. Szent László király koponyaereklyéjét egy gótikus

Zichy Ferenc győri püspök pásztorbotja, 1703.
The crozier of Ferenc Zichy, the bishop of Győr, 1703

pántokkal átfogott tokban, a herma sejtelenesen előretékintő, markáns aranyozott ezüst fejében őrzik.

Az 1743-ban püspökké választott Zichy Ferenc működése óriási változást hozott a Kincstár és a székesegyház történetében. Az építkezésekkel egy időben csodálatos ötvösmunkákat és liturgikus textíliák sorát készíttette. Ékkövekkel és zománcképekkel díszített kelyhén és pásztorbotján a szabad felületeket csipkehatású ezüst filigrán tölti ki. Bécsi pompás ampolna készlete a múzeum legszebb ilyen együttese. 1774-ben a székesegyház felszentelésére Mária Terézia arany tüfestéses kazulát és 24 darabos, ezüstbrokát, a Zichy család címerével díszített ornátust ajándékozott, melyek a mai napig a püspökség féltett kincsei.

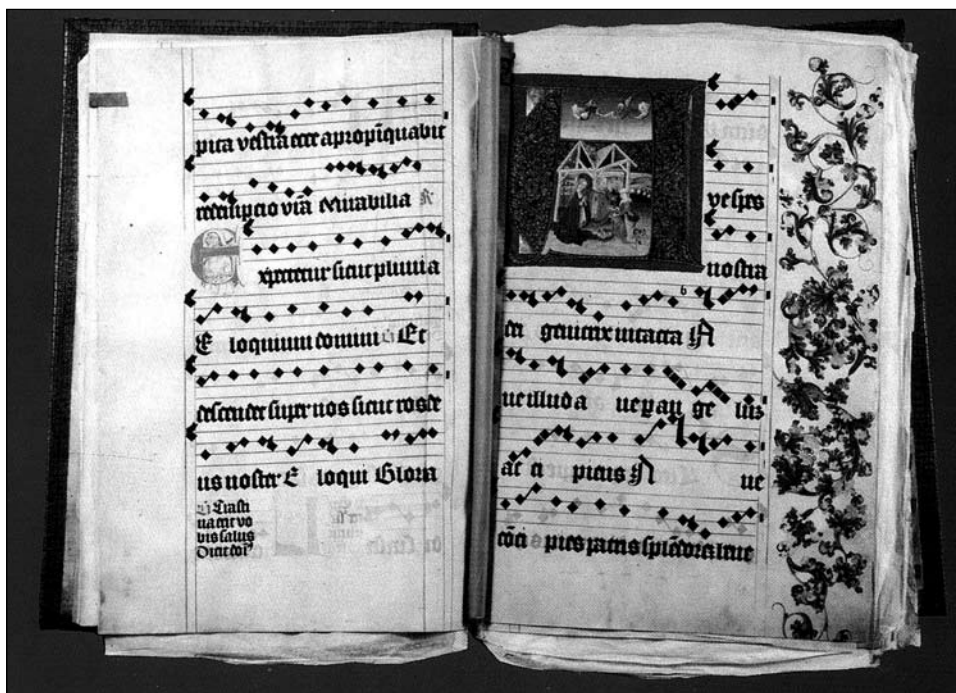
A XVIII. század legnagyobb magyar öt-

vösmestere, Szilassy János 1729 és 1782 között készítette elsősorban liturgikus rendeltetésű remekeit. Leghíresebbek a színes, úgynevezett „tűzben pikturált”, zománcképekkel díszített munkái, melyeken bibliai jelenetek között színes zománccs virágok és figurák szinte beborítják a tárgyak felületét. Ezek közé tartozik a Kincstár pompás úrmutatója, melyet 1767-ben sajátkezűen vésett szövegével szignált. A Passió jelenetei felett az Atyaisten, Krisztus és a Szentlélek galamb képe, adoráló angyalok, középen Szűz Mária zománccs lemeze, mellettük ékköves virágok felmérhetetlen gazdagságban. Az úrmutató égett zománccs képei között művészi domborítású barokk kagyló és lángkoszorúk láthatóak.

A XIX. század második felének két kiváló püspöke, Simor János (1857–1867) és Zalka Ferenc (1867–1901) egyaránt munkálkodtak a székesegyház megújításán. Kiemelkedő ötvösműveket adományoztak nekik is a Kincstár számára. Simor arany és ezüst kelyhet készíttetett Bécsben, illetve aranybrokát garnitúrát, aranyvirágos selyem milánói ornátust hagyományozott a Kincstárra. Zalka püspök Zichy Ferenc

Corvin címerrel díszített miseruha, készült Firenzében 1480 körül
Chasuble decorated with Corvin coat-of-arms made in Florence, around 1480

Zalka Antifonálé, XV század vége
Zalka Antifonale, late 15th century

mellett a legtöbbet tett a püspökség felvirágoztatásáért. Elsősorban Bécsben dolgoztatott, ő ajándékozta a Szent Adalbert ereklyét a székesegyháznak. Megújította a három, szentelt olaj tartására használt szarvas-serleget, felületüket, griff alakú lábait és a csipkeszegélyes tartópántokat a bécsi Brix műhelyében készítették. Eredetileg XV. századiak lehetnek, foglalatukat azonban a napóleoni háborúban, 1809-ben a Kincstárba bezabodult francia katonák

vitték el más darabokkal együtt. A Ferenc József koronázásakor kapott ametisztköves mellkeresztje szintén a Kincstár féltve őrzött darabja.

A győri kincstár textilemlékei a XV–XVI. századból származnak, egykor a templomi felszerelésekhez tartoztak, vagy a liturgikus papi öltözékek darabjai voltak. A kiállítás legkorábbi miseruhája a XV. század utolsó negyedében Firenzében készült, selyem és aranyfonállal szőtt többrétegű

bársony, melyet alul Mátyás király utólag, a XVIII. században felvarrt címere díszíti. A győri püspöki textilgyűjtemény egyik legkülönösebb együttese a színes festéssel, préselt mintával díszített bőrgarnitúra, melyhez tíz miseruha, egy pluvialé, egy oltárpárna, számos manipulus és stóla tartozik.

Valódi ékszerkincsnek tekinthető, a magyar reneszánsz művészet egyik csúcspontja az a mitra, melyet Bornemissza Pál erdélyi püspök címere és 1550-es évszám díszít. Az igazgyöngyökkel, virághímzéssel borított új alapra egy korábbi infula XIV. századi pompás ékkórosorozatát foglaltatták, és öt-öt kis körte alakú csengővel díszítették a címer és az évszám alatt.

Végezetül egy különleges bársony kárpitról kell megemlékeznünk, mely a XVII. század második felében készült magyar munka. A piros bársony alapon fémszálas és selyem domború hímzéssel hajladozó indákon hatalmas úrihímzéses virágfejek, virágtövek váltakoznak, középen sugárkóroszorúban IHS betűk domborodnak. II. János Pál pápa 1996-os győri látogatásakor ezen a kárpiton imádkozott a győri Könnöző Szűzanya kegyképe előtt.

A napjainkban Győri Egyházmegyei Könyvtár néven működő intézmény két értékes régi bibliotéka egyesítésével jött létre: a Papnevelő Intézet, ill. a Székesegyház régi könyvtárából tartalmazza. A Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár ma mintegy 80 ezer kötet könyvet, ezer kötetnyi folyóiratot, 140 ősnymtatványt és 362 darab 1850 előtt készült kéziratot őriz. Értékes részét képezi az ún. Jaurinensia-Gyűjtemény, mely a Győri Egyházmegyére vonatkozó irodalmat, illetve az egyházmegyében működött papok munkáit tartalmazza.

A Könyvtár egy korvinával is rendelkezik. A Flavius Blondus által írt könyv címe: Roma Instaurata – Az újraálmodott

Szent László-herma
St. Ladislaus-herm

Róma. Blondus műve az európai kultúrtörténet egyik különlegessége, melyben a szerző összeköti az európai kultúra csomópontjait az ókori gyökerektől saját, a reneszánszban megújuló korával. Itt őrzik Magyarország legnagyobb kódexét, a Zalka-antifonálét, amely az 1480-as években íródott Nagyváradon.

Mindezek mellett intézményünk 2004-ben két új múzeumi egységgel is bővült. Megnyitottuk az *Egyházmegyei Kötárát*, illetve az *Apor Vilmos Emlékmúzeumot*, mely a vértanú püspököknek állít emléket, aki a második világháború alatt több száz embernek adott menedéket a győri Püspökvár pincerendszerében. A múzeum bemutatja a boldoggá avatott püspök életét és

munkásságát, megidézi 1945 Nagyhétét és Húsvétját, a püspök áldozatát és vértanúhalálát. A kiállításon Apor szövegek vezetnek végig a látogatót. A különböző tárgyi emlékek, kordokumentumok, fényképek mellett nagy szerepet játszanak a kiállításon az interaktív elemek. Az emlékkiállításra megkomponált zene, a megtervezett fényhatások és a különböző audiovizuális eszközök felhasználása azt a célt szolgálják, hogy a látogatók minél teljesebben szembesüljenek Apor Vilmos vértanúságig menő életáldozatával.

A kiállítás helyszíne a Győri Püspökvár pinceszéhségei, ahol Apor Vilmos az asszonyoknak és a gyermekeknek menedéket adott. Az azóta is változatlan környezet rendkívüli hatással bír, átélhetőbbé, érthetőbbé teszi az 1945-ben lejátszódott eseményeket. A kiállítás központi terme az emlékhely, ahol Apor Vilmos életét adta a rábizottakért. A tér közepére fektetett püspöki palást és a rajta lévő véres ing relikvia a vértanúság megdöbbentő jelképei: Apor püspök Jó Pásztorként életét adta juhaiért!

The Diocesan Treasury and Library in Győr

The Bishopry of Győr was established by King St. Stephen and it was also the king who declared that mass books, sacred vessels, vestments and other liturgical objects should always be provided in sufficient numbers. During the centuries to come the episcopal treasury of these objects was created. It is almost impossible to give a list of all the significant masterpieces and works-of-art kept in the treasury; nevertheless the most famous is undoubtedly the hermit of King St. Ladislaus. The head-relic of the king is kept in a container corded with gothic straps, in which the gilt silver hermit is found. In 2004 the Treasury and Library was given two new museum divisions: the Diocesan Lapidarium and the Vilmos Apor Memorial Museum. The latter presents the life and activity of the martyr bishop, who gave home to hundreds of refugees in the cellar-system of the Episcopal Palace during World War II.

A Kalocsai Érseki Kincstár

Lakatos Adél – Lakatos Andor

A gyűjtemény létrehozója-fenntartója

Az évezredes múltú, Szent István királyunk által alapított egyházmegye a Duna-Tisza közén, Solt vonalától délre, a néhai Pest-Pilis-Solt és Bács-Bodrog vármegyék területén feküdt. Az érsekség történetének egyik érdekessége, hogy már a középkorban két központú volt, s ennek emlékeként főpapjai egészen 1968-ig viselték a Kalocsa-Bácsi érseki címet. Kalocsa mellett Bácsón is

volt székesegyház, mindkét helyen működött káptalan, az érsekek pedig feladataiknak megfelelően változtatták székhelyüket, hiszen az érseki tartomány területe a történelmi Magyarország távoli (általában déli, keleti) vidékeire is kiterjedt: talán elég Zágráb, Bosznia, Szerém, Csanád, Erdély és Nagyvárad egyházmegyéit említenünk, a teljesség igénye nélkül. A „kétlaki életnek” a török uralom vetett véget, s a bácsi központot a későbbiekben már nem szervezték újjá. A XVIII. század az újrakezdés, az újjáépítés jegyében telt. A XIX. század közepétől 1920-ig ez a vidék a Monarchia gazdasági fejlődésének egyik élenjáró régiója lett, elsősorban Bácskának köszönhetően. Az érsekség sokoldalú tevékenységét ekkoriban százezer kat. holdas nagybirtok segítette. 1905-ben az itt élő több mint 900 ezer lakos 67%-a volt katolikus, a második vallás a számarányt tekintve a görög keleti (szerb ortodox) volt 17%-kal. Trianon után az érsekség elveszítette területének kétharmadát, 1993-ban viszont – az egyházmegyei határok országos módosításának részeként – újabb területeket és központot kapott, s a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye kiterjedése azóta Bács-Kiskun megye területével azonos.

A főegyházmegye tárgyanagya, az Érseki Kincstár születése

Annak ellenére, hogy az egyházművészeti emlékek alkalmankénti bemutatására és kölcsönzésére már korábban is volt példa, az állandó kiállítás igénye-gondolata csak az 1980-as években fogalmazódott meg Kalocsán. Ekkor kezdték el összegyűjteni a főegyházmegye területén, elsősorban a kalocsai főszékesegyházban és az érseki palotában található, bemutatásra érdemes műtárgyakat.

A szó szoros értelmében vett kincstárat (mint értékes, megőrzésre érdemes tárgyak gyűjtőhelyét) már a korai századok kalocsai érsekei is létesítettek-működtettek. Az itt őrzött művészi megmunkálású liturgikus eszközök, viseletek azonban 1529 után, Kalocsa török megszállását követően elvesztek, vagy megsemmisültek. Hasonlóan jártak az egyházmegye más plébániái is. Évszázadok építő-szépítő munkájának termése enyészett el fokozatosan a török uralom idején, a háborúk és az elnéptelenedés eredményeképpen. Ily módon érthető, hogy azok a műtárgyak, melyeket 1988-ban az Érseki Kincstár első állandó kiállításához gyűjtöttek össze, zömmel a török kiűzése utáni időkből, a XVIII–XIX. századból származnak. Az ennél korábban készült darabok általában utólag, vásárlás vagy ajándékozás révén kerültek az egyházmegyébe, kisebb részben a föld alatt, a XIX. század második felében és a XX. század elején folytatott kalocsai ásások során találtak rájuk. Az Érseki Kincstár első állandó kiállítását az egyházmegyét alapító Szent István király halálának 950. évében, 1988.

Az intézmény székhelye, az érseki palota épülete

The centre of the institute, the building of the archbishop's palace

A Katona István ház, az állandó kiállítások otthona

The István Katona-house, home of the permanent exhibitions

augusztus 19-én nyitotta meg dr. Dankó László kalocsai érsek. A főszékesegyház épületében, a káptalani sekrestye feletti régi levéltári helyiségekben rendelkezésre álló kis térben elsősorban az ötvöstárgyak, a nemesfémek csillogása dominált; s az időnként „ékszeresdobozként” is emlegetett kiállítás hamarosan a város egyik fontos látványossága lett: tizenhárom esztendőn át közel 150 ezer látogatót fogadott.

A város és az érsekség összefogásának

jegyében, 1988-ban létrejött Kalocsai Érseki Kincstár alapítói még csak egy kiállításról álmodtak, de hamarosan egy raktárhelyiség kijelölése is szükségessé vált, mert egyre több műkincs került Kalocsára. Az elnéptelenedett helyekről, rossz állapotban lévő templomokból, plébániaépületekből sokszor a megsemmisülés veszélye elől mentették be a jobb sorsra érdemes darabokat, melyek az érseki palota ún. „értékszobájában” kaptak helyet. A papi hagyatékokból is számos művészi megmunkálású tárggyal gazdagodott a gyűjtemény.

A Kalocsai Érsekség ezer évét bemutató állandó kiállítás (2002)

A 2002-ben alapításának millenniumát ünneplő Főegyházmegyében felmerült az igény egy nagyobb szabású, tárgyanagában változatosabb, ezer év történetét áttekintő állandó kiállítás megrendezésére. Az Érseki Kincstár új kiállításának tárgyai így számos helyszínről (a főszékesegyházból, az érseki palotából, a főegyházmegye plébániáiról és központi gyűjteményeiből, könyvtárából és levéltárából) származnak, s a kiállításhoz más múzeumok (Közlekedési Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum), sőt magánszemélyek is kölcsönöztek anyagot. A korábban kiállított liturgikus eszközök, ötvöstárgyak és textílek száma bővült, és kiegészült a kéziratok, oklevelek, festmények, porcelánok, bútorok és más kisebb használati tárgyak anyagával. A történeti tájékozódást a tablók kétnyelvű (magyar és német) szövegei, térképei és fényképei segítik.

A kalocsai millenniumi ünnepsorozat

Az állandó kiállítás Katona István emlékszobája
The István Katona Memorial Room of the permanent exhibition
 Fotók – Photos: Lakatos Andor

egyik fontos eseményeként, 2002 májusában adta át a közönségnek dr. Bábel Balázs érsek az Érseki Kincstár új állandó kiállítását, mely Katona István kanonok-történetíró házában (Hunyadi u. 2.) kapott helyet. A látogatókat az épület első emeletén a korábban háromszor nagyobb alapterületen (150 m²), számában és jellegében is gazdagabb tárgyanyag várja.

Az Érseki Kincstár első és második állandó kiállításának létrehozása kapcsán köszönet illeti az egykori Központi Múzeumi Igazgatóság, valamint országos múzeumaink, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum segédkező munkatársait, restaurátorait. A kiállítások látványtervezője mindkét esetben Háromy László volt, az installáció gyártását Zana Ferenc irányította, s a rendezésben közreműködők között 1988-ban Dávid Katalin, 2002-ben H. Kolba Judit, Németh Annamária és Sípos Enikő nevét említhetjük.

Prokop Péter festőművész (1919-2003) állandó kiállítása

Prokop Péter festőművész Kalocsa szülötte, itt is szentelték pappá 1942-ben. Három év kápláni szolgálat után iratkozott be a pesti Képzőművészeti Akadémiára, ahonnan érseke 1948-ban, az iskolák államosítása után visszahívta, így utolsó félévét a főiskolán már nem fejezhette be. 1957-től Rómában élt, festőművészeti diplomáját a Római Képzőművészeti Akadémián szerezte. A római évek hozták számára művészetének kitel-

Ausztráliában stb.), festményei, színes üvegablakai, tábla-, fal- és oltárképei, grafikái valamint könyvei tanúskodnak. Magyarországon 1978 óta szerepelt rendszeresen műveivel. Legnagyobb állandó kiállítása egykori római lakóhelyén, a Szent István zárandokházban látható (mintegy 470 kép). Műveinek jelentős részét 50-100-200-as csoportokban, kiállítás céljából hazai közintézményeknek adományozta. Életművével Kalocsán 1988 óta állandó kiállítás keretében is találkozhat az érdeklődő közönség, a tárlat anyagát a művész 2002-ben, az Érseki Kincstár új állandó kiállításának készítésekor újrendezte, s azóta a történeti kiállítás szomszédságában, a Katona István ház emeletén látogatható. Prokop Péter expresszív művésznek vallotta magát, aki lelki vízióihoz keresett és túlzott el formákat. Több mint 200 m² alapterületű életmű-kiállításán a gyermekkori rajzoktól az 1950-es évek „római iskolás” hatású festményein át egészen az 1960-70-es években, Rómában kialakult egyéni stílusáig figyelemmel követhetjük alkotásait.

Tevékenység, feladatok, időszaki kiállítások

Az új állandó kiállítás megnyitásával együtt, 2002-ben kinevezést kapott az Érseki Kincstár első főállású szakalkalmazottja is, aki egyben az intézmény vezetője. A Kincstár bővülő feladatkörét a 2004-ben jóváhagyott új szervezeti- és működési szabályzat határozta meg. Ez a kalocsai, központi tárgyanyag nyilvántartásán és gondozásán túl

jesedését. 1999-ben költözött haza, azután haláláig Csepelen élt és alkotott.

Tevékeny életéről számos önálló kiállítása (pl. Olaszországban, Németországban, Ausztriában, az Amerikai Egyesült Államokban és

Érseki sírlelet darabjai a XII. századból – Pieces of an archbishop's grave find from the 12th century Fotó – Photo: Lakatos Adél

szakmai segítséget ígér a főegyházmege templomaiban és plébániáin található műkincsek számba vételéhez és állagmegóvásához, szükség esetén beszállításához is.

A 80-as évek végétől kezdődően, több alkalommal is történtek leltározási munkák vidéken, melyek eredményeként az egyházmegye közel száz templomából vannak adataink.

Keresztelő Szent János szobra, 1494.

Sculpture of St. John, 1494

Fotó – Photo: Baracza Szabolcs

Az első kiszállások azonban szükségszerűen csak a legfontosabb tárgyakra koncentráltak, így a tárgyleíró kartonok számát tekintve többséget máig is a Kalocsán nyilvántartott anyag jelenti. A Főegyházmege történeti tárgyanagának módszeres leltározása, a régi nyilvántartások adatainak összegzése így az intézmény egyik legfontosabb feladatát jelenti, s ez a tevékenység jelenleg is folyik. Valamennyi szöveges adat, az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ (OKGYK) ál-

A Paprika Múzeum állandó kiállítása a Szent István ház padlásterében

The permanent exhibition of the Paprika Museum in the attic of the St. Stephen House

Fotó – Photo: Lakatos Andor

tal terjesztett Orbis adatbázisból származó információ, ill. képanyag egységes számítógépes kezeléséhez az Arcanum Adatbázis Kft segítségével Folio Views dokumentumkezelő rendszert vettünk igénybe, mely képes a régi nyilvántartási lapok szkennelt képei mellett a vonatkozó adatbázis leírását, az esetleges későbbi leltározások kiegészítéseit, ill. a tárgyról készült valamennyi fotót (régit és újat) együttesen kezelni. Az így kialakított rendszerben a tárgyak őrzőhelyenkénti-intézményenkénti, s azon belül tárgytípusonkénti csoportosításban jelennek meg.

Az állandó kiállítások működtetése mellett a Katona István házban 2002 óta a következő időszaki kiállítások megrendezésére került sor: *Csuhé életképek* – Takácsné Ambrus Éva csuhéműves, népi iparművész kiállítása (2003); *Patachich Ádám emlékkiállítás* – Patachich Ádám kalocsai érsek halálának 220. évfordulója alkalmából rendezett életrajzi kiállítás (2004); *Igazmondó Merkúr* – 300 éves a magyar sajtó – sajtótörténeti válogatás a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár gyűjteményéből (2005-2006); *Nándorfehérvár emlékezete 1456-2006* – a nándorfehérvári diadal 550. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítás (2007).

Az említett programokat egy esetben szakmai konferencia és tanulmánykötet egészítette ki, és valamennyi alkalommal ösztönöztük a diákok látogatását, nyílt történelem órák és csoportos tárlatvezetések tartásával. Hasonló múzeumi foglalkozásokon a legutóbbi időszaki kiállítás egy hónapja alatt 800 (zömmel középiskolás) diák vett részt.

Új lehetőségek, új utak keresése

A főegyházmege központi intézményeként, a Katona István ház átvételével az Érseki Kincstár lett az épületben tárolt, Kalocsa város tulajdonában lévő Városi Modern

Képzőművészeti Gyűjtemény kezelője is. Hasonlóképpen, a fenntartónk ingatlanhoz fűződő tulajdonjoga kapcsán nyílt lehetőségünk 2006-tól kezdődően a *Paprika Múzeum* (Szent István ház, Szent István király út 6.) üzemeltetésére, mely kiállítás tulajdonosa-rendezője a Magyar Mezőgazdasági Múzeum. A Paprika Múzeum üzemeltetése új lehetőséget jelentett a Kincstár életében, a látogatóforgalom ösztönzése érdekében kialakítottuk a kombinált belépők rendszerét, melynek eredményeképpen, a Főszékesegyházi Könyvtárral együttműködve három látványosság-együttes kedvezményes látogatására nyílik lehetőség. Az említett megoldással egy kb. másfél-két órás kulturális programot tudunk ajánlani Kalocsa történelmi központjában, a Szentháromság téren, melyet tapasztalataink szerint szívesen vesznek igénybe a városba érkező kiránduló csoportok. A programot a jövőben lehetőség szerint fejleszteni-bővíteni szeretnénk.

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

The Archiepiscopal Treasury of Kalocsa

The thousand-year-old archdiocese, established by King St. Stephen, was located between the rivers Duna and Tisza, on the area of the former Pest-Pilis-Solt and Bács-Bodrog counties. One of the interesting things of the history of the archdiocese is, that during the Middle Ages it had two centres and due to this fact the archbishops had the title „Archbishop of Kalocsa-Bács” until 1968.

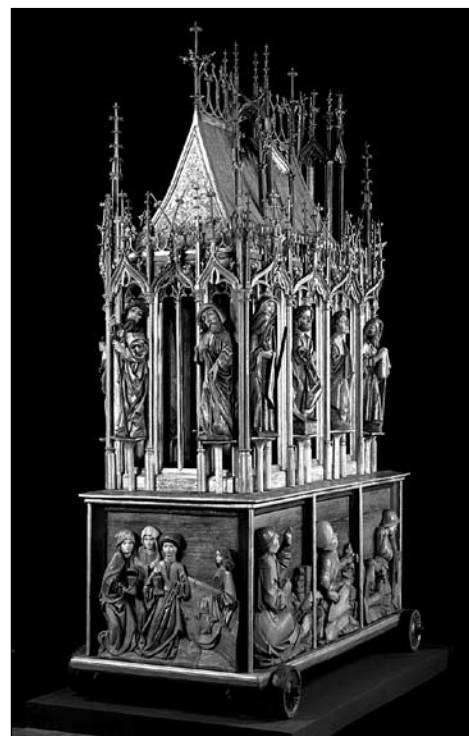
As the result of the cooperation of the town of Kalocsa and of the archdiocese the Archiepiscopal Treasury was established in 1988. At the time the establishers were dreaming only about an exhibition but later the need for store-rooms grew stronger and stronger as works-of-art were taken to the treasury one after the other. With the opening of the new permanent exhibition in 2002 the first whole time colleague could be employed officially, who works as the leader of the treasury.

Az esztergomi Keresztény Múzeum

Kontsek Ildikó

Magyarország legnagyobb egyházi gyűjteménye az esztergomi prímási palotában található képtár. Alapításának története a XIX. század nagy európai múzeumainak létrejöttéhez hasonlítható. Simor János hercegprímás (1867–1891) már győri püspökként vásárolta kortárs magyar, osztrák és német művészek alkotásait, majd az újonnan épített esztergomi rezidenciájában külön épületszárnyat hozott létre egy olyan múzeum számára, amely a papság, a papnövendékek, a hívek és valamennyi művészet iránt érdeklődő látogató számára mutatta meg a keresztény szellemiségű művészet évszázadokra visszanyúló értékeit. A felvidék jelentős részét is magába foglaló főegyházmege templomaiból összegyűjtötte a megmentésre, őrzésre, restaurálásra szoruló középkori szárnyasoltárok maradványait. A garamszentbenedeki egykori apátsági templomból, annak felújítása idején került be több olyan oltár, amelyeket már a barokk korban sem használtak, csak szerencsés módon fennmaradtak. Köztük a legnevezetesebb alkotás

Kolozsvári Tamás 1427-ben festett szárnyasoltára. 1872-ben Bécsben az akkor elfogadott historizáló és helyreállító szempontok szerint restauráltatta az Úrkoporsót, és a Bazilikában helyezte el. 1875-ben a múzeum megnyitásának évében 206 festményt mutatott be a nagyközönség számára. 1878-ban Rómában egyszerre 63 képet vásárolt, majd 1884-re közel 500 tételre gyarapodott az állomány. Simor kortársa Ipolyi Arnold (1823–1886) besztercebányai, majd nagyváradi püspök, akadémikus, műgyűjtő, néprajzkutató és művészettörténész hasonló képtár létrehozásán fáradozott székelylén. Hirtelen halála megakadályozta nemes törekvésében, de végrendeletében az esztergomi múzeum javára gondoskodott gazdag hagyatékáról. A késő középkori magyar, német, osztrák táblaképeket, faszobrokat, itáliai trecento festményeket, ötvöstárgyakat, habán és más európai kerámiákat, falikárpitokat, keleti szőnyeget, úri és népi hímzéseket tartalmazó kollekciónak 1926 óta lett új otthonra Esztergomban. Ugyancsak 1926-ban újabb jelentékeny hagyatékkal, a magyar származású, Ausztriában élő San Marco Miléva hercegnő értékes kép-, porce-

Bányavárosi szobrászműhely: Úrkoporsó, 1480 körül
Sculptor's workshop in a mining town: Lord's Coffin, around 1480

Részlet a kiállításból: előtérben M. S. mester négy selmechányai oltárképe
Detail of the exhibition: in the foreground the four Selmechánya altar-pieces of Master M. S.

Magyarországi szobrász: Atyaisten éneklő és zenélő angyalokkal, 1510–20 körül
 Hungarian sculptor: The Lord God with angels singing and making music, around 1510–20

lán- és szelencegyűjteményével gazdagodott az intézmény. Ilyen nagyságrendű bővülésre azóta sem került sor. Egyedi darabok ajándékozása, hagyatékok, cserék, esetenkénti vásárlás útján gyarapodik a leltár napjainkig.

A jelenlegi kronologikus és földrajzi származás szerint rendezett állandó kiállítás 1953-ban nyílt meg. Az akkorinál nagyobb alapterületen, jelentős felújítást, klimatizálást követően 1973-ban újabb, modernebb korszakába lépett a múzeum. Az ismert állandó kiállítás első két termében a magyar késő középkor kiemelkedő emlékei láthatók. A Garamszentbenedekről származó művek mellett mindenekelőtt MS mester 1506-ban festett selmebányai szárnyasoltárának négy passiótáblája.

A harmadik teremben az itáliai művészeti gyűjtemény a terület kutatói számára szakmai kincseshányának számít a határainkon túl is. Rendszeres változtatások a 4. teremről történnek a kiállításon. Jelenleg a 4. terem magyar, osztrák és német barokk festményeket és szobrokat mutat be (F. A.

Maulbertsch köre, Sambach, Leicher, Cimbál). A Hans Memling és Jan van Hemssen egy-egy művét is felvonultató németalföldi gyűjtemény kisebb kabinetbe került. A flamand falikárpitok időnkénti cseréje mellett egyes kiemelt, régi szőnyegek, mint a tourna-i Kálvária (XV. század második fele) folyamatosan láthatók. A folyosó iparművészeti kiállítása korábban többször átalakult, hogy a raktári anyagot mindig más szempont szerint mutathassuk be. A mostani válogatás oly sikeresnek tűnt változatosságával, hogy egyelőre marad az egy-egy vitrinszakasznyi ikon, óra, szelence, ötvöstárgy, habán kerámia, fajansz, porcelántárgy szemléltetése.

1983 óta a földszinten időszakos kiállítási termek állnak a múzeum rendelkezésére. Évente legfeljebb 4-5 kiállítás megrendezését vállalja az intézmény. Kortárs művészek, történeti tematikus kiállítások kapnak itt nyilvánosságot. A nagyközön-séggel való folyamatos kapcsolattartásra alkalmasak a gobelin-teremben szervezett koncertek, előadások is. A múzeum baráti

körének tagjai a „Keresztény Múzeum Alapítvány” rendszeres támogatói. Segítségükkel restaurálásokat végzünk és kiadványokat jelentetünk meg, bár ezen feladatok ellátását elsődlegesen az állami pályázatok révén látjuk el az elnyerhető összegek arányában. Idén Kaponya Judit festőművész és Hertay Mária grafikusművész tárlatát nyitottuk meg eddig.

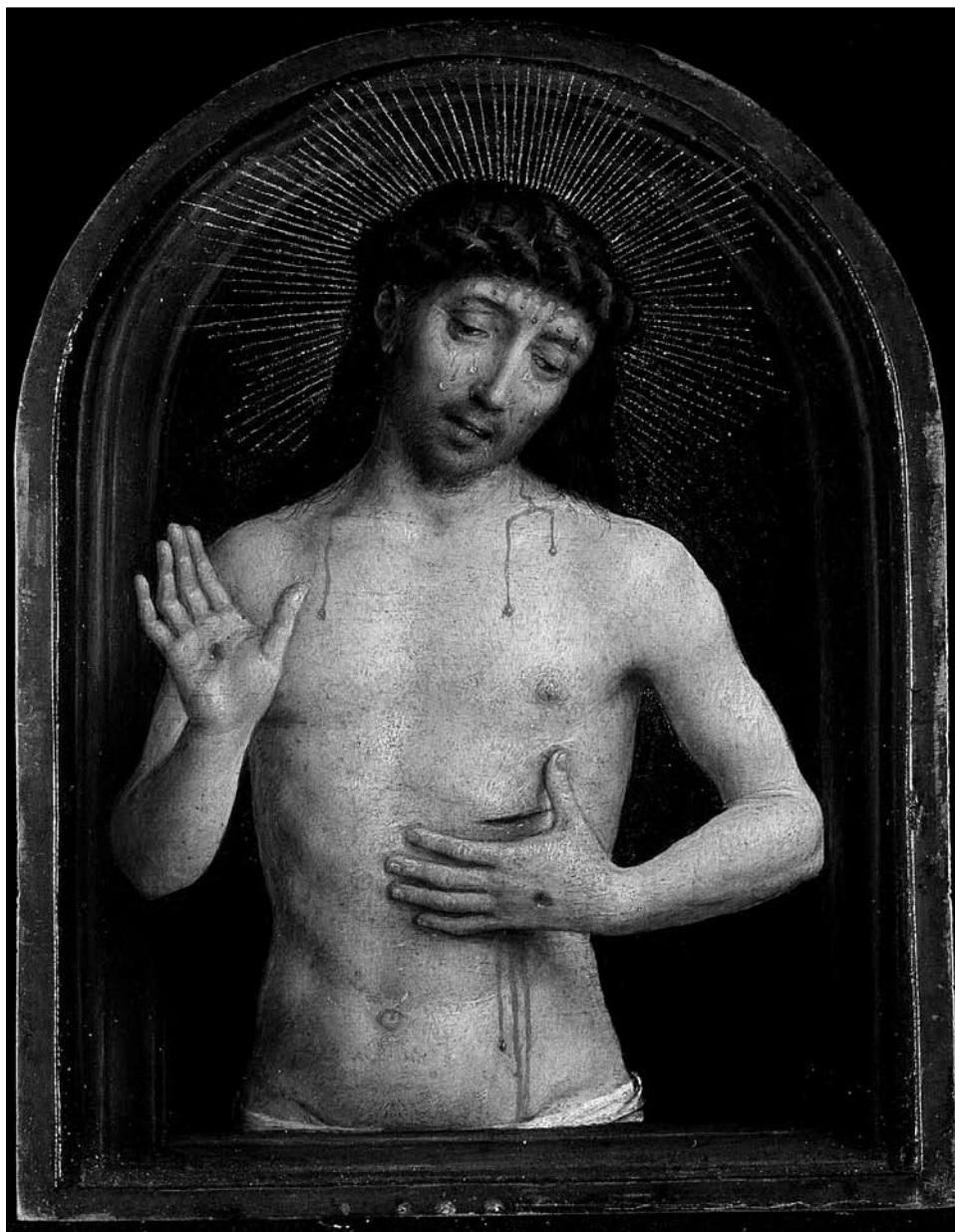
A 2001-ben kiírt múzeumi marketing pályázaton elnyert összeg lehetővé tette, hogy évekre szóló marketingtervet, nagy mennyiségű szórólapokat, plakátokat is készítsünk, valamint elindítsuk a honlap tervezését. Utóbbi megvalósítására és további jelentős informatikai fejlesztésre (nyilván-tartáshoz szükséges számítógépek, programok beszerzése, látogatói tájékoztató rendszerek kiépítése) 2003–2004 között került sor egy újabb pályázat révén. Könyvtári tájékoztató adatbázisunkat folyamatosan építjük a főgyűjtemény intézményeivel együttműködve.

Az új egyházi Szent Adalbert Oktatási Kulturális és Konferenciaközpont im-

pozáns épületében létesült a *Keresztény Múzeum Új Képtára*. Mellette már évek óta látogatható a *Mindszenty Emlékhely*. A kommunista rezsim által üldözött, hányatott sorsú primás tárgyi hagyatékát a Mindszenty Alapítvány őrizte meg, és mutatja be a múzeum területén. Az audiovizuális bemutató méltó emléket állít Mindszenty Józsefnek, bemutat egy olyan kort, melyben a kereszténységet minden elvtelen és erőszakos eszközzel üldözték. Az Új Képtár termeiben eddig több időszakos kiállítás várta a látogatókat. Legutóbb a Bazilika felszentelésének 150. évfordulója alkalmából mutattuk be az ország legnagyobb templomának építéstörténetét. Az új termék korszerű technikai felszerelése idén tavasszal fejeződött be. Jelenleg „Barokk a népművészetben” címmel a Kuny Domokos és a Balassa Bálint Múzeummal együttműködésben rendezett kiállítás tekinthető meg benne. Várhatóan jövőre nyí-

lik meg a XVII–XX. századi állandó kiállítás. Balassa Bálint híres portréja mindig is hiányzott a múzeum folyamatosan látható műtárgyai közül, ahogy Lotz Károly, Markó Károly, F. J. Dobyaschofszky, Szoldatits Ferenc, Liezen-Mayer Sándor, Paczka Ferenc művei is jobbára katalógusból ismerhetők. A XX. század első felének keresztény ihlettségű hazai művészetét csupán néhány festmény és szobor képviseli (többek közt Vaszary János, Bory Jenő, Aba Novák Vilmos, Molnár C. Pál). Az esztergomi két háború közötti időszak festői közül Magasi Németh Gábor és Bajor Ágost több munkáját őrizzük. A későbbi évtizedek neves alkotói már jelentősebb mennyiségben és fontos művekkel jelenhetnek majd meg. Magyarász Imre, Szántó Piroska, Fischer Ernő, Prokop Péter, Kákonyi Konstantina, Pítuk József több darabból álló gyűjteményeket hagytak a múzeumra. Kákonyi Asztriktól, Udvardy Erzsébettől, Somogyi Győ-

Hans Memling (1440 k. – 1494): A Fájdalmas Krisztus, 1490 után
Hans Memling (circa 1440 – 1494): Tha Agony of Christ, after 1490

Kölni szobrász: Kenetvivő asszony (Mária Magdolna?). 1170–80 körül
Sculptor from Cologne: Uction carrier woman (Mary Magdalene?). Around 1170–80
Fotók – Photos: Mudrák Attila

zőtől, Kárpáti Tamástól, Szakács Imrétől, Maros Ilonától és másoktól egy-két művet vehettünk leltárba.

A szűkös anyagi feltételek ellenére szeretne a múzeum továbbra is művészi értékeket felmutatni a múltból nem csupán a felnőtt műbarátoknak, a turistáknak, a zarándokoknak, hanem egyre inkább a fi-

ataloknak, a gyermekeknek, hogy hittani, történelmi ismereteiket elmélyíthessék, szépérzékük kialakuljon, és természetesen válják számukra a nemzeti kultúrának azon intézményes közege, melyet múzeumnak nevezünk.

Lásd még – See also: Címlap – Cover; Képmel-
lélet II–III.

The Christian Museum in Esztergom

The richest ecclesiastical collection in Hungary can be found in the building of the palace of the cardinal of Esztergom. The story of its establishing is similar to those of the great European museums of the 19th century. Cardinal János Simor (1867–1891) bought the masterpieces of contemporary Hungarian, Austrian and German artists and created a wing in his residency in which a museum could give the opportunity for both the people of the Church and laymen

to rejoice in the beauty of ecclesiastical art. Besides bying contemporary works-of-art Simor collected all those medieval winged altars from the churches of his archdiocese, which were in need of restoring. The first exhibition in the building was opened in 1953, which was renewed 20 years later. In the first two halls of the exposition outstanding masterpieces of the late-medieval Hungarian art are displayed. In the third hall the most precious pieces of the Italian-collection can be found, which is a real treasure for art historians both home and abroad.

Magyarország első kőtára, a szombathelyi Sala Terrena

Horváthné Simon Katalin

Hazánk első archeológiai kőtára, a szombathelyi Püspöki Palota földszintjén lévő *Sala Terrena*, ma ismert neve Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. A Szombathelyi Egyházmegye, melyet Mária Terézia királynő alapított 1777-ben, jelentős változáson ment át a XVIII. század végén. Az egyházi épületek építése során napvilágra kerültek (nagy mennyiségben) az ókori Savaria köemlékei, melyeket a Püspöki Palota északi tengelyében lévő földszinti teremben, a Sala Terrena-ban és a teremhez kapcsolódó – akkor még meglévő – díszkertben helyeztek el.

A római emlékek gyűjtése, ezek tudatosítása, az első szombathelyi püspöknek, Szily Jánosnak köszönhető, aki összegyűjtötte az oszloptöredékeket, feliratokat, szobrokat, pénzdarabokat, továbbá a város és a környező falvak különféle helyein előkerült leleteket is a kiállító terembe hozatta. Így született meg az első kőtár/lapidarium Szombathelyen 1784-ben. A terem utcafronttól való megközelítése csak pár évvel később, 1791-től alakult ki, amikor a Székesegyház építését elkezdték. Ekkor a magas kerítésfalat lebontották, így minden polgár számára látható és könnyebben megközelíthető lett a kőtár bejárata. (Ma is ez a múzeum bejárata.) A kiállítóhely megnyitásával a kor emberének a kíváncsiságát is felkeltette Szily püspök.

A Sala Terrena terme a késő barokk kor festészetének egyik legkiemelkedőbb alkotása. Szily a terem freskóinak elkészítésére Dorffmeister István osztrák származású festőművészt kérte fel. A freskók témáját a püspök határozta meg. A múzeumba betérő látogatót festett romkert látványa fogadja. Az ókori Róma festett épületkompozíciói láthatók a falakon. A művész Piranesi-metszet alapján készítette a Titus Diadalívét, a Porta Maggiore-t. A festmények azt a környezetet idézik fel, amelyekből ezek a műemlékek származnak. Az épületek mellett a festett falakon is megfigyelhetők az ókori Savaria kövei, méretarányos ábrázolással. A több mint kétszáz éve megfestett kövek előtt állnak az

A Sala Terrena terem. Dorffmeister István (1741–1797) 1784-ben készített freskóján Venus, Tiberinus és Apolló látható

The Sala Terrena Hall. In the fresco made by István Dorffmeister (1741–1797) in 1784 Venus, Tiberinus and Apollo can be seen

Római viseletben a Sala Terrenában
In Roman garment in the Sala Terrena

Egyházi ötvösmunkák
Ecclesiastical goldsmith's works

eredeti kövek, kőtöredékek is. Sajnos ez most jóval kevesebb, mint amennyi eredetileg volt a teremben, ugyanis a kövek nagy része átke-
rült a Savaria Múzeumba. A freskóról római mitológiai személyek tekintenek le: Venus és Minerva istennők, Tiberinus és Apolló istenek. Ők mindannyian Vergilius Aeneis hőskölteményének szereplői. A művészen festett boltívek oszlopcsarnokot idéznek. A szürkés-zöldes színek nagyobb hangsúlyt kapnak, ezek használatával az alacsonyabb és magasabb térhatás elérése volt a cél. Ez a szürkés tónusú díszítés XVI. Lajos korabeli stílusban készült. A pasztellszínek még tovább fokozzák a kellemes hatást. A négy boltíffel elválasztott mennyezeten szárnyas puttók játsza-

nak, kezükben virágfüzért tartva. A boltívek sarkaiban látható medalion képekben görög mitológiai istenek is megfigyelhetők, ők Pán és Dionüszosz gyermekalakban, játékot vagy művészetet szimbolizálnak. Festett atlaszok tartják a boltszakaszokat elválasztó hevedereket.

A tárlókban megtekinthető Schönvisner István régészprofesszor kézzel írt várostörténeti monográfiája Savaria–Szombathely történetéről (1791), valamint ennek nyomtatott változata. Különleges, hogy a monográfia abban a városban található, amelyről szól. Géfin Gyula kanonok és teológiai tanár naplója a Romkerben végzett ásatások történetét örökíti meg (1938–1943). Az ásatások során előkerült mozaikokból és faltöredékekből is van kiállítva néhány darab.

A Székesegyházat ért háborús pusztítás (1945. március 4.) eredeti fényképfelvételei láthatók a falakon, pontosan nyomon követhető a támadás előtti és utáni állapot, továbbá az újjáépített Székesegyház. A Sala Terrena terme nem szenvedett komolyabb sérülést, de akkor a termet bezárták. Az azt követő több mint negyven év alatt – voltak ugyan próbálkozások – nem sikerült megnyitni a termet. A fordulat a nyolcvanas évek második felében következett be, amikor döntöttek az ismételt megnyitás mellett. 1988-89-ben restaurálni kellett az erősen lepusztult freskókat.

1990 januárjában a Sala Terrena újra megnyílt a látogatók előtt, és négy római köemlék visszakerült a terembe. 1991-ben kisebb termekkel is bővült az Egyházmegyei Múzeum, így már négy teremben kapott elhelyezést a gyűjtemény. A tárlókban megtekinthető értékes kódex, ősnymtavány, régi nyomtatvány, ezek Szily és Herzán püspökök könyvtáraiból kerültek át. A Salzburgi Missale kódex, mely a XV. század idején készült; A Pontificale Ro-

Püspöki süveg
Bishop's mitre

manum 1668-ból; A Missale Romanum 1714-ből, és még számos gyönyörű darab.

A kincstárban kapott helyet Szily püspök ornátusa, melyet Mária Terézia királynőtől kapott. Rokokó stílusban, fehér selyem alapon aranyhímzéssel, zöld, kék, piros és violaszínű hímzett levelekkel és virágdíszekkel (miseruha, dalmatika, pluviale, stóla, manipulus, gremiale, infula). A hagyomány szerint a királynő saját kezűleg hímezte és adta át a püspöknek, a szombathelyi egyházmegye felállítására alkalmával. Gyönyörű egyházművészeti munkákkal is gazdagodott a gyűjtemény, ezek magyar és külföldi mives darabok. Gótikus, barokk, klasszicista, neoreneszánsz, neobarokk kelyhek, ostyatartók és úrmutatók. Említendő még a tűzzománc és porcelánképekkel díszített kelyhek. Sok szép ereklyetartó közül kiemelendő a Szent Kereszt ereklye, melyet VII. Pius pápa ajándékozott Herzán Ferencnek, Szombathely második püspökének 1800-ban. A Szent Korona egy másolata is becses darabja a múzeumnak. Még színesebbé teszik a kiállítást a miseruhák és a püspöksüvegek (XVIII–XIX. század). A püspöksüvegek szalma alapra készült gobelin tulipánokkal, szegfűkkel, gránátalmákkal és rózsákkal díszítettek. Vörös selyemalapra applikált zöld selyem mintázatra felrakott szalmadíszítés virág- és alakos motívumokkal. Kompozíciójuk és kidolgozásuk művészi.

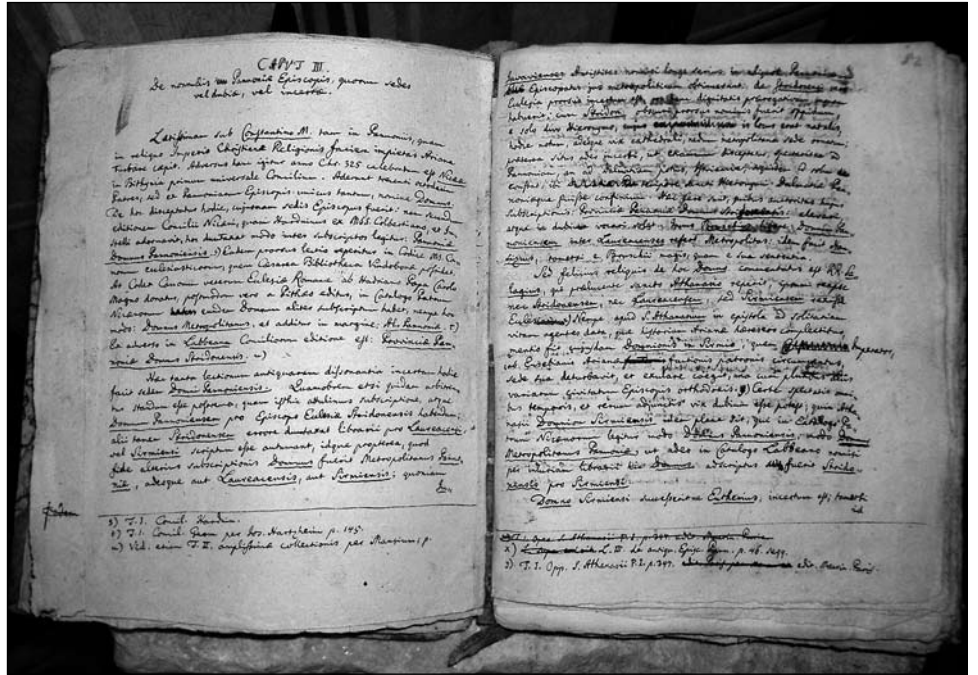
2006 augusztusában a Szombathelyi Egyházmegye kormányzását dr. Veres András vette át. Az új főpásztor sürgetőnek látta a Püspöki Palota belső felújítását. Az Egyházmegyei Múzeum és Kincstár életében is fordulat következett, mert a palotával együtt a múzeum kisebb termei is új festést, szép

stukkódíszítést kaptak, ezért volt zárva 2006. november – 2007. július között.

A felújítást követően 2007. augusztus 1-jétől vártuk a látogatókat új vezetővel. A múzeumba is beköszöntött a modern idők kora, ennek megfelelően a technikai eszközök kiépítése volt az első feladat. A telefon, számítógép Internet hozzáféréssel ma már nélkülözhetetlen munkaeszköz. Egy kulturális intézmény sem tud napjainkban ezek nélkül megfelelően és haté-

szepemberi kezdeményezésünk. Minden helyi általános iskola, gimnázium és szakiskola meghívót kapott a Sala Terrena-ba (e-mail-ben) rövid ismertetővel a gyűjteményről. Ez a kezdeményezés sikeresnek bizonyult, mert szép számmal jöttek diákok és velük együtt a tanárok is.

Az állandó kiállítás mellett időszakos kiállításban is gondolkodunk, szeretnénk a szebbnél szebb miseruha gyűjteményt kiállítani.

Schönvisner István: Savaria - Szombathely várostörténete. Kézirat, 1791

István Schönvisner: The history of the town of Savaria – Szombathely. Manuscript, 1791

Fotók – Photos: Kovács Géza

konyan működni. Így már lehetővé vált a bejelentkezés telefonon és e-mail-ben is. Kirándulók, zárandó- és iskolai csoportok jelentkeztek, mielőtt elérhetővé váltunk. Ezentúl a többi múzeummal is egyszerűbb, gyorsabb lesz a kapcsolattartás. Az eszközöket teljes egészében a püspökség finanszírozta. A nyitvatartási idő is változott. Igazodtunk más múzeumok nyitvatartási idejéhez, ennek megfelelően napi 8 órában várjuk a látogatókat.

A gyűjteményt is bővítettük, szép miseruhákkal, kiegészítőkkal – most csak pár darabbal, tárló hiányában. Ki kell emelnünk a Savaria Történelmi Karnevál időszakát augusztus végén, amikor is hosszabb nyitva tartással vártuk a látogatókat. Azokra a napokra két főiskolás gyakornokot is hívtunk, akik jó segítségnek bizonyultak. Gyakorlati idejük alatt megismerkedtek a gyűjteménnyel, tárlatvezetéssel, és mindazzal, amit a főiskolán már elméletben elsajátítottak. Az eseményhez és a Sala Terrena terméhez illő korbú római ruhát viseltünk, melynek hagyományát szeretnénk folytatni a következő években is.

Célunk, minél nagyobb körben megismertetni, népszerűsíteni egyházi gyűjteményünket. Ehhez a fiatal korosztályt is szeretnénk megnyerni. „Várjuk a diákokat!” – ez volt

(Múzeumi nyitvatartás a naptári évben május 2-től szeptember 31-ig kedd – szombat 9–17 óra között, hétfő szünnap, vasárnap és ünnepnap zárva. Októbertől áprilisig a múzeum zárva tart. Elérhetőség: Horváthné Simon Katalin múzeumvezető, Egyházmegyei Múzeum és Kincstár, 9700 Szombathely, Berzsényi tér. 3. Tel.: 94/317-929 [csak a nyitvatartás időszakában], e-mail: muzeum@martinus.hu egész évben.)

Lásd még – See also: Hátsó borító – Back Cover

The Sala Terrena of Szombathely, the First Lapidarium of Hungary

The first archaeological collection of stones is on the ground floor of the Episcopal Palace in Szombathely, now it is the Diocese Museum and Treasury. The diocese was founded in 1777 and due to the constructions and reconstructions several ancient Roman stone relics were uncovered from the ancient Roman Savaria settlement, which later were arranged for display in the Sala Terrena. János Szily, the first bishop of Szombathely was the first person who took up the systematic collection of fragmental columns, inscriptions, sculptures, coins etc and arranged them for display in 1784. Since then it has been renewed, renovated and rearranged and now it has a completely new, modern look and facilities with a renewed, enlarged exhibition.

Új látnivalók az egri Érseki Gyűjteményi Központ állandó kiállításában

Löffler Erzsébet

Gyűjteményünk állandó kiállításáról már beszámoltunk a Magyar Múzeumok hasábjain, így csak néhány új szerzeményünkre szeretném felhívni az Olvasó figyelmét. A káptalan és az érsekség által használt liturgikus tárgyakat, a XVIII–XIX. századi ötvösműveket, miseruhákat és palástokat, liturgikus könyveket bemutató kiállítás most több olyan más típusú műtárggyal gazdagodott, melyek nemcsak színesítik a kiállítást, hanem egyediségük révén is érdekesebbé teszik azt.

Elsőként egy olyan festményre szeretném ráirányítani figyelmüket, mely az egri Líceum kápolnájának felújítás előtti kiürítése során a polcok közötti egyik zugban lappangott, és Erdődy Gábor püspököt ábrázolja, aki 1715-től 1744-ig állt az Egri Egyházmegye élén. A püspök sokat tett egyházmegyéjéért és székvárosáért egyaránt. Nevéhez fűződik többek között a szemináriumi képzés korszerűsítése, valamint az irgalmasok és a trinitáriusok Egerben való letelepítése. Anyagi támogatásával az irgalmasrendiek 1727-ben kórházat alapítottak Egerben. Ő építette a püspöki rezidencia középső szárnyát, melynek tervezője Giovanni Battista Carlone volt, és amit 1732-ben fejeztek be. A püspök portréjának mérete 86 x 112,5 cm. A képet nem szignálták, így nem azonosítható pontosan, hogy ki festette azt. A több évtizedes por, amely ráakodott, élvezhetetlenné tette színeit, és a hordozóvászon is megrogyott, számos helyen kiszakadt, sőt egy helyen szándékos rongálás nyomai látszottak rajta. A tisztítás és a helyreállítás után kiderült, hogy a püspökről készített, Eger különböző intézményeiben kiállított négy ismert portré mindegyike ugyanattól a mestertől származik. Egészen különleges a karing alsó csipkedíszítményének és mandzsettájának megfestése, mely mind a négy képen ugyanazon aprólékossággal, sőt ugyanazzal a mintával készült. Érdekessége továbbá a képnek, hogy az ékszerek – a mellkereszt és a gyűrű –, melyeket a püspök visel, gyűjteményünkben megtalálhatóak és azonosíthatóak.

Még több meglepetéssel szolgált Eszterházy Károly püspök 75 x 92 cm-es szintén ismeretlen festő által készített olajportréjának restaurálása. A főpap 1761–1799 között irányította az egyházmegyéjét. Ő építette a Líceumot, ahol tervei szerint négyfakultásos egyetem működött volna, ehhez azonban nem kapta meg a szükséges uralkodói engedélyt. A nagyszerű épületet a kor legkiválóbb művészeivel díszítette ki, 16 ezer

Ismeretlen festő: Erdődy Gábor püspök
Unknown artist: Bishop Gábor Erdődy

kötetes könyvtárat és korszerű obszervatóriumot rendeztetett be benne. Eszterházy tovább folytatta a püspöki rezidencia és a Szeminárium bővítését. A portré restaurálása során derült ki, hogy a festményt az idők során olyan mértékben átfestették, hogy számos részlete teljesen különbözött az eredeti állapottól. Például az átfestett képen, a mellkereszt aranyláncon függött, a tisztítás után azonban kiderült, hogy eredetileg vörös szalagot festettek a lánc helyére. A ruha színe, redőzete és gombolása, valamint gallérja is eltérést mutatott a két állapotban.

A harmadik érdekes festmény, amely azóta szintén kiállításunk ékessége, egy különleges Jézus Szíve ábrázolás, XVIII. századi olajkép, eredeti funkcióját tekintve oltárkép. Hányattatott sorsát bizonyítja, hogy az idők során még a méretét is megváltoztatták – nyilván új elhelyezést kapott, ezért a kép felső részét ki kellett toldani. Eredeti mérete 103 x 157 cm volt, ezt 105 x 163 cm-re „nagyították”. A restaurálás során eredeti méretét kapta vissza. A kép szimbolikus ábrázolás, mely a XVIII. századi Jézus Szíve kultusz részeként értelmezhető, azonban ikonográfiailag nagyon

ritka. A kép középpontjában Jézus dicsfényvel és töviskoszorúval körülvelt szíve látható szentségtartóban, amelyet hét angyal tart. A szívből Isten szeretetének lángjaitól övezve kereszt emelkedik ki, fölötté egy gyöngyöt tartalmazó kagyló, ami a Szep-lőtelen Fogantatás szimbóluma. A szentségtartót Krisztus öt sebéit szimbolizáló öt rózsza, valamint a Mennyei Jeruzsálem drágakövei és gyöngyei díszítik. A kompozíció tetején a Jézus monogram látható kereszttel és a keresztre feszítés szögeivel.

A képek restaurálását Verebes Dóra restaurátor végezte, a kereteket Pázmándi Sándor állította helyre, illetve a Jézus Szíve kép új keretét Dobesch Pál készítette.

New Acquisitions in the Permanent Exhibition of the Archiepiscopal Collection Centre in Eger

The Archiepiscopal Collection in Eger was enriched with several new acquisitions, of which 3 paintings are especially worth mention-

Jézus Szíve ábrázolás, XVIII. századi olajkép
Depiction of the sacred heart of Jesus, 18th century oil painting

Ismeretlen festő: Eszterházy Károly püspök
Unknown artist: Bishop Károly Eszterházy

ing. The first one is a portrait of bishop Gábor Erdődy who was the head of the Eger Diocese between 1715 and 1744. It is highly interesting that the jewels (pectoral cross, ring) worn by the bishop in the picture can still be found in the collection. The restoration of the second painting had even more surprises in store. It is the portrait of bishop Károly Eszterházy who run the diocese between 1761 and 1799. Eszterházy was the prelate who established

the famous Lyceum and wanted to expand the school into a university. According to the restorers the painting had been totally painted over so the original colours were slightly modified. The third painting is an interesting 18th century Heart of Jesus depiction which may have been part of an altar piece. The picture is a symbolic depiction which can be conceived as part of the Sacred Heart of Jesus-cult prevalent in the 18th century.

Félig kápolna, félig kiállítás Mindszenty József a Szent István Bazilikában

Kovács Gergely

Magyarország emigrációba kényszerült nagyjai általában írásaikat hagyták örökül az emléküket ápoló otthoniakra, tárgyi hagyatékukat csak ritkán sikerült hazamenten-

ni üldöztetésük elmúltával. A Magyar Nemzeti Múzeum szilikátgyűjteményének becses darabja II. Rákóczi Ferenc két, Törökországban használt üvegpohara, az állandó történelmi kiállítás féltett kincse a rodostói ház bútorából hazakerült karosszék és gyertyatartó. Mindszenty József bíboros, herceg-

prímás, esztergomi érsek gazdag hagyatékából sokkal több megmaradt annál, mint amit a Bécsben bekövetkezett halála pillanatában remélni lehetett volna. A hagyaték idehaza eddig soha be nem mutatott darabjaiból reprezentatív időszakos tárlat nyílt a budapesti Szent István Bazilika kincstárá-

A fénykép 1946 márciusában készült, az itáliai magyar menekülttáborok látogatásakor (Magyarországi Mindszenty Levéltár) (The photo was taken in March 1946, while visiting the Hungarian refugee camps in Italy (Hungarian Mindszenty Archives))

ban. Sok olyan szakrális tárgyat láthatunk közelről, ismerhetjük meg kialakulásának és használatának módját, amely a laikus számára nem magától értetődő. A relikviákon keresztül megelevenedik a bíboros történelmi szolgálata is.

Mindszenty József történelmi szolgálata

Mindszenty bíboros életútja a Vas megyei Csehimindszenten kezdődött 1892. március 29-én. Az erőteltet németesítés idején, 1942-ben magyarított neve is szeretett szülőfaluját idézi. Iskoláit Szombathelyen végezte, ahol a székesegyház előtti főtér ma az ő nevét viseli. Itt szentelték pappá 1915. június 12-én. Rövid kápláni szolgálat után a fiatal tehetséges lelkipásztort püspöke Zalaegerszegré, a szombathelyi egyházmegye második legnagyobb városába rendelte hit-tanárnak. A korabeli általános elvárásoknak megfelelően kulturális és politikai vonalon bekapcsolódott a megyeszékhely közéletébe: tagja lett a képviselőtestületnek, és vállalta a vármegyei hetilap szerkesztését. A forradalmi változások miatt 1918-ban a Zala megyei papság kérésére bekapcsolódott a keresztény meggyőződésű választópolgárok szervezésébe, és irányította a szabad választásokra történő felkészülést. A hatalom önkényes eszközökkel megakadályozta ezt a munkáját: letartóztatták, kiutasították a megyéből, és végül szülőfalujában házi őrizet alá helyezték. 1919 augusztusában a zalaegerszegi hívek képviselőtestülete egyhangú határozatban őt kérte plébánosának. Negyed századon át vezette Zalaegerszeg hitéletét,

a rábízott templom mellett ma egészalakos szobor és a tér elnevezése őrzi az emlékét. Jó szervezőkészségének és elhivatottságának köszönhetően, mint apátplébános páratlan vallási és kulturális fellendülést hozott városának: kolostorok, kultúrházak, iskolák, folyóiratok, önkéntes szövetkezetek és segítő egyletek sora köszönhetné neki a megvalósulását. Részt vállalt a Göcseji Múzeum létrehozásában is. Lelkipásztori sikerei hatására főpáztora 1927-ben kinevezte egész Zala megye püspöki biztosává.

Első közismert történelmi szerepvállalásakor Mindszenty József már veszprémi püspök volt, ilyen minőségében fogalmazta meg 1944 októberében a Dunántúl Főpásztorainak Memorandumát, melyben a háború azonnali beszüntetését, a főváros és a Dunántúl megkímélését követelte a hazaáruló nyilas kormánytól. A következmények nem maradtak el: őt és a memorandum egy másik aláíróját, a székesfehérvári püspököt elhurcolták, és börtönbe, majd házi őrizetbe vetették. Az élete először forgott komoly veszélyben. Egy év múltán, 1945 októberében őt választotta ki XII. Piusz pápa az esztergomi érseki szolgálatra. Hercegprimási tevékenységét rendkívüli buzgóság jellemezte. Rengeteget utazott az országban, hogy minél több közösséget felkeressen, és megerősítsen. Kezdetben csak a jó híret, később a szabadságát és az életét kockáztatta, amikor hívei és magyarjai védelmére kelt. Segítette az éhező budapestieket, a jogfosztott svábokat, az elüldözött felvidéki és üldözött délvidéki magyarokat, kiállt a hadifoglyok, a politikai foglyok, a kirúgott tisztviselők és családjaik, az egyházi iskolák növendékei – minden üldözött érdekében. Képviselte és védte az alapvető emberi és vallási szabadságjogokat. Valódi szabadsághőssé vált, nem is került el őt a magyar szabadsághősök

korszakról korszakra megisméltendő sorsa. 1948 karácsonyán az esztergomi primási palotából hurcolta el az ÁVÓ. A palotát övező tér ma szintén az ő nevét viseli. Az Andrássy út 60-ban megkínózták, a Markó utcában koholt vádak alapján életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Börtönevei nagy részét a Conti utcai fegyházban töltötte.

A bíborost az 1956-os forradalom szabadította ki rabságából, négy rövid nap alatt ennek a fiatalos szabadságküzdelemnek az egyik kimagasló jelképes személyisége lett. Híres rádiószózatának a jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint azok a későbbi rágalomok, amelyek a beszéd tartalmát próbálták meghamisítani. November 4-én a bíboros az amerikai követség félrabságába menekült, és a rákövetkező tizenöt év alatt egyre jobban megöregedett, egészsége is megrendült. Teljesen leírták őt, személyét Magyarországon a rágalomok után kötelező hallgatás övezte. Az utolsó történelmi jelentőségű meglepetést 1971 és 1975 közötti emigrációs munkájával okozta, amikor bejárva az egész világot, megerősítette a reményvesztett magyar közösségek keresztény hitét és nemzeti öntudatát. Világi és egyházi részről széleskörű tisztelet vette körül, amely külföldön halála után megbecsültté tette az emlékét is. Idehaza a rendszerváltozást követően rehabilitálták. Életművének tudományos feldolgozása még várat magára. Tisztelete egyházi körben jelentős, szentté avatási eljárása 1994 óta folyamatban van.

Mindszenty József hagyatéka

Mindszenty hercegprimást 1949-ben többek között vagyonelkobzásra ítélték, de elkobozni nem sok mindent tudtak, magánvagyonra ugyanis nem volt. Az anyagi javakat világlele-

Mindszenty József bíbornoki kalapja, 1971 – The hat of cardinal József Mindszenty, 1971

tében nemes célok megvalósítására vagy a szegények támogatására fordította. 1972-ben hasonló céllal létrehozott egy alapítványt. 1975. május 6-án bekövetkezett halála után általános örökösként a Mindszenty Alapítvány vette át Emlékiratainak jogait és a hagyaték gondozását. Közeli munkatársai néhány emléket megőriztek a maguk számára, de a hagyaték nagy része együtt maradt. A tárgyakat kezdetben egy régi plébánia-épületben őrizték, később egy bérlakásban helyezték el. Első bemutatásukra 1985-ben került sor, amikor a bíboros ideiglenes nyughelye, a máriacelli kegytemplom szomszédságában Mindszenty Múzeumot hoztak létre.

Az ereklyés oltárkő
The altar stone with relic

Két helyiség fogadta be a bíboros használati tárgyából és a neki ajándékozott tárgyi emlékekből álló kiállítást. A hagyaték 1994-ben az alapítvánnyal együtt tért haza. 2002 óta a becses tárgyak kisebbik része az esztergomi Mindszenty Emlékhelyen látható, erről a multimédiás kiállításról 2004-ben már beszámoltunk e lap hasábjain. A teljes hagyaték itthoni kiállítására akkor nem nyílt mód, ezért a tárgyak nagy részét az esztergomi primási palotában raktározták. A 2008. május 31-ig látogatható Szent István bazilikai tárlat – Magyarországon először – az esztergomi kiállításból kimaradt tárgyak válogatott anyagát mutatja be.

Önmagában a kiválasztott helyszín is érdekes, a Bazilika déli toronyszobája, ahol a nyolcvanas évek végén került sor a kincstár kialakítására. Azóta némileg leromlott az installáció állaga, és a kiállított anyagon is szeretett volna változtatni a Bazilika vezetősege. Szívesen fogadták tehát a Mindszenty Alapítvány kezdeményezését, hogy a szeptemberi Városmiszióra olyan új, érdekes tárgyak kerüljenek a kincstár legnagyobb tárlóiba, melyek a templomhoz ezer szállal kötődő főpásztor, Mindszenty József emlékét idézik.

A három átrendezett tárló közül a közép-

ső általános és összefoglaló, míg a két szélső tematikus egységekre bontható. Egy festett selyem magyar zászló és Schmidt Béla „A hazájáért engesztelő Mindszenty” című 1977-es festménye keretezi a belépővel szemközt tárlót. A nagyméretű olajfestmény érdekessége, hogy az utóbbi időben a különböző másolatok révén ez a kép a bíboros ikonjává vált. Az elmélyülten imádkozó főpapat 1973-ban egy oltár mögé bújtatott fényképész örökítette meg, egy paparazzo, a festmény az ő fényképe alapján készült. A fő-tárlóban csupa jelképes tárgy kapott helyet. A teljes bíbornoki öltözék díszje az ausztrál hívektől ajándékba kapott ezüst opálkőves mellkereszt. A többi ajándékba kapott mellkereszt ma az Esztergom-Budapesti Érsek-ség tulajdonát képezi. Megmaradásuk annak köszönhető, hogy a történelmi érzékkel megáldott alapítványi kuratórium nem szó szerint teljesítette a végrendeletben foglaltakat. Ahelyett, hogy a tárgygyűttest eladta volna, és az árát szétosztotta volna a szegények között, más forrásból teljesítette a Mindszenty bíborostól örökölt jótékony-

ket idézi. A tárló közepén posztamensre állítottuk a hercegprímás halotti maszkját, mellé pedig a hagyaték számos gyertyaemléke közül azt a húsvéti gyertyát helyeztük, melyet 1975. május 6-ig, a halála pillanataig használtak a Pázmáneumban. Itt kapott helyet az a nagyméretű, gazdag színvilágú Szent István millenniumi gyertya (az államalapító szent király születése millenniumára, 1972-re készült), amely magyar középiskolások ajándékaaként került a bíboroshoz, és amely egyedüli díszje volt bécsi ravatalának. De hogy ne legyen gyászos hangulata ennek a kiállításrésznek, a remény zöld színe jelenik meg a bronz arc-más alatt, és a fotótechnika segítségével a harminckét éve eloltott húsvéti gyertyát is újra lángra lobbantottuk.

Az oldaltárlók egyikébe további főpapi jelvényeket válogattunk: bojtokkal díszített bíbornoki kalapot, selyemsapkát, díszövet, és a kevés megmaradt püspöksüveg egy-két. Itt látható egy latin zsolozsmáskönyv mellett a VI. Pál pápától kapott rózsafüzér, és az a töltőtoll, amellyel a bíboros a Bazi-

A hercegprímás ún. kánontáblája
The so-called canonical tablet of the cardinal

kodási kötelezettségét. Érdekes, hogy a díszesebbnél díszesebb főpapi jelvények közül egyet sem használt a hercegprímás. 1956 és 1975 között mindig ugyanazt az egyszerű mellkeresztet viselte, amely a szabadságharc négy napja alatt függött a nyakában.

A főpapi öltözék mellé klasszikus bíbornoki bőrcipőt helyeztünk, azt, amelyben 1945 és 1948 között az országot járta. A bíboros ruha párja egy zöld habselyem miseruha, ezt már Bécsben, a Pázmáneumban használta a bíboros. A hozzátartozó miseing sordíszje a magyar nemzeti színe-

likához közel eső amerikai követségen az Emlékiratait megírta. A harmadik tárló különleges tárgyakat őriz. Középen jelképes oltárt képeztünk, hogy ráhelyezhessük azt az oltárkövet, melyet a szabad ég alatt bemutatott szentmisek alkalmával használt a hercegprímás. Ahogy a templomok oltárai-ba, ebbe is ereklyéket rejtettek el, megidézve az ősegház katakombai szükségoltárait, a vértanúk sírjait. A két ún. kánontábla kétszeresen is érdekes. A szentmise néhány latin szövege olvasható rajtuk, közöttük az átváltoztatási rész kánonjéé, innen

ered a neve. Az 1960-as évek végéig minden katolikus oltáron ilyen kánontáblákat lehetett látni. A kiállított darabokat 1956. november 4-én a Bazilikából vitték be a bíborosnak az amerikai követségre, hogy a mindennapi szentmisemondáshoz felállított házi asztaltartárán elhelyezhessék.

A hagyaték egyik legnagyobb egysége az ajándékba kapott kelyhek együttese. A kilenc megmaradt műtárgy közül kiemelten, a jelképes oltárra helyezve mutatjuk be a bécsi Pázmáneumban használt címeres kelyhet, liturgikus tartozékaival együtt (kehelykendő és kehelyfedő; a kehelytakaróból a kicsi oltár számára ún. antependiumot, oltárelőt imitáltunk). Közvetlen közelében a VI. Pál pápától kapott ametisztekkel és rubinkövekkel kirakott Krisztus-domborművel ékes arany kehely látható.

Ha nem is a kincstáron belül, de az előcsarnok átelleni oldalán lehetőség nyílt egy másik jeles műalkotás, Alberto Ceppi „A XX. század keresztjeire feszített Mindszenty” című, 1982-ben bronzból és vasból készített szoborkompozíciójának bemutatására. A már több helyen rozsdásodó alkotás restaurálása során derült ki, hogy az eredeti vasfelületeket itt-ott barna festékkel látta el a művész, éppen a rozsdásodás megidézésére. A szögesdróttal még plasztikusabbá tett börtönrács, rajta a horogkereszt és a sarló-kalapács – mint XX.

Alberto Ceppi 1982-ben készült szoborkompozíciója a kiállításban

The sculpture composition made by Alberto Ceppi in 1982, in the exhibition

Fotók – Photos: Kovács Gergely és Domokos Mónika

*VI. Pál pápától 1970-ben ajándékba kapott kehely
The chalice presented by Pope Paul VI. in 1970*

századi vas keresztet – hordozófelületéből aranyos ragyogásával kiemelkedik a bíboros bronz alakja, modern miseruhába burkoltan, püspöksüveggel a fején. Alatta vitrinbe helyezett fényképtábló idézi fel a boldogemlékű főpásztor bazilikai szolgálatának néhány állomását.

A kiállítás rendezése kettős tapasztalattal járt. Egyrészt kiderült, hogy bár a hagyaték viszonylag teljesnek mondható, a sok vándorlás miatt a tárgyakra vonatkozó adatok jelentős része elveszett, ezek rekonstrukciója volt a legnehezebb feladat. Másrészt tapasztalhattuk, hogy milyen varázsa van a bíboros használati tárgyainak. Éreztük ezt már a tárlók berendezése során, de különösen akkor, amikor az első látogatók beléptek a nyolcszögletű helyiségbe. Volt, aki letérdelt, volt, aki imádságba mélyedt. Külföldi zarándokok még a tárló üvegét is megcsókolták. Megható visszajelzéseket kaptunk arról, hogy az átrendezés óta ez több mint egy kincstár, több mint egy kiállítás. Hangulata, lelkisége van – mondták – „olyan, mintha egy kápolnában járnánk”. Megható élmény volt ez a találkozás. Találkozás a bíboros élő emlékével, tiszteletével, amely életre keltette a halott tárgyakat. Latin sírfelirata jutott minderről az eszembe, Mind-

szenty hercegprímás sorsa, amely sok történelmi szabadsághősünk sorsához hasonlít: *Vita humiliavit, mors exaltavit* – Az élet megalázta, a halál felmagasztalta.

Lásd még – See also: Képmelléklet IV.

Partly Chapel, Partly an Exhibition József Mindszenty at the Szent István Basilica

Most of the great Hungarian figures living in exile, far from their native country, have left their writings as a bequest of their lives, but fortunately a remarkable part from József Mindszenty's everyday objects have been preserved after his death in Vienna. The Treasury of the Szent István Basilica in Budapest has arranged a temporary, representative exhibition of Mindszenty's bequest. Several of the sacral objects are really special and their use and function are not so obvious for visitors, although they are considered sacred as well as sacral. The exhibition evoked an enormous respect and attraction in people who truly believe and admire his life and work. From the beginning of his career as a priest he dedicated his life to the improvement of cultural, political as well as spiritual life in Hungary. After the Second World War he was considered as an enemy, was persecuted, tortured and imprisoned. He became a leading, symbolic figure of the revolution in 1956, and as a consequence, he was forced to leave his country, but even later he did his best to promote the cause of Hungarian liberty and democracy, making him an outstanding personality. After the fall of Communism his work and life has been rehabilitated. His bequest is yet to be studied and processed. Although he did not have any valuable properties, the collection of his bequest is indeed invaluable. After having been returned to Hungary in 1994, it was preserved and partly exhibited in Esztergom. The new exhibition in Budapest will be open until May 2008, but it has become very popular so far, attracting many people who wish to worship his memory.

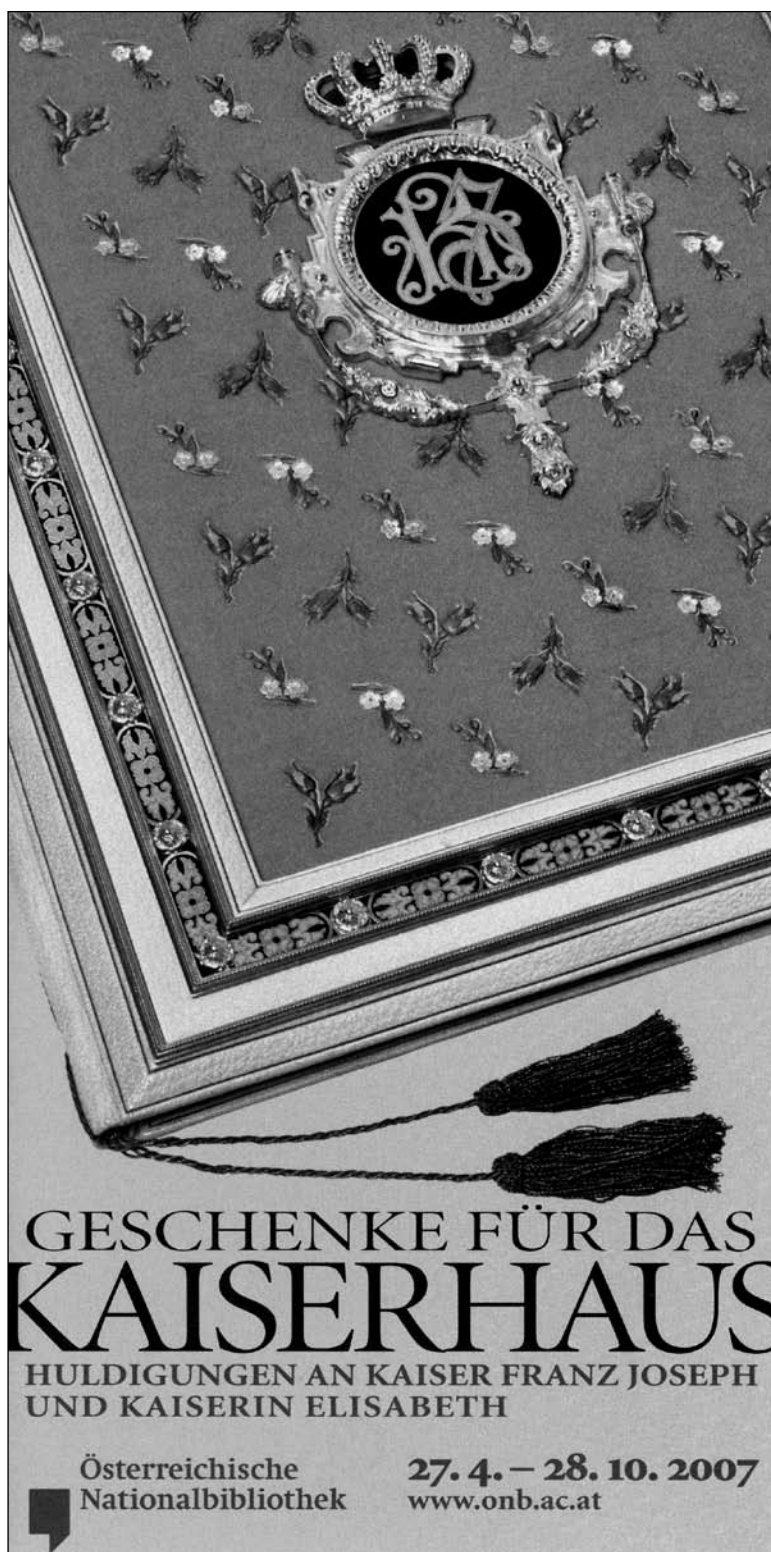
Nemzetközi kapcsolatok

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár kiállításáról

Kreutzer Andrea

A bécsi Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek, ÖNB) dísztermében, a Prunksaalban 2001 tavaszán a magyar millennium alkalmából közös kiállítást rendeztünk a bécsi magyar Collegium Hungaricum szervezésében „Császár és király. Történelmi utazás: Ausztria és Magyarország 1526-1918. – Kaiser und König. Eine historische Reise: Österreich und Ungarn 1526-1918.” címmel. Időszaki tárlat volt, csak magyar és német nyelvű katalógusaiban és emlékezetünkben él tovább.

Most, 2007-ben az ICOM nemzetközi konferenciája nyomán Bécs, az otthont adó város a szó szoros értelmében kiállításokba öltözött. Ingyeneknek szánt ritka csemegék és jól installált biztos sikek látogathatók városszerte. A programajánlatban szokás szerint szerepel az Osztrák Nemzeti Könyvtár kínálata is. Első pillantásra csak a becsalogatónak szánt molinón és a szóróanyagon egyaránt feltűnő díszes kötéstábla vonja magára a figyelmet: a címből – „*Geschenke für das Kaiserhaus. Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth*” aztán az is kiderül, hogy egy általunk is anno kedvelt és használt, változatos dokumentumtípus: a hódoló feliratok (Huldigungsadressen) csoportjából válogatott a kiállítás kurátora, dr. Ulla Fischer-Westhauser történész. Az 1835-ben Ferenc császár által alapított, 1921-ig a Habsburg-család magángyűjteményét képező Fideikommissbibliothek ma az ÖNB egyik kőgyűjteménye, a Bildarchiv része, hasonlóképp a Huldigungsadressen is. Megszólítva érezzük magunkat, hiszen a hajdani kiállítási team magyar levéltári delegátusa volt évtizedek óta az első, aki komoly kutatást végzett a mintegy 3.500 darabot

*A katalógus címlapja
The cover of the catalogue*

számláló hódolóirat-anyagcsoportban, s kimutatta, hogy mintegy 1/3-a természetesen ennek is magyar vonatkozású. Nosztalgia? Kíváncsiság az akkor annyi

megszorítással használható térben rendezett új tárlatra? Mindez közrejátszik abban, hogy bemegyünk a kiállítást megnézni.

Ausztria legnagyobb barokk könyvtártermében az alapinstalláció, a két vitrin-típus változatlan adottság. Első harmadában a Lázár-féle Tabula Hungariae társaságában most szellemi világörökséggé választott Tabula Peutingeriana másolatlapjait környezően a könyvtár által birtokolt ritkaságok facsimilái szerepelnek. Az időszaki tárlat kétnyelvű (angol és német) főszövege már egy más világba vezet. Habos Sissi-vagy babarózsaszín árnyalatban úszik a kísérőszöveg, az összes tabló, ahol nagytöltött fotók és mellékszövegek kapnak helyet. Ahhoz képest, hogy egyáltalán valamilyen plusz színért annak idején mennyit harcoltunk, meglepő... de végül meg lehet szokni.

Megtudhatjuk, hogy a hódoló iratok „a dunai monarchia utolsó korszakának hallgatag tanúi, amelyek különleges iparművészeti kivitelezésük és többnyire szigorúan formális tartalmuk alapján érdekes bepillantást engednek koruk kulturális és társadalompolitikai szervezetébe”. Az alattvalók a középkor óta az alkalmasnak ítélt helyzeteket kihasználták az államfővel, közvetlen környezetével és a közigazgatás, valamint a katonai vezetés befolyásos (vagy annak vélt) képviselőivel való ünnepélyes formájú verbális vagy írásos kommunikációra, hódolatuk, hűségük

és hálájuk kinyilvánítására. Az uralkodó, a dinasztia szerencsés eseményeit, ünnepeit emberemlékezet óta közfelkiáltással megszavazott ajándékokkal, hódoló nyilatkozatokkal övezték. Egy magasabb látogatás alkalmából minden elképzelhető (és ma már elképzelhetetlen) módot megragadtak

a tisztelgésre: üdvözlő beszédek sora, különleges ajándékok, diadalkapu, felvonulás, előadás, díszlakoma, különleges gasztronómiai kunsztok és más hasonlóak.

Az egyszerűbb „hűségnyilatkozatok” az idők folyamán hatalmas változáson mentek keresztül. A XIX. század elején a kancellárián keresztül benyújtott hódoló irat díszes külsejű, bőrbe kötött, féldrágakövekkel, ezüstözéssel-aranyozással ékesített műremekké alakult, amelyet a század második felére a kézműipari lehetőségek fejlődése révén a kevésbé notabilis társadalmi csoportok is megengedhettek maguknak. A kor szokása alapján a császári család meghatározott személyei születésnapjuk, házasságuk, hivatalos és magánéleti jubileumok, vagy nevezetes események alkalmából a legkülönbözőbb társadalmi egyesületektől, testületektől, rétegektől, de egyes személyektől is kaptak díszes kivitelű, ötletesen megvalósított hódoló iratokat. Ezekben a tartalom erősen másodlagos szerepet játszott: a gesztus és a „külsín” számított, a mappa, a henger alakú tok, a kazetta- vagy könyvforma, az iparművészeti műremek, amelybe foglalva el lehetett az általában pergamenre rótt dokumentumot helyezni. Nemzeti és vallási kisebbségek keresték a jelen vagy jövő uralkodó és hitvese kezét, mai szemmel megmosolyogtató alkalmakat találva és megragadva erre. Pompázatos külsőbe öltöztetett beadványaik révén – az elfogadott társadalmi szokás szerint – különböző előnyöket, elismeréseket vártak a „célszemélytől”, általában nem is reménytelenül. A talpnyalásra különösen alkalmas volt egy-egy jeles évforduló, uralkodói látogatás; félreértések elkerülése végett a meglátogatott tartományok közigazgatási egységeitől, megyéitől, a megtisztelt intézményektől el is várták ezt, ha érintette őket a császári-királyi, főhercegi vizitáció.

Példának okáért, amikor 1905-ben az idős Ferenc József a pilseni Skoda-művekhez érkezett, a vállalat vezetői a legmodernebb bécsi művészeti irányzatot képviselő művészeti kivitelű apró ládában elhelyezett cirkalmas dokumentumban biztosították hűséges alattvalói alázatukról. 1879-ben, amikor a császári pár ezüstdiadalját tartotta, a bukovinai Csernovic görögkeleti egyháza emblematiszta ábrákba foglalt kis képecskékkkel, ezüst sarokveretekkel díszített borítójú pergamenlapokon gratulált az eseményhez. Az 50. uralkodói évforduló (1898) alkalmából Bécs városa páncélos vitézzel ékesített henger alakú tokban

nyújtotta át elmaradhatatlan nyilatkozatát. 1908-ban, tíz évvel később ugyanily alkalmából köszöntötte Ferenc Józsefet a bécsi egyetem egy visszafogottan elegáns okirattal. A trónörökös, Rudolf főherceg és Stefánia belga királyi hercegnő 1881-es házasságkötését hasonlóan nagy ováció övezte, ezt tükrözi például a romániai Sulina polgárai által küldött címerekkel, apró képekkel agyondíszított kötéstáblájú felköszöntés, ugyanekkor azonban a bécsi állatvédő egyesület is üdvözölte az ifjú párt. De nem feledkezhetett meg a nagy árvíz után az újjáépítés során nyújtott legmagasabb támogatásról Szeged városa sem, amelynek testületei több iratban, sőt egy fényképalbummal is kifejezték hálájukat. Alkalmat szolgáltatott még iskolanyitás Szarajevóban, új vasútvonal átadása, de hála járt a Legfelsőbb Hadúrtnak és képviselőinek a szemlék során a különböző katonaiskoláktól is.

A kiállítás e tényleg szemet gyönyörködtető anyagcsoport 86 legszebb darabját igyekezett bemutatni. S bár rendezője szerint „meghatározó többségük a koronatarományokból érkezett”, azok többsége műveszterhez, kivitelezőhöz kötődő bécsi vagy budapesti munka. Elég csak arra gondolnunk, hogy tervezői közt a bécsi szecesszió nagyírú művészei – Otto Wagner, Kolo Moser és a Wiener Werkstätte tagjai – találhatóak, a magyar darabok kivitelezését általában a korszak egyik szintén közzismert cégére, Morzsányi József műhelyére bízták.

A kiállításban azonban a nemes anyagok, műveszterek termékei közt tallózva még szembeötlőbbek a hibák. A meglehetősen sok magyar vonatkozású anyagnál ez esetünkben különösen kirívó. „Csik Szeredán Komitat” vagy „Municipal Abany-Torna Vármege” elég érdekes meghatározás, és hasonlóval jóformán az összes vármegegyénél találkozunk. Az ismeretlen fotográfusról kiderül két mondattal lejjebb, hogy Klösz György személyéről van szó. Különösen bosszantóak a félreértelmezések, mert sajnos a kísérő kiadványban, sőt a katalógusban is visszaköszönnek, szemünkben erősen csökkentve annak tudományos értékét, használhatóságát. A szócikkek íróiról, a kiállítást tudományosan összeállító team diszciplináris pályafutásáról utóbbi kiadványnak köszönhetően részletes információkat szerezhetünk – de szignálva egyetlen szócikk sincs. Így nincs kín számon kérni a nemcsak a magyar, de a szláv és a latin nyelvismeret hiányából, nota be-

ne a német darabok félreértéséből (menet közbeni felcsereléséből?) is fakadó tévedéseket, netán korrigálatni azokat, noha a kiállított anyag minősége megérdemelné. Különösen érthetetlen az, hogy ha már a rendezőgárdába nem fért be magyar szakember, akkor legalább lektorálásra miért nem adták át a Bécsben folyamatosan jelen levő magyar levéltári delegátus-történészeknek, a Collegium Hungaricum munkatársainak, vagy a magyar nagykövetség bevonásával bármely magyar közgyűjteménynek? Nem hiszem, hogy ez pluszkiadással járt volna. Érzékeny probléma az is, hogy az addig mellőzött anyagcsoport első feltárását, kutatását bizony magyar levéltáros-delegátus végezte 2000-2001 folyamán, kiállításunk kapcsán. Erről nem esik szó, csak arról, hogy egykori kiállítunkat követően az elismert osztrák kollégák hogyan állították össze az első reprezentatív bemutatót.

A fenti hiányosságok ellenére a kiállítást ajánlom minden érdeklődő figyelmébe. Kívánom, hogy a bosszantó hibák helyett élvezzék az anyag szépségét a lenyűgöző teremben, ingyen módon elandalodva például olyan pikáns díszműveken is, amelyen II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatala alkalmából intéztek Ófelségéhez 1905-ben (a 2001-es kiállításban egy 1904-es hasonló szerepelt) – holott a Nagyságos Fejedelem haló poraiban csak 1906-ban tért haza. Az 1898-as évforduló régóta kedvencünk, természetesen minden lehető alkalmalmmal bemutatjuk magunk is kettősségét (bár itt ez nem így jelenik meg): egyrészt ez Ferenc József trónralépésének 50. jubileuma, másrészt az általa leveretett 1848-49-es szabadságharc is. Hűséges magyar alattvalói mindkettőt kellő szolemmitással ünnepelték, szó se róla. És Ófelségének több hódoló iratot volt alkalma kapni az 1848-as áprilisi törvények uralkodói szentesítésének 50. évfordulója alkalmából...

About the Exhibition of the Austrian National Library

In 2007 thanks to the ICOM conference Vienna literally dressed itself in exhibitions. One of the unique expositions was arranged in the Austrian National Library, presenting admirers' letters and documents written to the royal couple, Franz Joseph I and Elisabeth. Subjects from the Middle Ages tried to exploit occasions of meeting the king and queen or leaders of the military to communicate with them in writing: to emphasise the gratefulness they felt while being in their presence. Occasions of royal events were surrounded by many types of greetings: speeches, presents, parades, performances.

Kiállítások

Szent Imre 1000 éve

A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum millenniumi kiállítása

Smohay András

Korunkban a múzeum a kulturális kommunikáció kitüntetett területének számít. A társadalom széles rétegei számára a kulturális tartalmak közlésének folyamatosan fejlődő hatékony eszközévé vált. Külföldi sikeres példák nyomán az utóbbi évtizedben Magyarországon is nagyszabású kiállítások nyílnak magas látogatottsággal. A múzeumlátogatási szokások változása reményt adhat a kisebb vidéki intézményeknek is magasabb látogatószám elérésére, ismertségük szélesítésére.

A katolikus egyház a rá hagyományozott tanítás őrzőjeként kétezer éves története során folyamatosan megújul, keresve azokat a kifejezési formákat, melyekkel üzenetét a leghatékonyabban juttathatja el a társadalom számára, így a kultúra támogatása évszázadok óta szerteágazó tevékenységének része, mondhatni napi gyakorlata. A kor kihívásaira válaszolva Spányi Antal székesfehérvári megyéspüspök megbízásából 2006-ban Prohászka Ottokár püspök (1905–1927) beiktatásának jubileumán modern installációs technikai eszközöket is felhasználó kiállítás nyílt. A 2006-os jubileumi Prohászka-kiállítás sikere után szinte magától értődött, hogy Szent Imre millenniumán is rendezzen tárlatot a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, hiszen épülete, az egykori ferences rendház a hagyomány szerint Szent Imre néhai szülőhelyén áll.

Szent Imre 1000 éve címmel az Egyházmegyei Múzeum nagyszabású, nemzetközi kiállítása 2007. augusztus 11-én nyílt meg, és november 11-éig volt látogatható.

Szent Imre történeti alakjáról keveset tudunk, azonban országhatárunkon túlmutató kultusza végigkíséri történelmünket. Emlék helyén, az Egyházmegyei Múzeumban nyíló kiállítás témája is tiszteletének évezrede lett. Szent Imre évezredes tiszteletének rendszerező tudományos összefoglalása korábban még nem történt meg. Utoljára a szent

*A kiállítás részlete a kibővített Egyházmegyei Múzeum folyosóján
Detail of the exhibition on the corridor of the expanded Diocesan Museum*

*Szent István és Szent Imre kapcsolatát bemutató terem részlete
The hall presenting the relationship of St. Stephen and St. Emerich*

születésének kilencszázados ünnepségei alkalmából 1930-ban jelentek meg művészettörténeti tanulmányok Szent Imre tiszteletének emlékeiről. A kiállítás előkészítéseként az Egyházmegyei Gyűjtemény 2007. március 24-én a székesfehérvári Szent István Művelődési Házban Marosi Ernő elnökletével egész napos konferenciát rendezett a szent kultuszáról *Szent Imre változó alakja a történelemben* címmel. A konferencia legfontosabb eredménye, hogy Szent Imre ismerete és tisztelete nemzeti történelmünk és identitásunk szerves része. Mai feladatunk ezen ismeretek felelevenítése, megtisztítása, befogadása és továbbadása.

A kiállítandó művek listáját a konferencia előadói kutatásai alapján, az ő javaslataikat követve állítottuk össze. A kiállítás tu-

dományos közvetlen tanácsadói Kerny Terézia, Szilárdfy Zoltán és Bizzer István voltak. A látványtervet Fákó Árpád és Zalavári Tibor készítették, akik Brezina Károly egyházmegyei vagyonkezelővel együtt a tárlat sajátos koncepciójának kidolgozásában is részt vettek.

A kiállításon több mint ötven intézmény és magángyűjtemény, közel százötven alkotásán keresztül mutatjuk be a szent ezeréves tiszteletének változó formáit. Kultuszának hazai és külföldi emlékei a magas művészet kiemelkedő műalkotásaitól a szélesebb rétegek számára elérhető könyvművészeti és grafikai műveken keresztül a zenei és irodalmi alkotásokon át egészen az imakönyvekben őrzött szentképekig megtalálhatók kiállításunkon. A példamutató, széleskörű szakmai összefogás eredményeként létrejött időszaki tárlaton több olyan műalkotással is megismerkedhet a hazai közönség, melyek Magyarországon közgyűjteményben

Az 1930-as Szent Imre Év eseményeit bemutató kiállítási rész
The exhibition section presenting the events of the 1930 St. Emerich Year

Múzeumpedagógiai foglalkozás a kiállításon – Museum education activity in the exhibition
Fotók – Photos: Lakata Pál

még nem voltak láthatók. Az egykori ferences rendház kisméretű celláiban – alkalmazkodva az emlékhely-múzeum sajátos építészeti kialakításához – Szent Imre alakjának változatos megjelenési formáit, legendáját és környezetét, kapcsolatait ábrázoló műtárgyegyüttesek tematikus csoportosításban kerültek bemutatásra. A kultusz sajátos emlékei, mint a fogadalmi képek, vagy a három magyar szent királyt megjelenítő műalkotások külön egységbe szervezve láthatók. A kultusz története szempontjából kiemelkedő jelentőségű 1930-as Szent Imre Év eseményei eredeti kiadványok és dokumentumok mellett nagyméretű fotókon láthatók, valamint korabeli filmfelvételek is megtekinthetők. Külön termekben mutatjuk be Szent Imre sírjának rekonstrukcióját – Bartos György és Szabó Zoltán kutatásai alapján –, és a leg-

fontosabb hazai ereklyéinek alkalmi gyűjteményét is. A modern installációs technikák alkalmazásával dramaturgiai felépített, változatos látványelemekből álló kiállításon a kultusz koronként változó üzenetével találkozási lehetőség nyílik, hogy kulturális értékek befogadásával őrizze és éltesse tovább a szent herceg tiszteletét.

A kiállításához a konferencia kibővített anyagát tartalmazó tanulmánykötet és analógiákkal kibővített, részletes DVD katalógus készül, mely az 1930-as, valamint az Egyházmegye 2007-es Szent Imre Évének eseményeit bemutató dokumentumokat is tartalmazza.

Az Egyházmegyei Múzeum a székesfehérvári Terembura Egyesület tagjainak segítségével korosztályos interaktív múzeumpedagógiai foglalkozásokat szervez. Szeptember

elején általános- és középiskolák számára le-
 vélben ajánlottak a múzeumpedagógiai foglalkozásokat. A foglalkozások során tanulók százai életkoruknak megfelelő feladatokon keresztül, játékos formában ismerkedhetnek meg Szent Imrével. A felnőtt látogatóknak igény szerint továbbra is biztosítunk tárlatvezetéseket.

A Szent Imre 1000 éve című kiállítással reményeink szerint az Egyházmegyei Múzeum feladata és küldetése világossá vált. A múzeum célja az egyetemes érvényű keresztény értékrend közvetítése változatos formában, minél szélesebb körű közönség számára az európai kultúrába ágyazott s a Székesfehérvári Egyházmegyéhez kapcsolódó, főként magyar egyházművészeti alkotásokon keresztül.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

Thousand Years of St. Emerich **The Millennial Exhibition of the Székesfehérvár Diocesan Museum**

The historical figure of St. Emerich is scarcely clear, only a few facts are known about him. His cult on the other hand reaches beyond borders of countries and is an integral part of our history. His cult had not been researched in a comprehensive way before, thus a conference was also organised in March 2007 in Székesfehérvár and on 11 August 2007 the exhibition „Thousand Years of St. Emerich” was opened. In the exhibition the changing forms of the worship of the Saint is presented through 150 works-of-art from several public and private collections. The memory of his cult can be found in masterpieces of Hungarian and foreign masters, in graphics, in literary works and in music as well. Thanks to the modern installation technique the visitor can easily absorb and construe the message of the Saint’s cult, as well as the changing of its meaning in different periods of our history.

Kiállítás Szent Erzsébet tiszteletéről a sárospataki Rákóczi Múzeumban

Löffler Erzsébet

A Katolikus Egyház Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulóját ünnepli. Ebből az alkalomból a 2006. november 19-től 2007. november 19-ig terjedő időszakot Szent Erzsébet évvé nyilvánította. Noha Erzsébet Magyarországon született, kultusza Németországban mindig is sokkal intenzívebb volt, és ma is élőbb, mint szülőhazájában. Az anyagi lehetőségeken kívül ez is magyarázza, hogy második hazájában, Németországban nemcsak egyházi, hanem állami szinten is, a felekezeti hovatartozást figyelmen kívül hagyva történtek a megemlékezések életének különböző állomáshelyein, többek között Eisenachban, Wartburg várában, Marburgban, Erfurtban, Bambergben. Mind Németországban, mind Magyarországon számtalan könyv jelent meg a szentéletű királynő életéről. A szülőváros, Sárospatak is igyekezett méltón megemlékezni az egyetlen olyan magyar szentről, akiről elmondható, hogy az egész világon ismerik, és nagy tiszteletnek örvend.

Hosszú időn keresztül Pozsony és Sárospatak versengtek Szent Erzsébet szülőhelyének rangjáért. Sokáig úgy vélték, hogy Erzsébet Pozsonyban született, mert az életrajzát megörökítő német krónikákban Pozsony szerepel szülőhelyeként, valószínűleg azért, mert a magyar király követei ott adták át jövődő családjának. Ma már semmi kétség nem fér ahhoz, hogy Erzsébet az egykori királynéi birtokon, Sárospatakon látta meg a napvilágot. Alig múlt 4 éves, amikor szülei eljegyezték a thüringiai birodalmi gróf, I. Hermann legidősebb fiával és jövődő örökösével. Az eljegyzést magyar részről II. Endre és Gertrúd királyné németbarát politikája indokolta, az őgrófi család számára pedig megtisztelő volt a magyar királynéval kötött frigy.

1221-ben történt meg a házasságkötés, a menyasszony ekkor mindössze 14 éves volt. Erzsébet nemcsak származása révén szolgálta az őgrófi nemzetség dicsőségét, hanem erényes életével, szentségével is. Számára, mint egy uralkodócsalád női tagja számára az erényesség, jámborság és a jótékonykodás szinte kötelezettség volt, de talán génjei is az életszentségre determináltak, gondoljunk csak az Árpád-ház szentjeinek sokaságára, köztük a közvet-

len hozzátartozók körében három kanonizált unokahúgára. Egy személyben testesíti meg az odaadó, szerető feleség, a jó anya és a férjéhez annak halála után is hűséges hitves mintaképét, aki képes volt Istenért és a szegényekért minden földi vonzalmáról lemondani, és önmagát teljesen kiüresítve Jézus Krisztus szegényeinek odaadni. Ha személyiségét vizsgáljuk, kétségtelenül felismerhetjük benne a ferences lelkületet, azonban Ferenc és Erzsébet között volt egy lényeges különbség. Az előbbi „passzív” módon eldobta magától mindazt a vagyonát, aminek tulajdonosa és élvezője lehetett volna, Erzsébet „aktív szentként” semmi-

ről sem mondott le, csak nem a saját céljaira használta föl vagyonát, hanem nagyon is pazarló módon a szegények megsegítésére fordította azt. Úttörő volt abban a tekintetben is, hogy férjét szerető feleségként is meg tudta valósítani az életszentséget, ez pedig a továbbiakban rangot adott a házasságnak, amely a középkor emberének értékrendje szerint mindig alatta volt az egyházi rend szentségének, illetve a szerzetesi fogadalom szerinti életformának. Úgy is mondhatjuk, hogy az ő példája nyomán az életszentség, mint lehetőség már nemcsak a papok és szerzetesek privilégiuma, hanem nyitva áll a világiak számára is. Egé-

szén ritka, hogy már halála után négy évvel szentté avatták. Kultusza az egész akkori ismert világban szinte azonnal elterjedt, templomok, kórházak épültek az ő pártfogásában bízva, később valamennyi földrészen az egyik legnépszerűbb szentté vált.

A Magyar Nemzeti Múzeum sárospataki Rákóczi Múzeuma méltó kiállítással tisztelgett a város legnagyobb szülőttje előtt, amikor két helyszínen, az egykori *Trinitarius templomból* kialakított *Múzsák Templomában* és a *Rákóczi Vár* termeiben kiállítást rendezett *Szent Erzsébet emlékére*. A kiállítás *Szent Erzsébet* immáron nyolc évszázada tartó *tiszteletét* mutatja be a ha-

zai múzeumokban, könyvtárakban és templomokban őrzött tárgyak segítségével, ami kiegészül néhány, a Szent Erzsébet kultusz egyik fellegréből, Kassáról származó műtárggyal.

Ábrázolásai közül leggyakoribb, amint alamizsnát oszt, és mivel nincs lehetőség valamennyi műalkotás bemutatására, két gyönyörű alkotásra szeretnénk itt felhívni a figyelmet. Az egyik Pipelbach Margit 1700 körül készült epitáfiuma a kassai Szent Erzsébet plébániatemplomból, amelyet ma a Kelet-Szlovákiai Múzeumban őriznek. Erzsébet koronával a fején, királynői öltözetben adja az alamizsnát az előtte térdeplő koldusnak. A keret oromzatán Istenszem látható, alul a kartust palermói Szent Rozália fekvő alakja (aki szintén a betegek pártfogója), valamint Kassa város címere díszíti. Bájosságával hívja fel magára a figyelmet egy ismeretlen mester 1860 körül készült Szent Erzsébet képe, ahol a koldus kezébe kenyeret adó szent magyaros ruhát visel, és a nyomaték kedvéért a kép jobb felső sarkában felsejlik a magyar címer is, jelezve, hogy Erzsébet a magyarok szentje. A kép Jakobey Károly metszete után készült, feltételezett festője Baranyai András szentesi művész.

Az ábrázolások másik csoportját képezi a legendákból ismert csodák – köztük főképp a rózsacsoda – bemutatása. Ezek közül kiemelkedik az a fából faragott, festett, hihetetlenül kecses szobrocska, mely a XIV. század végén készült Umbriában, és a Szépművészeti Múzeum tulajdona. A szobor minden valószínűség szerint magában foglalja a szent csonterekléjét is. Szent Erzsébet uralkodói öltözetet visel, és ölébe húzott palástjában tartja a rózsákat.

A kiállítás külön csoportját képezik azok

a liturgiában használt tárgyak, melyeken Szent Erzsébet ábrázolás látható, miseruhák hímezései, kelyhek, ereklyetartók, monstranciák zománc képecskéi tanúskodnak az Erzsébet iránti tiszteletéről. Több olyan műtárgy is bemutatásra került, melyek a XVIII. században elterjedt ereklyekultusz emlékei és a magánáhitat kellékei voltak, az úgynevezett apácamunkák körébe tartoznak.

Sok nyomdai termék, könyv, illetve könyvillusztáció látható a tárlaton, ezek közül Laskai Osvát ferences prédikátor (Sermones de sanctis...biga salutis intitultati) 1497-ben keletkezett írását emeljük ki, amelyben Erzsébet szülőhelyéül Sárospatakot jelöli meg. Ízelítőt kapunk a Szent Erzsébet kultusz megjelenéséről a népi vallásosságban is, szép példája ennek az a kétajtós XIX. századi osztrák ruhásszekrény, melynek egyik fatáblája az alamizsnát adó Erzsébetet ábrázolja egy koldus társaságában. A szekrény a győri Xántus

János Múzeum tulajdona. Végezetül szeretném felhívni a figyelmet azokra a kiállításban látható kegyermekre, illetve emlékérmekre, melyek Szent Erzsébet tiszteletére készültek.

A kiállított műtárgyak templomok, közgyűjtemények, magánszemélyek, Szent Erzsébet pártfogása alatt álló egyházi intézmények tulajdonában vannak, akiknek, illetve amelyeknek a támogatása nélkül nem jöhetett volna létre ez a nagyszerű, esztétikus és minden részletében tökéletesnek mondható tárlat. A kiállítás kurátorai: *Jósvainé Dankó Katalin* és *Vámosi Katalin*.

A nagyszerű kiállítást méltató gondolatimat hadd fejezzem be a tudós magyar csillagász szavaival (amelyekkel *Prokopp Mária* a kiállítás katalógusát bevezeti), aki Thüringia fejedelmének, Hermann örgrófnak a következő szavakkal jósolta meg Erzsébet születését: „Ebben az órában a magyarok nagy királyának gyermeke szü-

letik. Leány, akinek Erzsébet lesz a neve, és szent lesz! E tartomány fejedelmének fiához adják feleségül. Az egész föld áldani fogja, különösen ez a föld.” Így jegyezte föl Klingsor szavait Dietrich von Apolda, aki 1289-ben írta meg Erzsébet életrajzát.

Exhibition on the Worship of St. Elisabeth of Hungary at the Rákóczi Museum in Sárospatak

The Catholic Church is celebrating the 800th anniversary of the birth of St. Elisabeth of Hungary. On this occasion the Church declared the period between 19. November 2006 and 19. November 2007 the year of St. Elisabeth. Although the cult of St. Elisabeth is the strongest in Germany, her hometown, Sárospatak also tried to commemorate her as the only Hungarian saint, who is much revered throughout the whole Catholic world. The exhibition, titled St. Elisabeth, presents the 800-year-old worship of the saint with the help of works-of-art kept in Hungarian museums, libraries and churches.

Csipkerózsika-álomból ébredt életmű Rombay István emlékkiállítása a Szombathelyi Képtárban

Tóth Csaba

Rombay István (1888–1974) festőművész munkássága teljesen feledésbe merült hazánkban. Az ezredfordulón megjelent három kötetes Kortárs Magyar Művészeti Lexikon sem foglalkozik munkásságával. Rombay István 1888. október elsején született a délvidéki Zomboron. Édesapja korábban a Magyar Mezőgazdasági Múzeum igazgatóhelyettese volt, majd a család néhány évet Zomboron élt, később visszaköltözött Budapestre. 1903–1908 között az Iparművészeti Főiskolán díszítőfestést tanult Újváry Ignác-tól (1860–1927). Az ő tanácsára tanulmányait 1909–1911 között Münchenben (Akademie der Bildenden Künste) folytatta, ahol az amerikai származású Carl von Marr osztályába került. (Marnak egy munkáját a két világháború között a Szépművészeti Múzeum gyűjteménye is őrizte.) A müncheni három év döntően befolyásolta a művész további életét, művészetét és művészetének majdani megítélését. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével, és ez a kapcsolat átírta Rombay István jövőbeni pályáját, hiszen tanulmányainak tervezett párizsi folytatása így megghiúsult. A budapesti eredendően hagyománytisztelő szemléletét a müncheni évek csak megerősítették, a Párizsból kisugárzó, a művészet megújítását célzó hatások így Rombay Istvánra nem lehettek hatással, festészete emiatt fokozatosan, már életében a feledés homályába merült.

Párizs helyett a Képzőművészeti Főiskolán

folytatta tovább tanulmányait (1911–1913) Zemplényi Tivadar (1864–1917) irányítása mellett. Majd, mint annyi kortársának, neki is a háború beleszólt az életébe. Már az első évben megsebesült, de csak 1918-ban tudott leszerelni. A háború utáni elnehezült gazdasági helyzet (1915-ben meg is házasodott) arra készítette, hogy feladja önálló művészi praxisát, és 1923-tól harminc éven keresztül elsősorban tanári fizetésből egzisztáljon. Az 1939-es Téli Tárlaton szerepelt utoljára közönség előtt egy erdőszélt ábrázoló tájképe. A második világháború után, de különösen az 1950-es években teljes visszavonultságban alkotott, 1974. október 26-án hunyt el Budapesten. (Mivel születése és halála is októberre esett, ezért a Szombathelyi Képtár is októberre időzítette az „Elfeledett értékeink” című emlékkiállítását: 2007. október 11 – november 11. között.)

Rombay István művészete Münchenben fogant, ebből az időből ismertek első fennmaradt alkotásai. 1910-es önarcképén egy jól szituált, kedves fiatalember néz vissza ránk szelíd, mély, ám eltökélt tekintettel. Az arckifejezés kicsit megidézi Ferenczy Károly híres müncheni önarcképét, csupán a háttér más a két képen, Rombay sötét, semleges háttér előtt örökíti meg magát, lágy, dekoratíván összegző foltokkal. Az 1910-es évek végén, a feleségéről készített félalakos portréja Thorma János korai női portréira emlékeztet. Szintén a feleségéről készített nagyon szépen kivitelezett hátaktja viszont ismét csak Ferenczy Károly késői, műter-

A művész feleségének portréja, 1917.
The portrait of the artist's wife, 1917

mi akt tanulmányait idézik meg. Ugyanígy a művész gyermekeiről a szabadban megfestett egészalakos portréi is Ferenczy Károly Valérról, Noémiről készített portréinak a pandantjai.

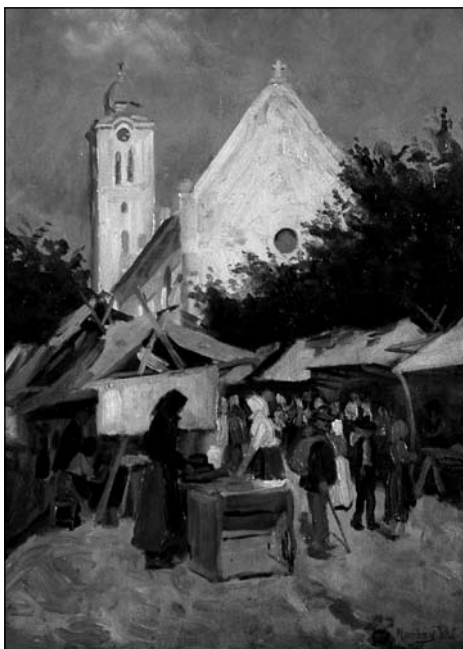
Szemlélete, irányultsága alapján Rombaynak a pályakezdés éveiben a MIÉNK tagjai közt lett volna a helye, azonban mire ez a közeledés megtörténhetett volna, arra ez a csoportosulás már nem létezett. Valószínű, ha Nagybányára eljutott volna München után, akkor sem lenne ennyire társta-

Napernyős leányka, Ábrahámhegy, 1936.
A girl with a sunshade, Ábrámhegy, 1936

lan és ismeretlen ez az életmű, de München után már nem tudta elfogadni a nagybányai „neós” fordulatot. Igazából Ferenczy Károly 1903-as önmeghatározása illik legjobban Rombay munkásságára: „kolorisztikus naturalizmus, szintetikus alapon”, ami alatt Ferenczy egyfajta sajátos látvány-élményre alapuló plein air festészetet értett. (Ferenczy Valértól tudjuk, hogy apja nem látott tisztán, valójában szemüveget kellett volna hordania, ezért jellemző festészetére az összegző, összefoglaló, szinte tömörszerű, ornamentális hajlammal.) Rombay Istvánnak is szemtegy-ferdülése volt, neki szemüveget is kellett viselnie, de festéskor állandóan fel-le rakta a szemüvegét, ezért jellemző rá is az elmosódott forma- és felületképzés. Valójában pedig, az egész élet-

Vasvári búcsú, 1922.
Fair in Vasvár, 1922

műve *kolorisztikus naturalizmus szintetikus alapon*.

A Nagybányáról ért „Ferenczy” hatások tehát egyértelműen jelen vannak életművében. Az 1923-as Vasvári búcsú ugyanarra a kék-sárga kontrasztra épül, mint Ferenczy Márciusi est képe, valamint a 30-as években készült Ószödi parasztudvar árnyékai-ban ugyanaz a kobaldek cseng vissza, amit Ferenczy „szabadalmaztatott” Nagybányán. Két évtizeden keresztül állandó témája volt a Népliget, különösen télen készített monokróm képei tűnnek abszolút időtállóknak. A pesti Tisztviselőtelepről készített téli látképei viszont hangulatában Csók István Árváinak hátterét, és a Tél a tavaszban képét idézi fel. Vissza-visszatérő témája a Balaton is, amelyet úgy örökít meg, ahogy Szőnyi István, a puha atmoszférikus hatáskeltő képein a Dunakanyart (posztnagybányaiság).

A 60-as évek elejének és közepének felsza-

belül mozog a legotthonosabban. Egy humanista, tiszta emberi értékeket kereső és felmutató szerény, visszahúzó művész személyisége rajzolódik ki Rombay István első gyűjteményes kiállításán.

A Szombathelyi Képtár az utóbbi másfél évtizedben egyre több úttörő jellegű kiállítást valósított meg, kezdve az 1920-as, 30-as évek magyar nőművészetének, valamint ugyanennek az időszaknak az újtárgyilagos, újtárgyas kísérleteinek a bemutatásával, folytatván a sort a magyar arisztokraták művészetét bemutató monstre kiállítással, az Örökölt realizmus tematikus nagy sereg-szemléjével, valamint legutóbb a Sensaria csoport figurális festészeti tradíciót vállaló, újraértelmező szombathelyi debütálásával.

Rombay István életművének több mint hat évtizednyi elfeledés utáni újrafelfedezése Zsámbéky Monikának, a Szombathelyi Képtár igazgatóhelyettesének az érdeme.

Kilátás télen a Tisztviselőtelepre, 1954.
A winter view of the Tisztviselőtelep (Clerks' Estate) 1954

badult, minden kötöttségtől és megfelelési normától mentes derűs színű posztimpresz-szionizmusa koronázza és zárja az életművet. Rombay István minden konvenciótól mentes, ecsettel, festőkéssel és talán ujjal is festett képei olyan festői örömről árulkodnak, ami a XX. századi magyar festészetben is ritka jelenség.

Az emlékkiállítás egy olyan életművet tárt fel, amely ugyan a múlt századelő millió-jének hangulatát és stíuselemeit viseli magán, elsősorban a tájkép és a portré, a korszakra jellemző műfaji kereteit gazdagítja. Rombay István munkásságából teljesen hiányzik a szecesszió és a történelmi életkép, néhány enteriorkép található ugyan az életműben, de egyértelműen a tájkép műfaján

The Work of a Lifetime Awakened The Memorial Exhibition of István Rombay at the Szombathely Gallery

Unfortunately the career of artist István Rombay (1888-1974) had been nearly completely forgotten in Hungary. He studied art in Budapest and Munich where the foundations of his traditional attitude and concepts were laid. His art was probably neglected because that period was an era of new ideas and innovations. The unfavourable economic conditions, the period of war made him give up independence as an artist and he took up teaching and his artistic career became secondary and reserved. The Art Gallery of Szombathely dedicated a memorial exhibition to the artist, as part of a great series of special, unique shows.

Egy kismúzeum, az Erdős Renée Ház vizuális szemszögből

Dóra László

A múzeumok két adottságát – épület és gyűjtemény aktualizálását – kiválóan szolgálják az ismertebb hazai (fővárosi) közgyűjtemények. De szerencsére nemcsak azok, mert „reflektorfénybe kerülnek a helytörténeti gyűjtemények, különösen az olyan elegendően, de nem túlon túl nagyok, amelyek mennyi oldaláról körbejárhatják egy-egy nagyváros életét.”¹ Ilyen a Budapest tizenhetedik kerületében található *Erdős Renée Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem*, amely kulturális szigetként emelkedik ki a lakóházak sorából. Az eklektikus épület valóságos kis kastély, így teljesen megfelel Miller Jakab Ferdinánd – a Magyar Nemzeti Múzeum későbbi főigazgatója – elképzeléseinek, aki a József Nádorhoz intézett levelében kijelenti, hogy „A Múzeum épülete nagyméretű palota legyen...”². Az építésének körülményeiről bizonytalanok az adatok, de ez csak növeli a ház tekintélyét. Ez utóbbihoz tartozik még a volt lakóház körül fekvő, az átlagosnál nagyobb méretű park, valamint a múzeum kapujánál elhelyezett díszes tábla, amely jelzi a közintézményt. Mindenesetre az építető

szép parkot álmodott köré, ahogy azt a ház későbbi (névadó) híres lakója is megőrökíti *A Házam* című versében. Így, ez a padokkal, öntöttvas kandeláberes lámpákkal, szobrokkal és lugassal rendezett kert megfelel a „szabadtéri múzeum” elnevezésnek is.

A négy állandó tárlattal rendelkező Erdős Renée Házban a kiállítások tematikailag jól elkülöníthetők, nem túlszűfoltak, a didaktikus elrendezésnek köszönhetően ezért sok információ jut a látogató birtokába. Bár a közgyűjtemény megtekintése díjmentes, az előtérben üvegfedéllel védette tett német bölcső és ruhásláda mindjárt felhívja a figyelmet, hogy a múzeum a legnagyobb forgalmat bonyolító bejáratnál úgy kezeli tárgyait, hogy a látogató is műtárgynak tekintse. Ez egyfajta látásmódot is jelent, miközben közel hozza a földrajzilag távol eső kultúrákat.³ Nemcsak képletesen szólva, hiszen a kerületrészt benépesedések szlovák, német és magyar ajkú lakosság keveredett, ennek köszönhetőek a „multikulturális” néprajzi tárgyak.

A földszinti nagy teremben számos régi

fotográfia újra-feldolgozásával és reprint-jével a település „vizuális emlékezetét” jelenítették meg, így lett a történeti távlat a múzeum (ezen részlegének) legfőbb értéke. Rendező eleme a településrészek földrajzi elhelyezkedése. A terem közepén, egykori eligazító tábla a terület két legfontosabb útvonalának kereszteződését hivatott életre kelteni, ahol egykor hasonló útjelző irányította az utazót az elődközségek irányába. Ennek az iránymutatónak a geográfiailag betájolt makettje határozza meg, hogy a helyiség adott részeibe melyik község történetét vázolják fel a térképek, fotók és egyéb dokumentumok, valamint hogy milyen szempont szerint nyert elhelyezést a négy településrész tematikus felülete. A fekete-fehér színűre festett oszlop jól illeszkedik a monokróm fényképek hangulatához.

A néprajzi bemutató terem mindössze 31

A múzeum épülete
The building of the museum

A néprajzi kiállítás
The ethnographic section

négyszetméterén, három metszetben kerültek berendezésre a különféle népcsoportok által képviselt szokásrendszerek hétköznapi tárgyai. A tárgyak múzeumba kerülésének oka a néprajzi és kultúrtörténeti besorolásoknak egyaránt eleget tesz. Az egész tér jól kihasznált, tárgyi anyagának vertikális tagolása első látásra ugyan kicsit meglepő, de az elrendezés a tematika

megértése után már logikusan hat, és választ kap arra a kérdésre a múzeumlátogató, hogy milyen módon kerül a szekér az átlagos szemmagasságon felülre. Ha nem is biztos, hogy a tárgy önmagában felkelti a látogató érdeklődését, az elrendezés biztosan. Nem a tárgy maga érdekes, inkább kulturális kontextusa. Vagyis a padlásmetszet gerendáján elhelyezett felirat („Legények bosszúja” – gyakori tréfája volt a legényeknek, ha valamiért haragudtak a gazdára, hogy a könnyen szétszedhető lócsös kocsi darbjait felvitték a padlásra, és ott összeállították) mutatja meg a helyes értelmezést, hiszen a népelet használati tárgyai és szokásai ma már nem tűnnek egyértelműnek a jelen kultúra összefüggéseiben.⁴ Így, az egyes tárgyak közt megbúvó, szimbolikus rétegzettség aktív fenntartása – ami a múzeumok egyik legfőbb feladata – a tárgy revitalizálásán keresztül valósul meg.

A hajdani konyha helyén kapott helyet a *Merzse-mocsár világa* elnevezésű, multimédiás kiegészítésekkel ellátott félköríves dioráma. A fővárosi védettséggű, és a kerületben található természetvédelmi terület állat- és növényvilágát ismerhetik meg a bemutatót a látogatók, akik többnyire gyerekek. Múzeumpedagógiai szempontból ez a legvonzóbb, legérdekesebb gyűjteménye a háznak, ahol az évszakok sorrendje által meghatározott, változó élővilág alakulása követhető végig, az állatok hangjaival színesítve.

A tanulás ebben a fokozott ingergazdag környezetben egyszerre több érzékszervi úton hat, és dioráma jellegénél fogva a környezeti nevelés Nemzeti Alaptantervben előírt kritériumának teljesítésében segít.⁵ A kis kerületi intézmény szerepe ebben a kérdésben legalább olyan kiemelkedő, mint a Természettudományi Múzeumé, hiszen a tárlat témája az ember és környezete, valamint annak tárgyai közt meghúzódó összetett viszony, és annak bemutatása. Az itt kultiválható felfedezési tanulás lényege pedig éppen abban áll, hogy a résztvevőket – akármilyen korosztályhoz is tartoznak – bevonja az oktatás folyamatába, így téve azt élvezetessé és izgalmassá. A természettudományos tárgyak esetében ez pedig kiválóan alkalmazható módszer. Ezért, nemcsak a romantika pozitívista gondolko-

dásában központi szerepet betöltő természettudomány kedvezett a múzeumlátnak,⁶ de napjainkban is kiemelkedő szerepet játszik a természeti környezet bemutatásának vonzereje, már csak azért is, mert „ámulatra”, érzelmi azonosulásra és szórakozásra is épít.

A helytörténeti tárlat

The local history exhibition

Fotók – Photos: Dóra László

Az emeletre vezető lépcsőön lehet legérőteljesebben érezni a „genius loci”-t. A régi fagrádics két fordulóból álló fokai nyikorognak az ember léptei alatt, és a ház központi részében elhelyezett lépcsőházba kívülről semmilyen zaj nem szűrődik be.

Az emlékszobába az író itt tartózkodásának (1927–1944) éveit idéző korabeli bútorok kerültek, mivel a ház egykori és legnevesebb tulajdonosa nem hagyott hátra tárgyi emlékeket.⁷ A szoba nagy ablaka előtt kisasztal, az ablakon pedig a virágmintás függöny varázsolja élővé a szobát. Megvan tehát az az enteriőr érzet, ami sok, egykori nagy lakópalota emlékszobáit teszi halottá, a használati (személyes) tárgyak hiánya miatt. Ehhez persze az is hozzájárul, hogy a szobát nem építették át, azaz eredeti – bár díszítetlen – állapotban hagyták meg.

Az író portréfényképe – mint a polgárság köréből való megrendelésre készülhetett – társadalmi rangjelző szerepét betöltve ábrázolja az írónt. A fénykép készítésének korában megfelelő helyen, a XX. század első harmadának városi lakásbelsőjében megszokott fiókos komódon áll, kevésbé díszes keretben. A régi íróasztalon, üveglap alatt egy, az író kezétől származó levélrészlet és egy kalamáris áll a hozzá tartozó tollal, mintha csak percre hagyta volna el a szobát tulajdonosa.

Jegyzetek

¹ Ébli Gábor: Az antropológizált múzeum. Közgyűjtemények átalakulása az ezredfordulón. Typotex, 2005. 83.

² Idézi – Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867. Bp., OSZK, 1981. 77.

³ Alpers, Svetlana: The Museum as a way of Seeing. In: Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display. 2. edition. Washington, The Smithsonian Institutions Press, 1991. 27.

⁴ A folklórból hasonló jelenség volt az „Anstellen”, az éjszakai meglepetés okozása.

⁵ Művelődési és Köznevelési Minisztérium, 1995. A Kormány 130/1995. (X. 25.) számú rendelete előírja a NAT kiadását és használatát. A környezeti nevelés a 12. oldalon, mint műveltségi területek oktatásának közös követelményei, szerepel.

⁶ Vö. Kósa László: A polgári társadalom korának művelődése. A XVIII. század végétől 1920-ig. In: Magyar művelődéstörténet. Szerk.: Kósa László. 3. kiadás. Bp., Osiris, 2006. 368.

⁷ Albrecht Gyula: Pávák az emlékek ködében I. Erdős főzött, Renée írt. In: Tizenhetedik. 3. évf. 1999. 8. sz. 8.

A Small Museum, Renée Erdős House from a Visual Point of View

The museum named after the writer Renée Erdős, who lived in the very impressive, classy house surrounded by a splendid park is situated in the 17th district of Budapest. Its key function is to present the local heritage to visitors, mainly the schoolchildren of the district in an attractive, yet instructive and entertaining form. The cultural centre houses four permanent exhibitions which can be visited free of charge. The history of the area that once used to be inhabited by Hungarians as well as Slovaks and Germans is represented in a very interesting arrangement. The „visual memory” of the settlement is presented by a unique display of photographs, documents, maps, an ethnographic and folklore section, a memorial room for Renée Erdős, and a natural history section which represents the *Merzse-mocsár* natural reserve marshland area.

Egy törvény születésének előzményeiről

Éri István

A 13/1949. számú, „a múzeumok és műemlékek védelméről” szóló törvényerejű rendelet 1949. november 16-án jelent meg és december 15-én lépett hatályba. Nem vitatható, hogy korszakváltó volt mind az ingó, mind az ingatlan kulturális örökségünk részét képező tárgyi emlékeink további sorsának alakulásában.¹

Furcsállható, hogy a tvr. létrejöttének előzményeiről, a megalkotás folyamatáról, alkalmazásának közvetlen következményeiről alig találhatunk érdemleges irodalmat, legalábbis a múzeumügyre vonatkozóan. Kissé más a helyzet a műemlékügy tekintetében. Az 1881-től szervezeti formát öltött Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) generációkon keresztül folyó működésének éppen a 13-as tvr. vetett véget 1949. december 15-én, amikor – más intézményekkel együtt – a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjába (MMOK) olvasztották be. Ez a szervezet lett a tvr. megvalósításának csúcspontja maga 100 fős apparátusával. A MMOK 1953. február 1-én történt megszüntetésével egy ideig a műemlékek hányódtak ugyan, de 1957-től újra önállóan az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) formájában tehetők a dolgukat. Ennek köszönhetően sokkal gondosabban foglalkozhattak saját történetükkel, jogszabályaik alakulásának állomásai-val, mint a múzeumiak.²

Abban a reményben, hogy talán sikerül a témára irányítani a figyelmet, szeretnénk elindítani a MÚLTIDÉZŐ rovatot. Elsőként egy kortárs, Szabó Nándor 1985-ös keltezésű visszaemlékezésének közlésével, amely éppen a 13/1949-es tvr. megformálásának körülményeiről szól. Anélkül, hogy befolyásolni kívánnánk leendő szerzőink téma-, illetve tárgyválasztását az eltelt 200 év magyar múzeumtörténetének gazdag tárházából, remélni szeretnénk, hogy a félévszázaddal napjaink előtti eseményekről is olvashatunk majd értékeléseket, emlékezéseket, dokumentumokat. Köztük a mindössze három évet megélt MMOK működéséről.

Szabó Nándor „belecsöppent” a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) VI/2. számú egyetemi és tudományos ügyekkel foglalkozó osztályába, vélhetően 1949 elején – mint írja – Klaniczay Tibor utódjaként. Nevével ugyanis még nem találkozunk Tolnai Gábor miniszteri osztályfőnök köriratában, amely 1948. december 23-án kelt és a szóban forgó ügyosztály előadói ügykörének felszámát ismertette. E szerint a mindössze 7

tagú osztály vezetője dr. Kardos László volt, költségvetési előadó Antal Sándor, személyi ügyek és elvi kérdések előadója dr. Bényi László, könyvtári ügyek előadója dr. Bercezyli A. Károly, egyéb tudományos intézetekkel Bokor Dénesné, tervhivatali ügyekkel Haágh Imre foglalkozott. További intézkedésig az ösztöndíj ügyek is Bényi Lászlóra hárultak. (Nyilván ez lett volna a 8. státusz az osztályon.)³

A törvénytervezet megalkotása egy ekkora létszámú és eltérő feladatkörű osztállyal nehezen lett volna elvégezhető. Ráadásul egymásfél esztendő alatt. Ehhez Kardos László személyére volt szükség. Előzményként természetesen meghurcoltatására 1948 nyarán a NÉKOSZ ügyben, lemondatására a főtitkári pozícióról, főként eltávolítására a népi kollégiumok tájékaról.⁴

A VI./2. sz. osztályra történt áthelyezése és osztályvezetői megbízása éppen a tvr. kapcsolatban, szervezőképességére számítva történhetett. A tvr. munkálatai azonban már korábban megkezdődtek. Azt nem is szükséges említeni, hogy a MOB 1942-ben benyújtotta a minisztériumnak „A Művészeti és Történeti Emlékek védelméről” szóló törvényjavaslatát, amelyben az ingó és ingatlan emlékek egyaránt szerepelnek.

A képviselőházban szó esett ennek a véglegesített szövegéről is, de törvény nem lett belőle, és a szöveg is elveszett. Ezt követően 1946-ban a MOB egy újabb törvénytervezetet nyújtott be „A műemlékek védelméről és az Országos Műemléki Hivatal szervezéséről” címmel. Ebből sem lett semmi. Ennek a kézirat is elveszett. Végül a MOB részéről az 1948/49-es költségvetés indoklásában az üres státusok betöltését azzal indokolják, hogy „küszöbön áll az új műemléki törvény kiadása, amely az ingatlan műemlék mellett az ingót is magába foglalja.”⁵

Időközben a VKM gyorsan kívánt cselekedni. 1948. július 21-én Tolnai Gábor főosztályvezető sürgős intézkedésre szólította fel az 1934. évi VIII. számú törvénnyel életre hívott Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsát, amely ekkor – még nem érintve a bekövetkezett változásoktól –, a régi szellemben működött. Tolnai „az aktuális tudományos, muzeális stb. szükségletek feldolgozására” három bizottság megalakítását kérte. A névsorok benyújtására egyhetes határidőt szabott meg. Az első bizottság a „vidéki múzeumok ügyeivel” foglalkozzék. Minden felmerülő problémát augusztus 15-ig dolgozzanak fel. A második a „múzeumi, könyvtárnoki és levéltárnoki képzés” kérdéseit dolgozza ki szeptember 1-

ig. A harmadik, augusztus 20-ig a „műemlék-jelleggel bíró, művészeti értékű épületek, kastélyok” nyilvántartásával foglalkozva tegyen javaslatot a rendeltetésükről, „különös tekintettel arra, hogy fenntartásuk biztosíthatassék.” Ez utóbbi bizottság létrehozását a Tanács a MOB-bal egyetértve végezte. Így is történt: július 24-én Dobrovits Aladár elnöki tanácsos a megkeresést másolatban átküldte a MOB-hoz, amely 27-én már ki is jelölte szakértőit Dercsényi Dezső, Tolnainé Berkovits Ilona és Bárczy Oszkár személyében.⁶

A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa főigazgatói értekezleten másnap már megválasztotta a bizottságok tagjait, és felterjesztette névsorukat. A műemléki bizottságét nemcsak a VKM, hanem a MOB is megkapta, így ez a névsor szerencsésen megmaradt.⁶ A másik kettő meglétéről nincs tudomásunk. Igen tanulságos névsorral van dolgunk.⁷ A műemléki bizottság titkára *Mihalik Sándor*, az Országos Magyar Történeti Múzeum főigazgató-helyettese. Tagjai: *Jánossy Dénes* főigazgató, Országos Levéltár; *Kossányi Béla* főigazgató-helyettes, Országos Levéltár; *Genthon István* főigazgató, Szépművészeti Múzeum; *Radocsay Dénes* osztályvezető, Szépművészeti Múzeum; *Varjas Béla* főigazgató-helyettes, Széchényi Könyvtár; *Fazekas József* könyvtárnok, Széchényi Könyvtár; *Huszár Lajos* főigazgató, Országos Magyar Történeti Múzeum; *Mihalik Sándor* főigazgató-helyettes, Országos Magyar Történeti Múzeum; *Tasnádi Kubacska András* főigazgató, Természettudományi Múzeum; *Jávorka Sándor* múzeumigazgató, Természettudományi Múzeum; *Voit Pál* mb. főigazgató, Iparművészeti Múzeum; *Csernyánszky Mária* múzeumi ór, Iparművészeti Múzeum; *Vargha László* mb. igazgató, Néprajzi Múzeum; *Radnóti Aladár* országos főfelügyelő, Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége; *Gerevich Tibor* elnök, MOB; *Dercsényi Dezső* előadó, MOB; *Bárczy Oszkár* testnevelési főtanácsos, MOB; *Dobrovits Aladár* elnöki tanácsos, Nemzeti Múzeum; *Vayer Lajos* osztályvezető, Nemzeti Múzeum; *Csányi Károly* műegyetemi tanár, szakértő.

Amint látható a rangokból is – ha a nevek nem volnának ismerősök – a közgyűjteményi terület színe-java szerepel ebben a bizottságban. Elgondolható: micsoda szellemi kapacitás áll majd a VKM Tudományos és Egyetemi osztályának rendelkezésére a törvény megfogalmazásához! Sajnos, nem egészen így történt. A polgári értelmiség elleni hajszában, mondva csinált vádak alapján 1948/49 fordulóján már leváltották Jánossy Dénest, akadémiai tagsága is megszűnt. Alacsonyabb be-

osztásba helyezték Genthon Istvánt, Huszár Lajost, Vargha Lászlót. Gerevich Tibor elnöki megbízatása megszűnt, Tasnádi Kubacska András, Csernyánszky Mária és Voit Pál ellen „hütlenséget” címén eljárást indítottak, utóbbit letartóztatták.

Ha a „fordulat éve” effajta eseményeit is figyelembe vesszük, még inkább megdőné érdeklődésünk és rokonszenvünk Kardos László iránt, akinek a saját bőrén tapasztalt visszasságok ellenére kellett feladatát végrehajtani, a „régigárdát” legtapasztaltabb, tekintélyes öregjeinek közreműködése nélkül. Majd részvétünkkel is övezhetjük, hiszen rövidesen ő is elnyerte méltó jutalmát!

Az 1949. december 15-én létrehozott MMOK-nak a tvr. végrehajtása lett a feladata. Ehhez a Nemzeti Múzeum elnöksége, tanácsa és gazdasági hivatala, továbbá a MOB, a KOF, a Veszélyeztetett Magángyűjtemények Miniszteri Bizottsága (másként Elhagyott Javak Kormánybiztossága), együttesen 83

fős munkatársi gárdájára lehetett számítani, amelyhez még további 20 státust biztosítottak. Kardos László nemcsak ezt az – abban az időben hihetetlen méretű – létszámot szerezte meg. A Bródy Sándor utca 16. számú épülete, a volt Törley palota lett a MMOK székháza.

Az azonban nem ő, a tvr. „atyja” lett a háttér-intézmény elnöke, hanem a VKM miniszteri stállumból menesztett főnöke, Ortutay Gyula. Kardos maradt a VI/2. osztály élén, további két és fél hónapig. A minisztériumi tisztogatások során – természetesen koholt vád alapján – 1950. március elején „rendelkezési állományba” helyezték. Hónapok elteltével a Néprajzi Múzeumban muzeológusként alkalmazták.

Jegyzetek

¹ Lásd: Hatályos jogszabályok gyűjteménye, 1945-1958. I. kötet. Bp., 1960. 196-201.

² Lásd többek között: Dercsényi Dezső: Ma-

gyar műemlékvédelem a felszabadulás után. In: Művészettörténeti Értesítő, 1952. I. évf. 147-154.; U.ó: Tíz év magyar műemlékvédelme. In: Magyar Műemlékvédelem, I. 1949-1959. Bp., 1960. 9-28.; Barcza Géza: A magyar műemlékvédelem fejlődése a jogszabályok tükrében (1847-1949). In: Magyar Műemlékvédelem, IV. 1963-1966. Bp., 1969. 7-20.

³ A VKM 211.263/1948.VI.2. sz. alatti körlevelével a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) irattárában – MOB iratok – találkoztam, ahová 1949. január 4-én érkezett 101/1949. sz. alatt iktatva. Gerevich Tibor elnök még aznap látta meg a „ad acta” tette.

⁴ Pogány Mária: A „fényes szelek” fényében és árnyékában. Kardos László 1918-1980. Napvilág Kiadó, Bp., 2005. Lásd 41-51. oldalt.

⁵ A MOB esetleg előkerülő tervezeteivel egy „A Műemlékek Országos Bizottsága utolsó másfél évtizede 1934-1949” című dolgozatban foglalkozom.

⁶ Lásd a MOB Irattárában 375/1948 szám alatt, együtt iktatva a VKM 201.167/1948. VI.2. számú, és a MNM Tanácsa 677/1948. számú ügyiratával.

⁷ A MOB Irattár 433/1948. szám alatt őrzik.

Megemlékezés dr. Szabó Nándorról

Éri Istvánnak a magyar múzeumügy fejlődés-történetében meghatározó szerepet játszó 13/1949. tvr. keletkezési körülményeivel foglalkozó múltidézésében többször is szerepel Szabó Nándor neve. Mielőtt 1985-ös visszaemlékezését közölnénk, feltétlen meg kell emlékeznünk a közelmúltban elhunyt egykori kedves muzeológus és geológus Kollégánkról, Barátunkról, úgyszólván mint egyik utolsó mokosról.

Szabó Nándor 1924-ben született Budapesten polgári családban. Középiskolai tanulmányait a Madách Imre Gimnáziumban, a felsőfokú a Pázmány Péter Tudományegyetem földtan-óslénytan-földrajz szakán végezte. Itt szerzett egyetemi doktorátust is. Még egyetemi hallgató korában felvették a Magyar Nemzeti Múzeum tágabb szervezetébe tartozó Teleki Pál Tudományos Intézet Államtudományi Osztályára. Ott dolgozott diplomázása után is. Az 1946-os párizsi béketárgyalásokhoz szükséges gazdaság-, ill. népességföldrajzi térképek szerkesztésében vett részt. A későbbi átszervezések során az Államtudományi Intézet egy része Kelet-európai Tudományos Intézet, más része a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztéri-

um (VKM) VI/2. számú egyetemi és tudományos ügyekkel foglalkozó osztálya lett. Szabó Nándor egy ideig ezen az osztályon dolgozott, majd 1949. decemberében az 13/1949. tvr. által létrehozott, ugyancsak a VKM-hez tartozó Múzeumok és Műemlékek Országos Központjába (MMOK) került. Itt a Nyilvántartási Osztályt irányította. (Itteni tevékenysége egyik legnagyobb eredményeként említette egyszer, hogy a leltárkönyvek rovatolása, valamint a leírókartonok megszerkesztése és hivatalossá tétele az ő kezdeményezése volt.) A MMOK-ban eleinte lehetősége volt párhuzamosan intézni mind a múzeumi, mind a földtudományi feladatokat. Ezek megnövekedése után azonban már úgy érezte, nem tud kellőképpen megalapozott döntéseket hozni. Így amikor megkeresték a Magyar Állami Földtani Intézetből, hogy a térképezési munkában vegyen részt, áthelyezését kérte a Földtani Intézetbe. (Itt ismerkedtünk meg, s kerültünk közös kutatásaink révén folyamatos szakmai kapcsolatba, mely a későbbiekben barátsággá nemesedett.) 1954-ben a Dorogi Szénbányászati Tröszt főgeológusa lett. Mind a termelést, mind a karsztvíz

védelmet szolgáló kiemelkedő szakértelme miatt 1960-ban meghívták a Központi Földtani Hivatalba a barnakőszén kutatások országos szakreferensének. E munkáját a tröszt főgeológusság mellett (amely státusból 1974-ben nyugdíjba vonult) 1993-ig ellátta. Eredményes földtani kutatómunkáját jelzi az Esztergom közeli lencse-hegyi eocén barnakőszéntelepek megtalálása, valamint a Vértes előterében folytatott, új szénmezőket feltáró, ún. Eocén Program felügyelete és menedzselése. Nyugdíjba vonulása után is, bár a betegség kikezdte egészségét, erejét, teljes szellemi frissességben emlékezett a múlt eseményeire, tanúsított érdeklődést a mai múzeumi és földtani események, kérdések iránt. Utóbbi években beszélgetéseinkbe, melyekben túlsúlyba kerültek a múzeumtörténeti események és változások, rendszeresen bekapcsolódott felesége, Síró Erzsébet földrajz-kémia szakos tanárnő is. Erzsébet asszony, akit a Teleki Intézetben ismert meg, majd vett feleségül, hű és gyámolító társa volt haláláig, mely 2007. május 10-én ragadta el körünkéből.

Kecskeméti Tibor

A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja kialakulása, ahogy egy munkatársa megélte

Tisztelt Hallgatóim!

A Vasvári Helytörténeti Múzeum részéről az a kedves felkérés érkezett hozzám, hogy kíséreljem meg emlékeim felidézésével Kar-

dos László minisztériumi tudományszervező munkásságát bemutatni. Ez a feladat egyáltalán nem lenne nehéz akkor, ha még mindig rendelkezésre állana az a jelentős, rendszeresen összeállított anyag, amely 1949-ben végül is több törvényben és kormányrendeletben kristályosodott ki. Sajnos, néhány év múlva, 1952-ben átszervezték azt az ügy-

osztályt, amely legjobb esetben 10 emberrel, nagy átlagban hat munkatárssal végezte el a feladatait. A minket követők, nyilvánvalóan nem rossz szándéktól vezérelve, de első megnyilvánulásuktól számítva gyakorlatilag a teljes koncepció kibontakozása ellen hatottak. Ez annyit jelent, hogy az eredeti elgondolásokban meglévő hibák állandó javítá-

sa helyett azok eltorzítása ment végbe. Ezt a gondolatot azért említem meg rögtön az előadás elején, mert így válik jobban érhetővé az, hogy a jót akarás ellenére és számos, még ma is érvényben levő, az akkori szervezőmunkára visszavezethető komoly pozitívum mellett, miért veszett ez a tevékenység a teljes homályba.

Válószínű, sok más feladattal együtt 1948-49-ben került a felső vezetés szintjén szóba a múzeumi-, levéltári-, könyvtári szervezetek helyzete is. Azt nem tudom, kinek a döntése alapján, de végül is Kardos László kapott megbízást arra, hogy ezt a kérdést a háború után kialakult új körülmények között megoldja a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. Ebben a munkában néhányad magammal végig mellette dolgoztam, és azt tudom elmondani, amit ezalatt tapasztaltam. Előrebocsátom, hogy előtte sohasem ismertük egymást, semmiféle kollégista nem voltam, és mint geológus a Teleki Pál Tudományos Intézetben dolgoztam. Lőrincze Lajos, Deme László, Vígh Károly, Klaniczay Tibor stb. ismertek, és tudtommal Klaniczay Tibor helyett kerültem a VI/2. ügyosztályra, az egyetemi és tudományos főosztályra Kardos László mellé, hogy Klaniczay onnan elmelessen. Azok miatt a kiemelkedő emberi tulajdonságai miatt, amelyeket én azelőtt nem, de az ott dolgozók már korábról jól ismeretek, gyakorlatilag minden nehézség nélkül kialakult közöttünk és az ügyosztályon dolgozó kollégák között a legjobb emberi és munkakapcsolat, és jóformán átmenet nélkül az ő utasításai alapján fogtunk hozzá a feladatok elvégzéséhez. Az akkori főosztályvezető, Tolnai Gábor lehetővé tette az alkotómunkát.

Kardos László a NÉKOSZ-ügy után, egészen egyszerűen megjelent a minisztériumi irodában, leült és hozzáfogott a munkához, amely a közgyűjtemények, levéltárak, könyvtárak, tudományos intézetek új szellemű működésének megindítása és koncepciójának kialakítása volt. A feladatok megvitatása gyakran éjszakákon át, állandóan alakítgatva az elképzeléseket, Kardos, Klaniczay, Bényei beszélgetéseivel indult meg. Megszületett a múzeumokkal foglalkozó, első papírlapokra írott vázlat is, törvénygyártásban gyakorlatlan emberek, akik csak az elérendő célt látták, világosan alakították gondolataikat.

Az a legtöbbször 6–7 ember, aki miközben a napi munkát is igyekezett jól-rosszul elvégezni, ötletek garmadáját hordta össze. (Néhány név: Antal Sándor, Lengyel Alfonz, Hodinka László.) Kitaláltak például egy olyan bizottságot, amely végiglátogatta az intézményeket és felmérte: mit kell és lehet azokban csinálni, létezésüknek van-e értelme, kiket lehetne bekapcsolni az ott folyó munkákba, mi kelle-ne hozzá? És így tovább. Miután elsősorban a pénzügyi szervek nem nézték jó szemmel ezt a nyüzsgést, Kardos és Klaniczay kitaláltak egy jelmondatot, amely a következőképpen hangzott: „A múzeumok a nép nevelőis-

kolái”. Aláírás: Lenin. Ezt javasolták kiírni az épületekre. A későbbiekben kiderült, ennek a feliratnak nagy hatása volt, mert megkönnyítette a hivatalos szervekkel a megértést.

A szervezőmunka rendkívüli lelkesedéssel folyt. Nagyon sok segítséget nyújtott Pogány Ödön Gábor, aki a Fővárosi Képtárban volt vezető, és sok jó tanácsot adott. Itt elsősorban a művészetek helyes láttatására gondolok. Ugyanígy komoly segítséget nyújtott Dobrovits Aladár, Tasnádi Kubacska András, Tálasi István, hogy csak néhányukat említsem meg.

Visszatérve az átszervezés kérdésére: halatlanul nehéz feladatot jelentett az a tény, hogy a gyűjtemények elsősorban azoknak az embereknek a lehetőségeitől függtek, akik abban az időben rájuk vigyáztak. Most is csak a legnagyobb tisztelet hangján beszélhetek róluk. Voltak bár tanárok, tanítók, ser-tésgondozói vagy kisbírói állásba besorolt muzeológusok – mert ilyenek is voltak –, vagy akár hivatalsegédék, esetlegapidíjas restaurátorok. Szomorú tény, hogy legtöbbször nevére sem emlékezem már. Ugyanakkor az ország központi nagy múzeumaiban Európaszerte ismert kiváló szakemberek más szempontokból okoztak nehézséget. Feltették a rájuk bízott kincseket, értékeket, és ezért gyanakodtak az ismeretlen, új szellemet képviselő szervezőkre. Állítom: legkevésbé saját magukért, állásukért aggódtak. A velük folytatott beszélgetések és a határozottan körvonalazódó koncepció nyomán a hattagú együttes egyre jobban kirajzolódó feladatkörökkel végezte a munkát. Volt, aki az épületek és az anyag biztosítása-biztonsága, volt, aki a kialakítandó pénzügyi feladatok, volt, aki már a még meg sem lévő épületekben elképzelt kiállítások képét formálta, volt, aki a levéltári vagy könyvtári ügyekkel foglalkozott.

Minden héten legalább három ízben ültünk össze, és a főnök minket egymás előtt beszámoltatott arról, hogy mire jutottunk. Valamennyien bárkinek a munkájához hozzászólhattunk, és mivel a tevékenységünk összefonódott: a tanácsok, vélemények jól jöttek. A megbeszélés végén mindig Kardos döntött, hogy mi legyen a következő lépés. Így a folyamatos munka sohasem szakadt meg. És ha hiba történt, vagy leküzdhetetlennek látszó akadály gördült az útra, a döntéseket haladéktalanul módosítani lehetett.

Közben alakult az az anyag, amely az 1949. évi törvényerejű rendelethez kristályosodott ki. Belülről – a minisztériumra gondolok – Kardos nem sok támogatást kapott. Tolnai Gábor később nagykövet lett, nem tudott végig segíteni. A többiek pedig eléggé sok akadályt gördítettek elénk. Főként jogi szempontból. A cél az volt: a megszülető rendelkezés minél közérthetőbb legyen, és logikai felépítése olyan színvonalú, hogy az akkor a közéletben dolgozó, többségében iskolázatlan, de jót akaró tisztviselők megért-sék. Többszöri átfogalmazás után került sor

a jogi formába öntött végleges szöveg kialakítására.

Maga a múzeumi törvény, tudomásunk szerint olyan intézkedés volt, amely megkísérelte szabatosan összefoglalni azt a gondolatot, hogy a „Magyar történet, tudomány és művészet emlékeit, mint közművelődésünk örökbecsű értékeit ... rendeletben meghatározott módon fokozott védelemben kell részesíteni, és azokat az egész nép számára hozzáférhetővé tenni”. Akkor alakítottuk ki a közgyűjtemények, a nemzeti érdekű magángyűjtemények, a nemzeti érdekű muzeális értéktárgyak, továbbá a műemlékek és a védett területek fogalmát.

A közgyűjtemények terén – miután azokról már az 1929. XI. törvény annak idején intézkedett – új meghatározások megfogalmazására nem került sor.

Nemzeti múzeumi rangot kapott a Magyar Történelmi Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Természettudományi Múzeum.

Kialakultak a *közületi múzeumok*, amelyek gyűjtési körüket tekintve a) helyi-, b) táj-, c) emlék-, d) szakmúzeumok lettek. Ezek szervezeti, személyi, pénzügyi stb. kérdései is szabályozásra kerültek.

Meghatározta a törvény a *nemzeti érdekű magángyűjtemények* fogalmát is. Indokolta ennek szükségességét, és bevezették az úgynevezett „védett”-séget. Ez, tudtommal, azóta is érvényben van, és úgy gondolom, bizonyos szempontból márkát jelent. Akkor nagyon vegyes volt a hatása. Erről később még néhány szót.

A rendelet szövegének összeállításakor Kardos minden mondatot átrágott, és személyesen javított. Sokat segített Dobrovits, László Gyula, Fülep Ferenc, maga Tolnai, és az akkor önálló státust képviselő Nemzeti Múzeum néhány vezető szakembere is. Ezt azért említem itt külön, mert teljes segítséget nyújtott a „Műemlékek” fejezet összeállításában Dercsényi Dezső, annak ellenére, hogy nem értett egyet az 1881 óta létező Műemlékek Országos Bizottsága megszűntetésével. Érdekes, hogy a Közgyűjtemények Országos Felügyelősége ugyanakkor történt megszüntetése miatt emlékeztem szerint senki sem emelt szót.

Intézkedés történt a „*védett területek*”-ről is. Kardosnak, mint az első földosztók egyikének, ezzel a kérdéssel kapcsolatban elég sok gondja támadt, hiszen itt éppen azokkal szemben látszott visszalépni, akiknek érdekében mindig is cselekedett.

Teljesen új munkát követelt meg a törvénynek a műemlékek és muzeális tárgyak felkutatására vonatkozó része. Éppen ezért, ennek „rázós” volta miatt külön, majdnem hatósági joggal felruházott csoportot szervezett Rudnay Gyula vezetésével.

Végül, rendkívül sok tájékozódó megbeszélés és vita után intézkedés történt a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának

a felállításáról is. Teljesen szubjektív véleményem, hogy ezt az intézményt megszüntetni nem tévedés, hanem hiba volt. Nem Kardoson rúgtak egyet, hanem egy emberi összetételéből fakadóan egészen magas munkamorállal dolgozó együtttest számoltak fel. A központ létezését erősen pártfogolta Ortutay is, aki akkor miniszter volt.

Természetesen nem volt kisebb jelentősége a 4231/1949 (IX.13.) MT rendeletnek sem, amely a Kelet európai Tudományos Intézet (volt gr. Teleki Pál Tudományos Intézet) megszüntetéséről és az Állam és Jogtudományi Intézet, a Történettudományi Intézet, a Nyelvtudományi Intézet és a Földrajzi Könyv- és Térképtár felállításáról szolt. Itt sokat segített Deme László, Lőrincze Lajos, Bartha István. Természetesen ezzel párhuzamosan kellett végezni a levéltári és könyvtári témakör tisztázását, és az előbbiekhöz hasonló szellemű szervezését is. Noha itt sokkal kevésbé formálták át az akkor érvényben levő szisztémát.

Mint mindig, amikor átszervezésre kerül sor, nagy volt a feszültség az érintett intézmények dolgozói között. Jellemző volt az akkori, amúgy is zaklatott időszakban Kardos minisztériumi tevékenységére, hogy külön behivatott magához és megkövetelte, hogy valamennyi személyről pontosan tájékozzam. Elsősorban szakmai tudásukról, emberi rátermettségükről szerezzek információt, és a kimondottan ellenséges magatartású személyek kivételével, mindenkiről az ő előzetes tájékoztatása után kell hivatali beosztásról gondoskodni. Az új intézmények személyi összetételéről – itt elsősorban a múzeumokra gondolok –, sokat tárgyalt Toplák elvtársal, az akkori személyzeti főnökkel, jónéhányszor Gerő Ernővel, Szávai Nándorral és nyilván másokkal is, akiről én vagy eleve nem tudtam, vagy már nem emlékezem rájuk. Erre az időszakra esett az a vizsgálat és persorozat is, amely az akkori múzeumi főigazgatók: Huszár Lajos, Genthon István, Voit Pál, valamint Jánossy Dénes, a Nemzeti Múzeum elnöke, az Országos Levéltár főigazgatója ellent folyt: műkincsek állítólagos hűtlen kezelése miatt. Kardos itt is sok tapintatról tett tanúbizonyságot.

Természetesen sok vita folyt az épületek biztosításáról (gyakran más célokra akarták azokat felhasználni), és elsősorban az anyagi lehetőségek előteremtéséről. Ebben a kérdésben Kardos többször tárgyalt és kapott segítséget Gerőné Fazakas Erzsébettől. Kap-

csolat teremtődött Ortutay révén Oltványi Imrével is, akit ő pénzügyi szaktanácsadónak tekintett. Kardos legnagyobb odaadással a múzeumok ügyének elrendezéséért dolgozott. A megalakított MMOK-ba (Múzeumok és Műemlékek Országos Központja) a legjobb szakembereket gyűjtötte össze. A kiállítási forgatókönyveket olyan személyek készítették, mint – többek között – Zádor Anna, Entz Géza, László Gyula, Tasnádi Kubacska András, Móczár László, Barabás Jenő, Solymár István; a nyilvántartások feldolgozását pedig Bodnár Éva, Telepy Katalin, Geguss Imréné, Kovács István, Sági Károly, Thomas Edit, Lakatos László – és így tovább. A kiállítás-rendezői részleg tevékenységéről elmondható: a korabeli kiállítások mai szemmel nézve is építészetileg, grafikailag, látványosság szempontjából egyaránt mutatósak voltak és alaposan átgondoltak. Bényi László irányította a részleget, Wágner Nándor és társai dolgoztak vele együtt. Megemlíteném a pécsi, a székesfehérvári, a szegedi, a hódmezővásárhelyi, a győri múzeum nagy sikert arató kiállításait.

Szuggesztív egyéniségével Kardos szinte csodát művelt – nem túlzok, hiszem most már teljesen mindegy –, a közületi és magánkézből levő műkincsek felleltározása terén. Az egész országban minden tárgyról fényképpel vagy rajzzal ellátva egységes nyilvántartási kartonok készültek három példányban. Ezeket az országos, a saját és a központi nyilvántartásban őrizték. A leltározó brigádok hatalmas munkája komoly tudományos eredményeket hozott az addig zárt magángyűjtemények megismerése révén. Hogy ezzel az anyaggal ma mi van, nem tudom, remélem, megmaradt, és tovább fejlesztették. Ilyen típusú nyilvántartást és feldolgozást Kardos László korszaka előtt soha nem vezettek.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen rövid megemlékezés csak erősen vázlatos lehet, és nem is biztos, hogy azokat a legjelentősebb cselekvéseket sikerült feleleveníteni, amelyek a legfontosabbak. Egyre azonban úgy vélem, alkalmas volt. Rámutatott Kardos minisztériumi szervező tevékenységében arra a három nagyon sajátos tulajdonságra, amelyet összefoglalásként megemlítenék.

Először: a cél ismeretében példátlanul rövid idő alatt létre tudta hozni azt a szervezetet, amely minden nehézséget legyűrve megteremtette a múzeumi, levéltári, könyvtári, tudományos intézeti szemlélet új alapjait.

Másodszor: sajátos embermegközelítési módszerével elérte, hogy a legkülönbözőbb származású, múltú, felfogású emberek feladatok megvalósítására teljes odaadással dolgozzanak.

Harmadszor: sikerült emberközelbe hoznia az addig eléggé szűk kört érintő múzeumi-műemléki területet. Volt abban az időben olyan kiállítás, amelyet nyolc hét alatt négyszázezer ember tekintett meg, pedig nem koronázási kincseket mutatott be.

Úgy vélem, ha a múzeumi-műemléki berkek mai dolgozói, akik egyáltalán nem is emlékeznek már erre a korra, ha kissé jobban ismernék ezt a múltat, ahol nemcsak torzulások voltak, sokat jelentene a jövő számára is.

Budapest, 1985. október

*Szabó Nándor
nyugalalmazott geológus*

The Birth of an Act

The first author gives a review of how a special act rule was prepared and executed on the protection of museums and monuments in Hungary. It was passed as the 13/1949 act and it had an extraordinary importance as far as the future of our cultural heritage is concerned. The National Committee for the Protection of Monuments had been working since 1881, when due to the act it was integrated into the National Committee For Museums and Monuments, which involved 100 people and it was the executive organisation of the act. In the 1950s, the protection of monuments was in a quite bad situation, when the Committee was dissolved, but eventually another organisation was set up to deal with monuments, independently from museums, so the legislation procedures and management was carried out more flexibly, while the museums did not have a similar institution. The new „Múltidéző” section of the Hungarian Museums might help turn people’s attention to the history and past of Hungarian museums. The first article of the series is Nándor Szabó’s work in this issue.

Nándor Szabó retired geologist presented the talk in 1985, when the Local History Museum of Vasvár asked him to commemorate László Kardos in a talk. The small department of the Ministry of Religious and Public Educational Matters with a staff of only 6-10 people was led by Kardos, who was a really conscientious and thorough manager, and controlled the day-to-day work of the small team very effectively. They were able to introduce their ideas and suggestions, although they did not have as much support as they needed. The condition of public collections was definitely put into the focus of attention as a result of their commitment. The small team carried out a tremendous amount of work to prepare the museum and monument act of 1949, which greatly redefined Hungarian public collections and protected monuments.

Emlékezés Szentlélek Tihamér hamvai fölött

Visy Zsolt

Szentlélek Tihamér a halk szavú, de nagy műveltségű emberek sorába tartozott, aki munkatársaival és ismerőseivel közvetlen, baráti kapcsolatot tudott kiépíteni, és aki szívós szorgalmával számos ügyet kezdeményezett és vitt sikerre. Ezek az ügyek egytől-egyig a régészet, a múzeumügy és a kultúra témakörében gyökereztek. Kivételes képessége volt arra, hogy elképzeléseit másokkal megértetve azokat mintegy közérdekké változtassa, környezetét is érdeklétté tegye azok megvalósításában. Ugyanakkor kitűnő szakemberként számos ásatást vezetett, közleményeiben, monográfiáiban pedig bebizonyította tudományos jártasságát, elemző és értékelő képességét.

1919. augusztus 11-én, válságos időben született Nagyváradon, amelyik akkor már csak névlegesen tartozott Magyarországhoz, hogy alig egy évre rá már hivatalosan is leszakadjon az ország testéről. Eleinte jogásznak készült, és 1937-41 között jogot tanult a Pázmány Péter Tudományegyetemen, majd joggyakornokként dolgozott. Közben azonban már a bölcsészettudományi karon is tanult, ahol végül 1951-ben ókori és középkori régészetből szerezte meg diplomáját. Tanulmányi időszakának illetően meghosszabbodása nem csupán rajta múlt. 1941-ben bevonult katonának, ahol légvédelmi tüzérként egy életre elszakította a terepi munka és a geodézia alapjait. Az orosz fronton fogságba esett, ahonnan csupán csak évekkal a háború után térhetett haza. Még így is szerencséje volt. Társaival együtt, köztük régészekkel is, közösen éhezve, küzdve az életben maradásért a kusza cserekereskedelem igényeinek eredményes kielégítése céljából még varrni is megtanult.

Régészeti tanulmányainak a befejezése után különböző ásatásokon tevékenykedett. 1951-ben a fenékpusztai, 1951-54 között pedig az aquincumi helytartói palota feltárásánál dolgozott Szilágyi János vezetése alatt, majd Kecskemétre került. 1955-ben a veszprémi Bakonyi Múzeum igazgatója lett, de ellátta Vas és Zala megye régészeti felügyeletét is. 1955-60 között a balatonörvényesi római kori villalep feltárását vezette.

1961-től 1972-ig a szombathelyi Savaria Múzeum, 1963-tól, a megyei múzeumi szervezet létrehozásától pedig a Vas megyei múzeumok igazgatója. Rengeteget tett Savaria jobb megismeréséért, aminek

az Isis-szentély és környékének a feltárása jelentette az alapját. Az Iseum 1955-től folytatott feltárásának feldolgozásával 1960-tól egy csapásra a hazai és a nemzetközi tudományos élet középpontjába került. Isis kultusza, különösen annak római kori fejezete egyre inkább érdeklődése középpontjába került. Kutatásai, tanulmányújtjai nagyrészt ezt a célt szolgálták, aminek bő termését jelentik hazai és külföldi szakfolyóiratokban megjelent dolgozatai, számos előadása.

Nem elégedett meg azonban az ásatási eredmények egyszerű leközlésével – a leleteken szinte haláláig dolgozott –, hanem nyomban terveket szőtt a nagyszerű lelet műemléki bemutatására is. Bizonyára hozzájárult ehhez kivételes személyi adottsága, a térbeli látás képessége. Kitűnő partnerre talált Hajnóczy Gyula személyében, aki készséggel vállalta az akkor modernnek és általánosan elfogadott bemutatási módszernek a bátor alkalmazását, ami az antik falazó anyagoknak a betontól való éles és egyértelmű különbözőségén alapult. Hamarosan elkészült az elképzelt Isis-szentély betonból való rekonstrukciója, amelyre fölkerültek a fríz megtalált márvány domborművei. Az, hogy ma már nem alkalmaznánk ezt a módszert, és a teljes rekonstrukcióval is jóval tartózkodóbb álláspontra helyezkedünk, a teljesítmény nagyságán, újszerűségén és az egész magyar kultúrát lázba hozó hatásán mit sem változtat. Meltán emelte ki Vladár Ágnes Szentlélek Tihamér 70 éves születésnapjára írt köszöntőjében, hogy Szombathely ma már éppúgy nem lehetne meg az Iseum nélkül, mint ahogy a Járdányi Paulovics István Romkert nélkül sem, ami egyszerre jelenti az európai civilizációhoz és a lokálpatrióta gyökerekhez való kapcsolódást.

Ő kezdeményezte az Iseumban a szabadtéri színelőadásokat. Huszár Klára személyében megtalálta másik alkotótársát, és Devecseri Gábor támogatásával megkezdődtek az ókori drámáknak és antik témákat feldolgozó operáknak, természetesen Mozart leginkább odailó Varázsfuvolájának a szabadtéri előadásai. Ezek voltak az első olyan előadások Magyarországon, amelyeket műemléki környezetben vittek színre.

Széleskörű tudása és érdeklődése nem engedte meg, hogy csupán szűkebb szakterülete érdekeit képviselje. A Savaria múzeum gyűjteményeit egyenlően és nagymértékben fejlesztette, szorgalmazta és szervezte a gazdag anyag minél teljesebb

bemutatását. Ő alapította a Vas megyei Múzeumok Értesítőjét, a Savariat. Feltárásairól és kutatásairól számos közleményben számolt be hazai és külföldi szaklapokban és monográfiákban, amelyek sorából kiemelkednek az Iseumról írt önálló munkái és a Szépművészeti Múzeum antik mécseseiről írt monográfiája.

Pályafutását 1973 és 1984 között a Szépművészeti Múzeum főigazgató-helyetteseként folytatta nyugdíjazásáig. Itt kiválóan tudta alkalmazni gazdag nyelvtudását, szervezőképességét. Több publikációja e múzeum antik kincseit dolgozza föl. Munkatársai itt is, mint korábban, szeretettel fogadták, barátián tréfás, könnyed, elegáns stílusát, értékelték tudását és széleskörű látásmódját.

Sikeresebb kiállításrendezői tevékenysége 1960-ban vette kezdetét, amikor a Tihanyi Múzeumban új, nagy sikerű helytörténeti kiállítást rendezett. Ezt a bemutatót régészeti és művészeti kiállítások hosszú sora követte, amit nagyban segített széleskörű irodalmi és művészeti érdeklődése, tájékozottsága, baráti kapcsolatai. E tevékenységében hű társra és segítőtőre talált feleségében, Koroknay Évában.

Közművelődési tevékenysége szerteágazó volt. 1961-től 8 éven keresztül volt a TIT Vas megyei elnöke. Több száz előadást tartott régészeti kutatásairól, a művészettörténet, az ókortörténet és Savaria kutatása témakörében, valamint az egyiptomi, a hellenisztikus és a római művészetről. Savaria és az Iseum hírére messze vitte számos külföldön tartott előadásával. 1967-ben egyik kezdeményezője és egyben előadója is volt a Savaria Nyári Egyetemnek.

Eredményes munkájáért számos kitüntetésben részesült. Munkásságát Bugát Pál, Pasteiner és Kuzsinszky emlékéremmel ismerték el. A Tihanyi Múzeum kiállításának megrendezéséért a Munka Érdemrend bronz fokozatát, az Iseum feltárási és helyreállítási munkálataiért a Munka Érdemrend ezüst, majd egész szombathelyi tevékenységéért a Munka Érdemrend arany fokozatát kapta meg. 1989-ben Szombathely a Pro urbe Savaria díjban részesített, 1990-ben megkapta a Köztársasági Elnök aranyérmét. 1994-ben barátai és tisztelői emlékülésen tisztelegtek előtte, az itt elhangzott előadások a Savaria neki ajánlott 25. kötetében jelentek meg.

Alapító tagja és aktív szervezője volt a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesületnek, melynek 1991. évi megalakulása-kor elsőként töltötte be az elnöki funkciót.

ót 1994-ig, majd ezt követően a Társaság örökös tiszteletbeli elnökévé választotta. Tagja volt az ICOMOS-nak, korábban mind rendes tag, az utóbbi években pedig mint tiszteletbeli tag. Rendszeresen részt vett a szervezet ülésein, különösen a Régészeti Emlékhelyek Bizottsága ülésein, ahol egy ízben aktív részvételével az Iseum szükségessé vált újabb műemléki beavatkozásait is megbeszéltük. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága éppen ezért tisztelettel emlékezik meg egykori tagjáról, aki oly sokat tett a régészeti emlékhelyek közkinccsé változtatásáért.

Kedves Tivadar! Végezetül engedj meg, hogy személyesen is megemlékezzek Ró-

lad. Sok évtizedes ismeretségünk során mindig figyelmes, a dolgok lényegét kereső kutatóként, közvetlen, könnyedén vidám stílusú emberként ismertelek meg, olyan-
nak, aki az első pillanattól kezdve szimpátiát vált ki mindenkiből. Élénken él emlékezetemben az a beszélgetésünk, amelyet már nyugdíjas korodban folytattunk a Járdányi Paulovics Romkertben, miközben leleteid földolgozását végezted, vagy közös munkánk a Régészeti Műemlékhelyek Szakbizottságban. Most, hogy elmentél, ismét eltávozott közülünk egy reneszánsz érdeklődésű, nagy tapasztalatú kollega, akitől még sokat tanulhattunk volna. Béke Veled, béke poraidra!

In Memoriam Tihamér Szentlélek

The memorial speech was made by colleague Zsolt Visy in memoriam Tihamér Szentlélek, commemorating the long and successful career of the renowned Hungarian archaeologist and museum professional, who was born in 1919 and died recently. He studied law for some time but eventually, after the grim period of the Second World War he became an antique and mediaeval archaeologist. Since the 1950s he participated in numerous excavations all around Hungary, gaining national and international recognition due to the excavations and publications in connection with the Museum, the Isis Shrine in Szombathely. His career was closely connected with the Savaria Museum and the Museum of Fine Arts, among other public collections and museum organisations in Hungary. He was involved in public education as well and he was awarded several times for his rich and fruitful career.

In memoriam Csaplár Ferenc

Kelevéz Ágnes

Szigorú és kérlelhetetlen volt, ha pongyolaságot látott maga körül. Alapos és kitartó, ha dolgozott. Szenvédélyes és megvesztegethetetlen, ha a gondjaira bízott gyűjteményt védte. Azok közé tartozott, akiknek a munkájuk az életük. Nehéz leírni a mondatot: 67 éves korában, 2007. május 9-én tragikus hirtelenséggel elhunyt Csaplár Ferenc, a Kassák Múzeum igazgatója.

Baján született, egyetemre Szegeden járt, itt kezdte a pályáját tanárként a Rózsa Ferenc Gimnáziumban, de már a kezdetektől végzett tudományos munkát is, a város múltjától áthatva József Attila, Radnóti Miklós és Juhász Gyula szegedi kapcsolatait kutatta. 1967-ben megjelent a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumáról írt kötete, majd 1973-ban Barta Lajosról szóló kismonográfiája. Már ekkor elkezdett foglalkozni Kassák Lajossal és a magyar avantgárd irodalmi és művészeti témakörével, és a Munkakör történetét feldolgozva, Kassák halála előtt nem sokkal, 1966 telén személyesen is felkereste őt. Bár nem akart Szegedről eljönni, de egy átszervezés miatt megszűnt tanári állása, s Illés László főigazgató hívására 1974-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa lett. Amikor a Kassák özvegyével folytatott tárgyalások eredményeképpen napirendre került a Kassák Múzeumnak mint a Petőfi Irodalmi Múzeum filiáléjának létrehozása, őrá bízta a szakmai és technikai feladatok intézését, így kapott egész további életét meghatározó lehetőséget a hagyaték gondozására, a Kassák Múzeum kialakítására, melynek később igazgatója lett.

Kassák képzőművészeti alkotásai, mint a magyar konstruktivizmus meghatározó művei akkortájt nagy sikert értek el a nagy nyugat-európai kiállításokon és a nemzetközi műtárgy-kereskedelemben, emellett határon túli hatásának jelentőségét mutatta az a Kassák-reneszánsz is, melyet a párizsi Magyar Műhely kezdeményezett.

Itthon azonban más volt a helyzet, az 1976-ban alapított Kassák Múzeum elkészült állandó kiállításán „a pártközpont szakértőinek utasítására még közvetlenül a megnyitás előtt is szükséges volt korrekciókat végrehajtani”. Nem könnyű terepre került tehát Csaplár Ferenc, sokféle emberi és politikai buktatója lehetett volna igazgatói működésének. Ám szívós következetessége, az olykor sokak által szinte kínosnak érzett, de utólag más értelmet kapó, hitelességet biztosító precizitása, a filológiai tényekhez való ragaszkodása, önmagával szemben támasztott követelményeinek már-már rideg szigorúsága, kitartó munkabírása és nem utolsósorban az életmű iránti odaadó elkötelezettsége minden nehézségen átsegítette. Így lehetett három küzdelmes évtizeden át az intézmény elismert igazgatója, az életmű gondozója, a hagyaték gyarapítója. Igazgatósága alatt a Kassák Múzeum anyaga a kétszeresére növekedett. Csaplár Ferenc több mint ötven kiállítást rendezett, közülük nem egy eljutott külföldre is, Berlinton, Weimartól kezdve Moszkván, Varsón, Prágán át Lisszabonig, sőt Tokióig. Megérdemelten kapott munkásságáért 1996-ban Móra Ferenc-, 2006-ban Széchényi Ferenc-díjat.

In Memoriam Csaplár Ferenc

At the age of 67 Ferenc Csaplár, director of the Kassák Museum, died an unexpected sudden, tragic death. Csaplár was born in Baja, stud-

ied at the University of Szeged, and from the beginning of his career was deeply interested in the poets Attila József, Miklós Radnóti, Gyula Juhász and their connection and relationship with the town of Szeged. In 1974 he started his museum work at the Petőfi Literary Museum. Two years later he was appointed director of the newly established Kassák Museum. Under his supervision the collection of the museum was doubled, more than 50 exhibition were arranged, several of them were taken abroad. In 1996 he was awarded with the Ferenc Móra Prize, in 2006 with the Ferenc Széchényi Prize.

Könyv- és folyóiratszemle

Újabb kiadvány a múzeumi közművelődésről

Pató Ágnes

Még mielőtt részt vettem volna az október eleji múzeumpedagógiai évnytón, már volt szerencsém kezembe venni ezt a kiadványt, melyet a külcsín és a belbecs alapján egyaránt jelentősnek tartottam. Aztán a Szépművészeti Múzeumban rendezett említett rendezvényen az Oktatási és Kulturális Minisztérium főosztályvezetője, dr. Vígh Annamária is e kötet bemutatásával kezdte felszólalását, hosszan idézve a könyv bevezetőjéből. Számomra azért olyan örömteli ez a momentum, mert szakma és fenntartó ritkán örül mostanában egyszerre a múzeumok világában. Rádásul az öröm forrása is ugyanazon okra vezethető vissza: már megint kiderült, hogy rengeteg lelkes, kreatív és megújulásra képes közművelődési szakember dolgozik a múzeumokban, akik egyedül is tudnak csodát csinálni, de az összefogással és az intézmények fenntartóinak támogatásával sokkal hatékonyabb munkára képesek.

Ez a kötet arra vállalkozott, hogy a TIMPNET Műhely (tiszántúli múzeumok programszervező hálózata) által szervezett közművelődési találkozók elhangzott előadások anyagából válogat, s ezáltal egy gazdag csokrot nyújt át az olvasónak jó ötletekből, hasznos tapasztalatokból és követendő példákból. Mint ahogy már önmagában az is követendő példa, ahogyan az észak-alföldi és az észak-magyarországi régiók területén működő 6 megyei múzeumi szervezet közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai munkatársainak kezdeményezésére egy közösség alakult ki, mely együtt keresi a válaszokat a jelen kihívásaira (azóta már a Dél-Alföld múzeumaival is kiegészülve).

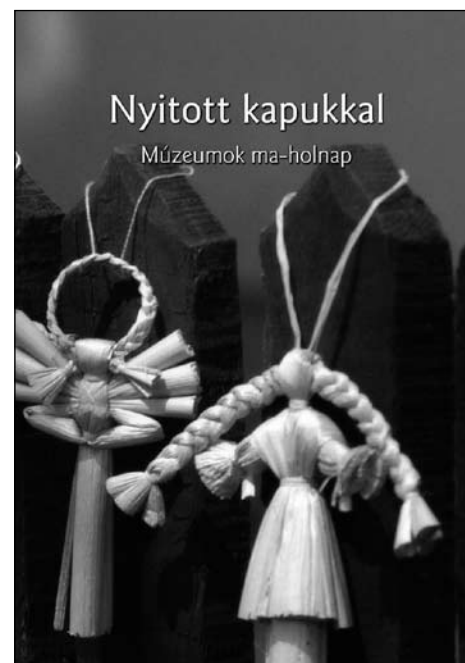
A nagyon ötletes, de egyszerű borító már első látásra megfog. A rövid, tömör cím minden szava, továbbá a képi világ is sugallja: a kötet együttgondolkodásra hív bennünket a hagyományok, a múzeumok jelenéről, jövőjéről. Ma már senki nem mehet el a tény mellett (még ha sokan igyekeznek is megfelekedni róla a múzeumi szakmában), a múzeumok szerepe változóban van. „A múzeumok nem az ott dolgozó emberek kényelméért vannak, hanem a kulturális örökségünk védelméért és a nagyközönségért. Az elefántcsonttoronyokat felváltják a szolgáltató múzeumok, mert akkor töltik be azt a hivatást, ami elé

a XXI. század állította őket” – olvashatjuk dr. Horváth László megyei múzeumigazgató szavait a könyv bevezetőjében. Azt utóbbi évek szakmai fórumain egyre többször hangzik el ez a megállapítás, gyakran a következő jelzőket, mint a múzeum számára elérendő célt hangoztatva: szórakoztató, élményszerű, látogatóbarát. Horváth László (és az egész könyv, tehát a közművelődési szakma) sem hagy kétséget afelől, hogy egyetért ezzel a céllal.

A következő tanulmányban Kriston Vízi József (a TIMPNET Műhely és valószínűleg sok egyéb szervezet „motorja”) azt az utat mutatja be, amelyet ez a földrajzi alapon szerveződött lelkes közösség bejárt. Precízen dokumentálja a kezdő lépéseket, a megfogalmazott célokat, a szakmai összefüggések történéseit, eredményeit. Aki elolvassa ezt az írást, egyet kell értsen a szerzővel, aki így fogalmaz: „Aki megismerte az elmúlt időszak során munkánkat és szándékainkat, az meggyőződhetett arról is, hogy nem öncélú témákat s nem örökzöld, immár valóban sehová sem vezető múzeumi sirámokat felvonultató munkanapokat tartottunk, sőt néha zsúfolt programmal és túlfűtött igyekezettel próbáltuk megtalálni vagy megadni évtizedes problémák nyitját”. Kívánok továbbra is ilyen lelkesedést ehhez a munkához!

A következő blokkban a múzeumok térségben betöltött szerepéről, a különböző fenntartási lehetőségekről, az igen változatos képet mutató intézményi formákról és több tanulmányban a tájházakról olvashatunk. Mellesleg egy országjáráson is részt vehetünk, megismerkedve így számos kiállítóhellyel határon innen és túl. Kurta Mihály írása egy újabb megközelítési lehetőséget vázol fel előttünk, a múzeumandragógia tudományába vezet be bennünket. A szerző felhívja a figyelmet a múzeumpedagógia jelentősége mellett az andragógia (felnőttnevelés) és a gerontológia (időskori nevelés) fontosságára is a múzeumi munkában.

Az íráskor utolsó csoportja reprezentálja leginkább az egész kötetre jellemző sokszínűséget. Mindenki kedvére válogathat azokból a megvalósult és működő közművelődési és múzeumpedagógiai programokból, amelyeket a szerzők élénk tárnak. Bátran ajánlom mindenkinek (szakmabelieknek, turistáknak, pedagógusoknak egyaránt), hogy lapozza fel ezeket az oldalakat, és biztos vagyok benne, hogy talál

magának követendő példákat, jó ötleteket, programlehetőségeket. A paletta nagyon széles, legyen szó irodalomról, történelemről, képzőművészetről egyaránt, szinte ahány múzeum, annyi kísérletező műhely, annyi megoldás. Ezek a lehetőségek egyaránt szólnak diákoknak, felnőtteknek, családoknak. Nagy örömmel olvastam B. Pinczés Orsolya sorait, aki a fogyatékosoknak kínált programokat veszi számba a debreceni Déry Múzeumban.

Találtam azonban egy másik közös vonást is ezekben a beszámolóknak: befejezőként mindenki a jövőről, a tervekről beszél, de nem a vágyak és álmok világáról, hanem a megvalósult programok továbbfejlesztéséről, kibővítéséről. A kötetben közölt számtalan színes fotó gazdagon illusztrálja ezt a sokszínű világot, az országunk, a szakmánk változatosságát, és nem utolsósorban azt a hangulatot, amit a jó emberi kapcsolatok teremtenek ezekben a közösségekben.

(*Nyitott kapukkal – Múzeumok ma-holnap. Válogatás a kelet-magyarországi múzeumok közművelődési találkozóin elhangzott előadásokból, 2006-2007. Szerkesztette: Pató Mária. A kötet előkészítésében és összeállításában közreműködött: Kriston Vízi József. Nyiregyháza – Szolnok, 2007. 138 p. Megrendelhető: a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságán, 5000 Szolnok, Kossuth tér 4. Ára: 1.000.- Ft.)*

Föld és társadalom. Konferencia a Kiskun Múzeumban

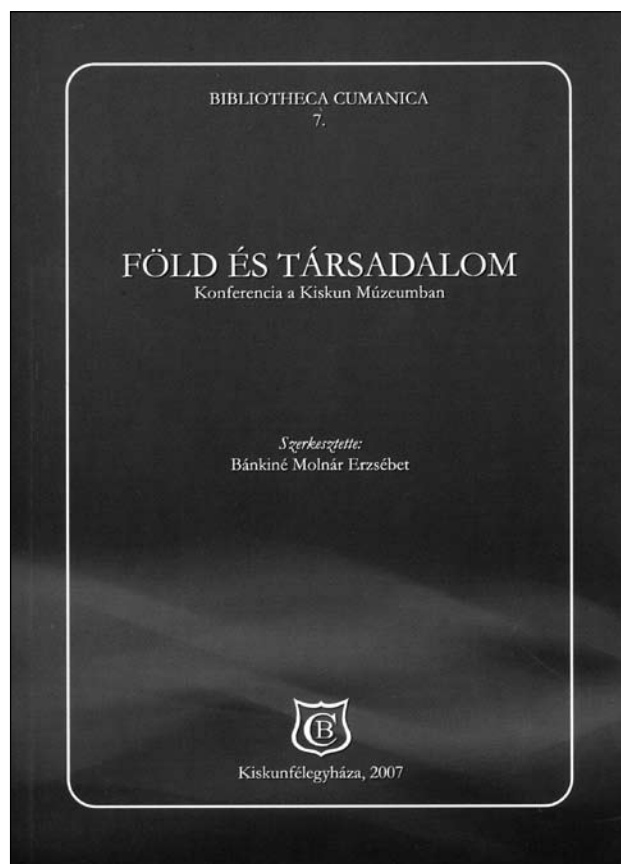
Máté György

Ezzel a címmel rendeztek jeles kutatók közreműködésével történeti-néprajzi konferenciát 2007. május 24–25-én Kiskunfélegyházán a Kiskun Múzeumban. Az immáron nyolcadik ilyen tematikájú tudományos alkalmat hagyta maga mögött a múzeum, és a főszervező és szerkesztő, Bánkiné Molnár Erzsébet pozitív szigorának köszönhetően az előadások szövegét tartalmazó konferenciakötet mintegy három hónap leforgása alatt napvilágot látott.

A kötet tematikája követi a konferencia blokkjait, azaz öt nagyobb egységbe, fejezetbe csoportosulnak a hosszabb-rövidebb írások. Így helyet kapott a földbirtoklás és a társadalom kapcsolatának kérdése, melyhez Papp Imre, Egyed Ákos, Bárth János, Bánkiné Molnár Erzsébet, ifj. Bartha János és Novák László Ferenc kutatásai alapján kerülünk közelebb, melyek főként, de nem kizárólag a Kárpát-medence területére vonatkoznak. A második, a szőlő és bor, illetve az erdő témakörét érintő írások szerzői Papp Klára, Gorun Gheorghe, Orosz István és Nagy Molnár Miklós. A jobbágyfelszabadítás utáni földtulajdonlással kapcsolatban közül újabb adatokat Bagi Gábor, Pölöskei Ferenc és Romány Pál. A jobbára a migrációval, telepítéssel, „új otthon” témájával foglalkozó írások csoportjában olvasható Lovas Kiss Antal, Gecse Annabella, valamint Ranko Končar vajdasági előadása két nyelven is (szerb és magyar). Ide tartozik még a témájában a többitől egy kissé eltérő, de igen érdekes tanulmány *Az első világháború és a paraszti emlékezet* címmel Gyáni Gábor tollából. Végül, ötödik fejezetként a földművelést, földhasználatot veszi alapul publikációjához Ujváry Zoltán, Selmeczi Kovács Attila, Szabó László és Örsi Zsolt.

E huszonegy előadásszöveg jobbára a XVIII–XX. századot fedi le, és a kutatások

mind-mind egy kisebb téma és/vagy terület behatóbb tanulmányozását tűzték ki célul. Ezáltal mikrotörténeti vagy történeti antropológiai olvasata is van az itt olvasható írásoknak, ami egy újabb pozitívuma ennek a konferenciakötetnek, mivel ezidáig kevésnek mondható az ilyen jellegű kiadvány hazánkban, és minden bizonynyal sokáig nem is lesz „elég” a témák kimeríthetlenségének köszönhetően. Csupán néhány példával illusztrálva ezt a gondolatot, megemlíthetjük a Bárth János által az alsíki székely tízesekről közölt, eddig csak a helyi jegyzőkönyvekben rejlő adatokat, amely által egy sokkal körvonalazottabb társadalmi kép rajzolódik elénk Erdély eme területéről. Ugyanígy a különböző iratanyagok vizsgálatán át tudunk meg többet a bihari szőlőtermelésről, bordézsáról, illetve ezekkel kapcsolatos konfliktusokról, amelyeknek értelmezésére is vállalkozik Gorun Gheorghe. Orosz István nagyváradi szőlőföldre vonatkozó vizsgálata is hasonlóan van felépítve, és a sort még folytathatnánk, azonban fel szeretnénk hívni még a figyelmet egyéb érdekességekre is, mint (a fentebb említett) Gyáni Gábor újszerű látásmódja, mely bizonyára másokat is további kutatásra ösztönöz. Nem hiányzik a „Föld és társadalom” témájában a szorosabban vett tárgyi és a szellemi néprajzot képviselő tanulmány, azaz a marokszedőkről és az agrárfolklorról szóló fejtegetések. Mindemellett nemzetközinek is mondható ez a lezajlott tanácskozás, mivel nem csupán magyar előadók fogadták

el a felkérést, azonban azok között, akik a kezükbe veszik e kötetet, bizonyára lesznek olyanok, akik hiányolják majd, hogy magáról a konferenciáról nem olvashatnak semmit, és sajnos ennek az orvoslása már nem is megvalósítható. Azonban ezt a hiást az igényes kiadvány pozitívumai feledtetik, és sokan várakozva tekintenek a kilencedik hasonló témájú kiskunfélegyházi konferencia elé.

(*Föld és társadalom. Konferencia a Kiskun Múzeumban.* Bibliotheca Cumanica 7. Szerkesztette: Bánkiné Molnár Erzsébet. Kiskun Múzeum Baráti Köre. Kiskunfélegyháza, 2007. 415 p.)

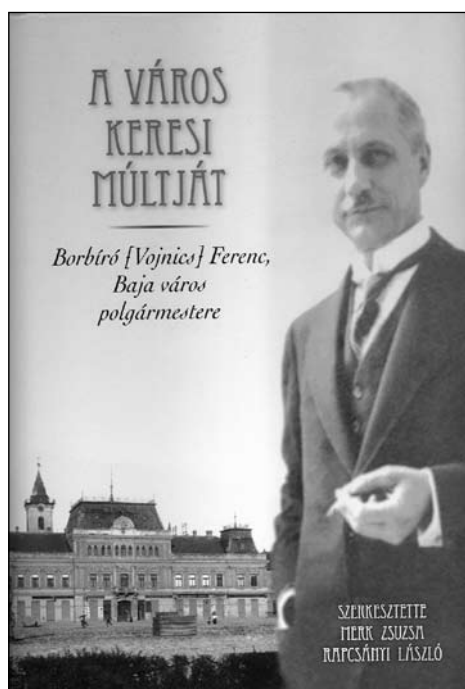
Egy város keresi múltját. Dokumentumok Baja történetéből

Basics Beatrix

A kötetet a bajai Türr István Múzeum Múzeumbarátok Köre Alapítvány adta ki és egyik szerkesztője a múzeum igazgatónöje, Merk Zsuzsa. Társa, Rapcsányi László a város szülötte, gazdag és eredményes életművének fontos része szűkebb hazája értékeinek bemutatása. A kötet megjelenését sokan –

többek között magánszemélyek, Baja városa, a Nemzeti Kulturális Alap – támogatták, és ez is jelzi a széles kört, amely fontosnak tartotta a város múltja e kiemelkedő személyiségének életét ismertté tenni. A félezer oldalas könyv dokumentumgyűjtemény; levelezés, sajtóválogatás, kronológia és képek segítségével idézi fel Borbíró (Vojnics) Ferenc (1879–1962) személyét, tevékenységét, aki Szabadkán született, de Baja vá-

rosának volt polgármestere 1915–18, majd 1920–37 között. A közbeeső időben, a város szerb megszállásának éveiben az internálást választotta. Sokat tett városáért, amely most múltját keresve emlékének adózott e kötettel. Iskolák épültek polgármestersége idején, a kórházbővítés mellett a közúthálózat korszerűsítése, a villanyvilágítás bevezetése is az ő nevéhez fűződik. A Budapesten végzett jogi tanulmányait követően Szabad-

kán a város kulturális ügyeivel foglalkozó aljegyző, majd főjegyző lett, ebben a városban házasodott, itt született három gyermeke. 1915-ben Baja város polgármesterévé vá-

lasztották. Családjával 1939-ben költözött Budapestre, 1951-ben feleségével és idősebb leányával kitelepítették Hajdú-Bihar megyébe, felesége 1953-ban meghalt. 1956-ban Ausztriába ment idősebbik leányával és onnan kisebbik lánya – Szent-Györgyi Albert felesége – segítségével az Egyesült Államokban telepedtek le. Az életút rövid összefoglalása is érzékelteti, hogy a két világháború közötti időszak volt Borbíró Ferenc életében a legfontosabb és ez kapcsolódott a legszorosabban Baja városához.

Az 1929 és 1962 közötti levelezés legnagyobb része mégsem ebből az időszakból származik, hanem jórészt az emigráció éveinek emlékezése, személyes írása – néhány hivatalos kéréstől eltekintve. 1958-ban Woods Hole-ből írta a következőket: „Az én életemnek már rég nincs célja: értelmel sincs. Szerepemet már rég lejátszottam, de a rendező fennfelejtett a színpadon, és ott most útjában vagyok mindenkinek, magamnak is”. Ez a keserű megjegyzés azonban nem teljesen fedte a valóságot: egy 1960-as leveléből kiderül, hogy érdeklődéssel követte az amerikai elnökválasztás eseményeit, a helyi közéletet egyaránt.

A levelezést 1956-os, kisebbik lányának

írt visszaemlékezései követik, majd különböző tárgyú, ugyancsak emlékező írásai – közigazgatásról, pártpolitikáról, kitüntetéseiről, kortársakról, családtagokról. Külön fejezetbe kerültek a bajai portrék és végül az Amerika Hangja rádióban elhangzott előadásai.

Az 1914-1956 közötti sajtóválogatás részben tőle származó, illetve róla szóló publikációk gyűjteménye. A sajtókronológiát, a megjelent írások időrendi forrásközlését névmutató és képek követik.

Hogy mennyire fontosak az ilyen könyvek, azt éppen a mottóul választott Konrád György idézet illusztrálja: „Akkor van jó állapotban a nemzeti tudatunk, ... amikor a városházán az előző városatyák képei nem kerülnek le a falról a raktárba, vagy a szemétkébe, mert megbecsülik az előző polgármestereket. ... Ez a kontinuitás kevés országoknak a sajátja, vagy hogy úgy mondjam: a kegyelmi ajándéka.”

(*A város keresi múltját – Borbíró [Vojnics] Ferenc, Baja város polgármestere.* Szerkesztette: Merk Zsuzsa, Rapcsányi László. Türr István Múzeum Múzeumbarátok Köre Alapítvány. Baja, 2007.)

A Pulszky Társaság hírei

Beszámoló a Kismúzeumi Tagozat éves szakmai napjáról

2007. szeptember 5. Berettyóújfalu, Bihari Múzeum

A félszáz regisztrált jelenlévőt és a helyi házigazdákat V. Szathmári Ibolya, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója köszöntötte, aki átadta a szót és a levelezés tisztét Balázs Györgynek, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnökének. H. Bathó Edit, a Kismúzeumi Tagozat vezetője (Jász Múzeum, Jászberény) örömet fejezte ki a megjelentek nevében is, hogy a Kállai Irén vezette Bihari Múzeum s munkatársai, valamint a Bihari Múzeumért Alapítvány nagyszerű helyszínt és fogadtatást biztosított a sokfelől – pl. a Dunán túlról is – érkezett kollégáknak. Elsőként a Százhalombatta Város Önkormányzata és a PT-MME által 2005-ben közösen alapított Poroszlai Ildikó Emlékplakett átadására került sor. (Mint emlékeztetes, az emlékező díjat 2006-ban a Paks Városi Múzeum kapta.) 2007-ben ezt az elismerést a Gócsáné Móró Csilla vezette *Blaskovich Múzeum (Tápiószéle)* kapta. Móró Csilla meghatottan és egyúttal szomorúan vette át a plakettet: öröm, hogy a szakma ismerte el (immár muzeális kiál-

lítóhellyé „változtatott”) intézményük tudományos, népszerűsítő és közéleti munkáját, ám mindezt már Ildikó távollétében, visszavonhatatlanul reá emlékezve tehetjük meg... Nagyné dr. Székely Katalin, Berettyóújfalu Város Önkormányzat aljegyzője, a BMA kuratóriumának tagja e helyütt is megköszönte a megyei igazgatóasszony több évtizedes fáradozását és pártolását, amelyben a várost és annak közgyűjteményi ügyét részesítette.

Ezek után a délelőtti előadások sorát Kállai Irén múzeumvezető nyitotta meg „A Bihari Múzeum mint kistérségi központ” címmel, amelyet kolléganője, Krajczárné Sándor Mária folytatott a múzeum köznevelődési és múzeumpedagógiai tevékenységének képes beszámolójával. A kistérségi múzeumi paletta színességét Rózsahegyiné Juhász Éva múzeumigazgató korreferátuma bizonyította: az Ebesen lévő Széchenyi Ferenc Tájékmúzeum egy komplex kulturális KHT formájában működik (www.ebeskultkht.axelero.net). Ezután Kriston Vízi József művelődési menedzser (Nyíregyháza, JAM) adott rövid összefoglalót az észak-alföldi megyék múzeumainak rendszeres szakmai találkozóiból és munkaformáiból (kiállítások, kötetek, konferenciák) kinövő, immár a Dunán

innen megyék múzeumainak köznevelődési kérdéseivel foglalkozó munkatársak és vezetők tevékenységéről, eredményeiről s további céljaikról. Az OKM képviselőjében szóló Csiszér Dóra főtanácsos a tárcsa Közgyűjteményi Főosztályának kiemelt stratégiai csapásairól szólott a 2003 és 2007 közötti időszakból; a legfrissebb eseményeket is megemlítve (Múzeumok Őszi Fesztiválja pl.). Káldy Mária a minisztérium köznevelődési szakfelügyeletének és a múzeum látogató-központúságot egyre karakteresebben felvállaló programok pozitív intézményesülésének példáját vázolta fel a 2000-tól kezdődő gondolati íven a Múzeumok Oktatási és Képzési Központjának egyre határozottabb működéséig. Rövid szünet után H. Bathó Edit elnöklésével folytatódott a program: vitaindítót Dám László megyei múzeumigazgató (Nyíregyháza) tartott, az észak-alföldi régiós kulturális munkabizottság múzeumi tagjaként épp a napokban készített és benyújtott múzeum és változó funkciók és szerepek kérdésköréről szólva. A jellemző friss esettanulmány mellett kiemelte, hogy a múzeumi szakmának minden szinten adóssága az el nem készült és érdemi vitára nem bocsátott normatíva kérdése, melynek hiányában jelenleg sem a kistérségi, sem a regio-

nális, sem pedig a még fenntartói szerepet vindikáló megyei-önkormányzati szereplők nem érzékelik a (lehetséges) szakmai és partneri viszonyt, tulajdonképpen: múzeumaink mai valós vagy jövőbeni lehetséges kompetenciáját. Fölvetette az ún. „megyei múzeumok”, mint szakmai intézmények kiszolgáló és logisztikai jellegű szerepének egyértelműsítését, és illetően kapacitásuk megerősítését. – G. Móró Csilla (már csak intézményének helyzetétől is fogva) a most alakuló Helyi Vidékfejlesztési Irodákkal való mielőbbi kapcsolatfelvételt és a szakmai programalkotás szükségességét szorgalmazta. Ugyancsak szólt arról, hogy érdemes a „kis” múzeumoknak figyelni az új kezdeményezésként induló „Magyar vidéki turizmus napjai” című programsorozatra, amely a Leader-akció csoportokban való múzeumi szereplést is kellően indokolja. (G. Móró Csilláék egyébként október 19-én tartották szakmai napjukat „Kulturális értékeink természeti öröksége” címmel.)

H. Bathó Edit – tapasztalatai alapján – meglehetősen szkeptikus a múzeumok megjelenéseit is hivatásszerűen menezselni választott ifjú szakemberek tájékozottsága és tájékozódási szorgalma tekintetében (lásd: Utazás 2007, járszági stand „bogaras-imázsa”). Nagy Mihály, az OKM osztályvezetője szintén megismételte a Dám által felvetetteket, bizonyos meg nem oldott feladatokat, meg nem választott szakmai kérdéseket helyettünk nem fog bevégezni senki; az önmeghatározásban a hazai és a nemzetközi partnerség és a fősodorba való tudatos bekerülés, ehhez pedig a kellő önkép és tájékozódás szükséges. E nélkül immár sehol sem lesz komolyan vehető szereplő (sem nagy-, sem kisléptékben, helyszínen) a múzeum, ill. a múzeumi szakma. Balázs György szová

tette, hogy bizonyos kérdésekről, pozitív és megfontolandó mintákról már egy ideje folytak, de legalábbis kezdődtek szakmai fórumokon kezdeményezések (egy-egy pulszkys ülés, tagozati munkaiülés, a Múzeumi Közlemények írásai, etc.), de valóban csak sietünk el egymás mellett, s a megbeszélés igényét hangoztatva, mégis elhallgatjuk azt. A Pulszky nemrég akkreditált és akkreditálás alatt lévő (pl. vezetői) képzései is ezt szolgálják, szolgálnák. Legalább százan vettek, vettünk részt a holland-magyar MATRA-programban, élveztük annak szellemi (s anyagi) előnyeit, úgy tűnik, mi kb. most értünk oda, hogy igazán szembesüljünk az akkor még meg nem értett, és itthon arra meg nem érett helyzettel. Ami, persze és sajnos: egyre kuszább, öntörvényűbb és igencsak szabályozatlan, tele döntéshozói improvizációkkal. Romsics Imre az emlegetett sokszínűségre Bács-Kiskun megyei példákat hozott fel, de hangsúlyozta: a („múzeumi”) törvény miért nem érvényes azonos módon pl. egy-egy fenntartóra vagy új típusú, magától megittasodott fenntartói társulásra? Az esetlegesség és a fenntartói kényszer példáját mezőberényi kollégánk tovább fokozta: az intézményi összevonásban már azt is sikerként könyvelve el, hogy legalább a helyi múzeum névadóját, Orlay-Petrich Somát sikerült (védjegyként) visszacsempésztetni az újonnan alakuló intézmény homlokzatára.

A hivatalos program után, az esőáztatta (portalanított!) bihari főutcán menet, majd az ízes falatokkal szolgáló Bella Costa Étterem ebédlőasztalainál továbbra is igyekeztünk ismerkedni az új arcokkal, egyúttal biztatni egymást. 2008-ban találko(z)unk Jászberényben!

Kriston Vízi József

Elnökségi ülés

(2007. szeptember 25.)

Néprajzi Múzeum

Az elnökség tagjai megbeszélést folytattak Kaján Imrével, az Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiumának elnökével és Dicső Ágnessel, a kollégium új tagjával, a Pulszky Társaság delegált kollégiumi tagnak. A megbeszélések fő témája az NKA ARTHÍVUM programja, illetve az NKA folyóirat- finanszírozási pályázata volt, ami érinti a Magyar Múzeumok sorsát is. Utóbbi kapcsán az elnökség döntött arról, hogy 2008-tól megújítja a folyóiratot. A vitaanyag elkészítésére B. Varga Judit ügyvezető elnököt kérte föl az elnökség.

Elnökségi és választmányi ülés

(2007. október 17.)

Magyar Természettudományi Múzeum

A rövid elnökségi ülés után megtartott választmányi ülésen az elnökség tájékoztatást adott a Magyar Múzeumok megújításáról, amelyhez B. Varga Judit készített előterjesztést. Selmeczi Kovács Attila elfogadta a főszerkesztői posztról történő felmentését, amelyet az elnökség a főszerkesztő eddigi munkáját megköszönve tett meg, egyben felkérte a megújuló szerkesztőbizottságban való részvételre.

Az elnökség célja, egy, a pedagógusok és a diákok felé nyitó, megújult folyóirat kiadása évente hat alkalommal, de csökkentett – 48 oldalas – számonkénti terjedelemben. A lap irányítását az új főszerkesztő és az újjászervezett szerkesztőbizottság közösen végzi egy hivatásos újságíró, felelős szerkesztő közreműködésével.

E számunk szerzői

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főigazgató-helyettes
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest

Bónis Ferenc dr. (1932)
zenetörténész
a zenetudomány doktora
MTA Zenetudományi Intézet
Budapest

Éri István (1929)
régész, muzeológus
a Magyar Múzeumok folyóirat
alapítója
Budapest

Dóra László (1982)
művelődésszervező
ösztöndíjas,
Kulturális Örökségvédelmi
Hivatal
Budapest

H. Kolba Judit (1937)
művészettörténész muzeológus
ny. tudományos főmunkatárs
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Horváthné Simon Katalin
(1970)
informatikus-könyvtáros
gyűjtemény- és tárlatvezető,
könyvtáros
Egyházmegyei Múzeum és
Könyvtár
Szombathely

Ittész Mihály dr. (1938)
karvezető
PhD
intézeti tanár
a Magyar Kodály Társaság
társelnöke
Liszt Ferenc Zenetudományi
Egyetem
Kodály Intézete
Kecskemét

Kelevéz Ágnes dr. (1953)
irodalomtörténész
PhD
főosztályvezető-helyettes
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest

Kontsek Ildikó (1969)
művészettörténész
muzeológus
Keresztény Múzeum
Esztergom

Kovács Gergely (1974)
múzeumpedagógus
okleveles posztulátor
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Kreutzer Andrea dr. (1965)
könyvtáros, történész, levél-
táros
PhD
gyűjteményvezető főmuzeoló-
gus
HIM Hadtörténeti Múzeum
Budapest

K. Tóth László (1955)
újságíró
Magyar Nemzet
Budapest

Lakatos Adél (1972)
levéltáros, történész muzeo-
ológus
kincstárvezető
Kalocsai Érseki Kincstár
Kalocsa

Lakatos Andor dr. (1968)
levéltáros, történész muzeo-
ológus
PhD
mb. kincstárvezető
Kalocsai Érseki Kincstár
Kalocsa

László Emőke (1939)
művészettörténész,
ny. osztályvezető
Iparművészeti Múzeum
Budapest

Löffler Erzsébet (1951)
történész muzeológus
igazgató
Egri Érseki Gyűjtemények
Eger

Máté György
etnográfus
muzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Mózessy Gergely (1972)
püspöki levéltáros
gyűjteményigazgató
Egyházmegyei Gyűjtemény
Székesfehérvár

Pató Ágnes (1974)
közművelődési munkatárs
Hadtörténeti Intézet és
Múzeum
Budapest

Pávai István dr. (1951)
népzene kutató
PhD
tudományos főmunkatárs
MTA Zenetudományi Intézet
Budapest

Péter Tamás (1981)
munkatárs
Egyházmegyei Kincstár és
Könyvtár
Győr

Sebestyénne Farkas Ilona
(1934)
középkorai énektanár
karvezető, zenepedagógus
Budapest

Smohay András (1981)
művészettörténész
Egyházmegyei Múzeum
Székesfehérvár

Szónyi Erzsébet (1924)
zeneszerző, zenepedagógus
karnagy
a Magyar Kodály Társaság
elnöke
Budapest

Tari Lujza dr. (1948)
zenetörténész, népzene kutató
kandidátus
tudományos főmunkatárs
MTA Zenetudományi Intézet
Budapest

T. Németh Annamária
művészettörténész muzeológus
ny. tudományos főmunkatárs
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Tóth Csaba (1959)
festőművész
főiskolai docens
Berzsenyi Dániel Tanárképző
Főiskola
Szombathely

Visy Zsolt dr. (1944)
régész
az MTA doktora
egyetemi tanár
Janus Pannonius Tudomány-
egyetem
Pécs

Részletek a Szent Imre 1000 éve című kiállításból

Details of the Exhibition Thousand Years of St. Emerich

*Oltárszárny magyar királyszentekkel, 1477.
Szepeshely/Spišská Kapitula
Altar wing with Hungarian Royal Saints, 1477. Szepeshely/Spišská Kapitula
Fotó – Photo: Czímab Gyula*

*Szent Imre ereklyéi a kiállítás zárótermében
The relics of St. Emerich in the last hall of the exhibition
Fotó – Photo: Lakata Pál*

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

NEMESI
AVG-SAC
PFLIOBIC
AVG-N-VII
STAT-EST
PBIAS
ET-S-GRV
V-S-EM

